T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN ROMANLARINDA BÂTIL İNANÇLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMEL KOŞAR

İSTANBUL 2005

T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN ROMANLARINDA BÂTIL İNANÇLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMEL KOŞAR

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. ABDULLAH UÇMAN

İSTANBUL 2005

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Emel Koşar "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Batıl İnançlar" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

İmza

Tez Danışmanı Üniversitesi	: Prof.Dr. Abdullah Uçman Mimar Sinan	.....
Üye Üniversitesi	: Prof.Dr. Sema Uğurcan Marmara	.....
Üye Üniversitesi	: Doç.Dr. Emel Kefeli Marmara	.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun ..27./06../ 2005 tarih ve ..45..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

T.C.

Prof.Dr. Emine Gürsoy-NASKALİ
Müdür

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ II

ÖZET III

İNGİLİZCE ÖZET IV

KISALTMALAR V

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
BÂTIL İNANÇLAR

1.1. Ölüp Dirilme İnancı 8
1.2. Cin İnancı 16
1.3. Şeytan İnancı 20
1.4. Büyücülük 22
1.5. Falcılık 25
1.6. Uğursuzluk 28

İKİNCİ BÖLÜM
HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN ROMANLARINDA BÂTIL İNANÇLAR

2.1. Ölüp Dirilme İnancı 30
2.2. Cin İnancı 43
2.3. Şeytan İnancı 51
2.4. Cadıların, Cinlerin, Perilerin Mânileri ve Makamlı Sözleri 53
2.5. İnsan Şekline Girme Motifi 57
2.6. Büyücülük 58
2.7. Falcılık 69
2.8. Uğursuzluk 70

SONUÇ 74
KAYNAKÇA 78
ÖZGEÇMİŞ 86

ÖNSÖZ

Servet-i Fünûncularla çağdaş olmasına rağmen onlara katılmayan, üstâdı saydığı Ahmed Midhat Efendi gibi popüler roman tarzında eserler veren Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın (1864-1944) amacı halkı eğitmektir. Hüseyin Rahmi bu doğrultuda kaleme aldığı realist ve natüralist muhtevalı eserlerinde İstanbul hayatını canlı tablolar hâlinde sergilerken toplumun gülünç yönlerini de yansıtır.

Hüseyin Rahmi romanlarında, para kazanmayı hedefleyerek eğitimsiz ve saf insanların, özellikle kadınların dinî inançlarını istismar eden dolandırıcılara dikkatleri çekmiş ve bunu yaparken komik unsurdan istifade etmiştir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın bâtıl inançlara bakış açısını göstermek istediğimiz çalışmamızın birinci bölümünde bâtıl inanç kavramını genel olarak tanımladıktan sonra "ölüp dirilme inancı, cin inancı, şeytan inancı" gibi başlıklar altında bugüne kadar yapılan çalışmalardan farklı olarak bâtıl inançları ayrıntılı bir biçimde açıkladık. İkinci bölümde Hüseyin Rahmi'nin bâtıl inançlarla ilgili olan romanlarını birinci bölümdeki başlıklar altında yansıtma kuramına göre inceledik.

Sonuç bölümünde bâtıl inanç kavramını Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarından yola çıkarak tanımlayıp, yazarın bâtıl inançlara bakış açısını gösterdik.

Çalışmam boyunca bana yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Abdullah Uçman'a ve benden yardımlarını esirgemeyen bütün hocalarıma teşekkür ederim.

Emel KOŞAR

Küçükyalı 2005

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarındaki bâtıl inançları tespit etmek, seçtiğimiz romanları incelemek ve yazarın bâtıl inançlara bakış açısını göstermektir.

Çalışmamızda bâtıl inanç kavramını genel olarak tanımladıktan sonra "cin inancı", "şeytan inancı" gibi başlıklar altında bugüne kadar yapılan çalışmalardan farklı olarak bâtıl inançları ayrıntılı bir biçimde açıkladık. Hüseyin Rahmi'nin bâtıl inançlarla ilgili olan romanlarını bu başlıklar altında yansıtma kuramına göre inceledik.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın bâtıl inanç konusunu ele aldığı romanları "sır romanları" şeklinde nitelendirilebilir. Çünkü bu romanlarda çözülmesi gereken bir sır vardır. Bu sırların çözümlenişi romanların anlatım yapısını oluşturur.

Hüseyin Rahmi Gürpınar son dönem yazdığı iki roman (**Dirilen İskelet** ve **Ölüler Yaşıyor mu?**) dışında incelediğimiz diğer romanlarda bâtıl inançların anlamsızlığını vurgular ve özellikle kadınların bâtıl inançlarından yararlanan kurnaz ve ahlâksız kişilere dikkati çeker.

SUMMARY

The aim of this study is to fix and examine the superstitious of Hüseyin Rahmi Gürpınar's novels from the writers point of view.

We have defined superstitious in its general meanings. Then , we have examined it under some titles like "belief of genie" and "belief of devil".

We have determined the place of superstitious in the Hüseyin Rahmi Gürpınar's novels. Through examining the place of the superstitious in Hüseyin Rahmi Gürpınar's novels we have set our arguments in reference to the theory of reflection.

We have called these novels "secret novels". Because secrets and unraveling of them throughut the novels constitute the narrative structure of them.

In general, Hüseyin Rahmi Gürpınar emphasizes absurdity of the superstitious depicting it as an instrument on the hands of sly and immoral people who exploit the women. However, two of his novels "**Dirilen İskelet**" and "**Ölüler Yaşıyor mu?**" are exceptional. In both novels, the superstitious appear to be fantastic theme, rather than absurdity.

KISALTMALAR

a.g.e. Adı geçen eser

a.g.m. Adı geçen madde

a.g.y. Adı geçen yazı

A.Ü. Ankara Üniversitesi

c. cilt

Çev. Çeviren

D.B.İ.A. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi

D.İ.A. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

Der. Derleyen, derleyenler

Haz. Hazırlayan, hazırlayanlar

K.B.Y. Kültür Bakanlığı Yayınları

M.E.B. Milli Eğitim Bakanlığı

s. sayfa

T.D.K. Türk Dil Kurumu

Y.K.Y. Yapı Kredi Yayınları

Yay. Yayınları, yayınevi

GİRİŞ

Boşa gitmek, temelsiz ve devamsız olmak anlamındaki "butlân" kökünden türeyen bâtıl kelimesi, şeriatın yasakladığı, gerçekliği bulunmayan her şey, yalan ve yanlış olmasa bile plânlanan hedefe ulaştırmayan her türlü faydasız iş, söz ve davranış olarak tanımlanır.[1]İnsanlık tarihi kadar eski olan bâtıl inançlar her devirde ve her toplumda görülür. Daha çok masallarda, efsanelerde rastladığımız bâtıl inançlar zaman zaman resmî yazışmalarda da yer almıştır.

Orta Çağ'da tüm Avrupa'yı saran cadı inancı 1900'lü yıllarda Osmanlı toplumunda da görülür. 1863 yılında bugün Bulgaristan sınırları içinde bulunan Tırnova'dan Tırnova Nâibi Müderris Ahmet Şükrü Efendi saraya yazdığı mektupta zaman zaman ortaya çıkan cadılar sebebiyle huzursuz olan iki mahalle ahalisinin evlerini terk ederek başka yere taşındığını ve Nikola adındaki bir cadıcıyla birlikte cadı olduklarına inanılan, iki eski yeniçerinin mezarlarını bulup, cesetlerini yakarak cadılardan kurtulduklarını anlatır.[2]

Balkanlarda doğup büyüyen ya da bir süre de olsa Balkanlarda bulunmuş olan Hüseyin Cahid, Vassaf Kadri, Emine Seniye Hanım ve Fazlı Necip gibi yazarların romanlarında cadı inancı bâtıl inanç olarak ele alınmaz. Cadılar "çirkin", "kötü niyetli" ve "merhametsiz" kahramanlarla tasvir edilir, cadıların insanları boğarak öldürmeleri üzerinde durulur.[3]

Halkı eğitmek ve aydınlatmak amacını taşıyan Ahmed Midhat Efendi'nin pek çok eserinde batıl inançlar yer almıştır. Ahmed Midhat Efendi, eserlerinde bu tür yanlış inanışlara kapılan insanların düştükleri durumları anlatırken okurlarına bâtıl inançlardan kaynaklanan olayların mantıklı bir açıklamasını yapar; bu tür boş inançlara kapılıp kalmak yerine akıl ve mantıkla hareket etmenin insanları başarı ve mutluluğa götüreceğini gösterir. Bu tür inançlara takılıp kalmanın bir hastalık olduğunu belirterek,

---

[1] Fahrettin Olguner , "Bâtıl", **İslâm Ansiklopedisi**, D.İ.A. , İstanbul 1992, c. 5. , s. 148.
[2] Şahmurat Arık, "Osmanlı Döneminde Bir Cadı Avı ve Türk Romanında Cadı İnancı", **Dergâh**, sayı: 148, Haziran 2002, s. 11.
[3] Arık, a.g.y. , s. 20.

psikoloji ve pedagojinin fazla gelişmediği o yıllarda âdeta bir hekim gibi tedavi yollarını gösterir.[4]

Ahmed Midhat Efendi **Gönüllü** romanında İslâmiyet öncesi ve sonrası Türk halk edebiyatı ve folklorunda yaşayan kürek kemiği falı inancına detaylı bir şekilde yer verir.[5]

Ahmed Midhat Efendi **Nevm ve Hâlât-ı Nevm** adlı eserinde uyku ve uykunun özelliklerinden bahsederken hayal, kâbus, ağırlık basması, uyurgezerlik, sayıklama üzerinde de durur. Gulyabani gibi hayaletlerin insanın hafızasında sakladığı bazı şeylerin büyüyerek vehim derecesine ulaşması sonucunda meydana geldiğini söyler ve bunlardan kurtulmanın yolunun akıl olduğunu belirtir."Beyin kendi tahayyülât ve tegavvüratını bir ihtiyar ve irade suretine dahi kalbedince azâ-yı vücudun o iradeye tevkif-i muamele eyleyeceği kaziyesini" dile getirerek eserini bitirir.[6]

Ahmed Midhat Efendi'nin amacı halkın kültür seviyesini yükseltmek, dünyada olup bitenlerden halkı haberdar etmektir. Hüseyin Rahmi ise halkı pozitivist anlayışa uygun bir yaşama biçimine yönlendirmek ister. Bu konuda şunu söyler: "Ben her eserimde kari'lerimi, avamî şathiyyat arasında yüksek bir felsefeye doğru çekmeğe uğraştım."[7]

Henüz üç yaşındayken babası Girit'te çıkan ayaklanmalardan birini bastırmak üzere bu adada bulunduğu sırada annesini kaybeden Hüseyin Rahmi, çocukluk ve gençlik yıllarını anneannesinin Aksaray'daki konağında geçirir, konağa gelip giden mahalleli kadınlardan dinlediği hikâye ve masallarla büyür.

Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre "Türk romanında hakikî konuşma Hüseyin Rahmi ile başlar (...) Edebiyatımıza sokak onunla girmiştir."[8] Türkçeyi başarıyla kullanan yazarlardan biri olan Hüseyin Rahmi'nin halkın nasıl konuştuğunu öğrenmek için çingene kızlara para verip onları konuşturduğu ve bu konuşmaları defterine not

---

[4] Şehnaz Aliş, "Ahmet Midhat Efendi'de Akıl ve Batıl İnançlar", **Boğaziçi Üniversitesi Ahmed Midhat Efendi Sempozyumu Bildirisi**, 5-6-7 Mayıs 2004.
[5] Erol Ülgen, "Kürek Kemiği Falı ve Ahmet Midhat Efendi'nin Gönüllü Romanındaki Yeri", **İlmî Araştırmalar**, sayı: 8, İstanbul 1999, s. 241-246.
[6] Aliş, a.g.y. , sayfa numarası yok.
[7] Berna Moran, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1**, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, s. 87.
[8] Ahmet Hamdi Tanpınar, "Romana ve Romancıya Dair Notlar III", **Edebiyat Üzerine Makaleler**, Haz: Zeynep Kerman, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s. 67.

ettiği, evde dolaba saklanarak komşu kadınların kendi aralarındaki konuşmaları dinlediği, daha sonra onları taklit ettiği bilinir.

Anlatım tekniği olarak geleneksel halk hikâyeleriyle meddah, karagöz ve ortaoyunundan yararlanan Hüseyin Rahmi eserlerinde kahramanları aracılığıyla toplum, aile, din, ahlâk gibi konular hakkındaki düşüncelerini açıklar. Aynı yıllarda yayımlanan çeşitli makaleler Hüseyin Rahmi'nin görüşlerini destekler. 1912 yılında **İctihad**'ta Kılıçzâde Hakkı Bey tarafından kaleme alınan "Pek Uyanık Bir Uyku" adlı yazı dizisinde Batılılaşma konusunda o güne kadar görülmemiş sistematik bir program yer alır. Bu programın sekizinci maddesinde İstanbul'daki okuyucuların, üfürükçülerin yakalanıp, İstanbul'dan sürülmeleri gerektiği ve hastalanan insanların doktora gitmeleri gerektiği savunulur.[9]

Hüseyin Rahmi Gürpınar **Cadı, Gulyabani, Mezarından Kalkan Şehid** gibi eserlerinde bâtıl inançları mizahî bir şekilde ele alarak halkı eğitmeye çalışır. Hüseyin Rahmi'nin bâtıl inanç konusunu ele aldığı romanları "sır romanları" şeklinde nitelendirilebilir. Çünkü bu romanlarda çözülmesi gereken bir sır vardır. Bu sır cahil insanların bâtıl inançlarından faydalanmak isteyenlerin oynadıkları oyundur. Roman bu sırrın keşfi üzerine kurulur.[10] Romanlarda bâtıl inançlara inananlarla inanmayanlar karşı karşıya getirilir.

Bâtıl inançlara inananlar Mehmet Kaplan'a göre ne belirli bir sosyal tabakaya, ne de belirli bir beden yapısı veya mizaca sahiptirler. Okur yazar olan şahıslar da cahil halk gibi büyücüden medet umarlar. Romanlarda olay, şahıslar, mekân ve üslûp arasında sıkı bir bağ vardır.[11] Yazar cadılara, perilere ve cinlere inanan, cahil, eski kadın tiplerini başarılı bir şekilde canlandırır.

Hüsamettin Bozok, Hüseyin Rahmi'nin bâtıl inançları tipleri, dekorları, aksesuarları ve kostümleri ile ele aldığını söyler ve ekler:

"Hüseyin Rahmi muhtelif eserlerinde dikkate değer tipler ve pasajlar vermekle, bâtıl inanışları saçma bulan, her şeyi müsbet bilgilerle izaha çalışan ve kâinatta tabiat kanunlarının dışına çıkan mucizevî hâdiselerin imkânsızlıklarını kabul eden lâik

---

[9] Kılıçzâde Hakkı Bey, "Pek Uyanık Bir Uyku", **İctihad**, Mart 1913, no: 56, s. 1262.
[10] Mehmet Kaplan, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Aslî Tipler", **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999, s. 460.
[11] Kaplan, a.g.y. , s. 463.

zihniyetin kökleşmesine çalışmış ve bu alanda mücadeleci yılmaz bir inkılâpçılık örneği göstermiştir."[12]

Hüseyin Rahmi'nin eserleri Türk toplumunun yarım asırlık hayatındaki toplumsal, ekonomik ve ahlâkî meselelerini yansıtan birer belge niteliğindedir. Onun eserleri İstanbul hayatını canlı tablolar hâlinde sergiler.[13] Yazar para kazanmayı hedefleyerek eğitimsiz ve saf insanların, özellikle kadınların dinî inançlarını istismar eden dolandırıcılara dikkatleri çekmiş ve bunu yaparken komik unsurdan istifade etmiştir.[14]

Aydın Oy'a göre, Hüseyin Rahmi bâtıl inançları işlediği romanlarında folklor malzemesini, yapısını ve canlılığını bozmadan kullandığı için folklor dünyasında da yer edinmiş bir yazardır.[15]

Gulyabani'nin[16] başında yer alan iki mektup Hüseyin Rahmi'nin bâtıl inançlara bakış açısını yansıtır. İlk mektup "Hanımnine'den Muharrire Mektûb" başlığını taşır. İsmini vermeyen yaşlı kadın, Hüseyin Rahmi'ye "Bey Oğlum!" diye hitap ederek romanlarını severek okuduğunu, ancak Meşrutiyet'ten sonra daha güzel, daha eğlenceli eserler okumaya hazırlanırken keyfini kaçıran alafranga eserler okumak zorunda kaldığını söyler ve okumak istediği eseri yazara tarif eder:

"İşte sizden, ümmî hanımların dâire-i musahabelerinde okunacak, ya'ni tandır küllerini neş'elendirecek bir hikâye tahrirîni recâ ediyorum(...) İlmî, fennî ve içtimâî zemînlerden kaçacaksınız. Mevzû'unuz, esrârengiz cin, peri garâ'ibi veya bir çarşamba karısı, bir dev, bir gulyabani olacak... Vak'a o kadar merâk verici bir mehâretle tertîb edilecek ki, biz hep müştâkınız kocakarılar hikâyenin alt tarafı acabâ ne çıkacak, intizâriyle tandır başında titreşeceğiz..." (s. 3-6.)

"Cevâb" başlığını taşıyan ikinci mektupta Hüseyin Rahmi okuyucusunun istediği biçimde bir eser yazdığını, ancak hiç cin, peri gibi şeyler görmediği için

---

[12] Hüsamettin Bozok, "Ölümünün Sekizinci Yıldönümünde Hüseyin Rahmi, Hurafe ve Bâtıl İnanışlarla Mücadele", **Yeditepe** , s: 8, 1Ocak 1952, s. 7.
[13] Abdullah Uçman, "Hüseyin Rahmi Gürpınar", **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi**, Y.K.Y. , İstanbul 1999, c. 1., s. 493.
[14] Alev Sınar, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Eserlerinde Adet ve Gelenekler", **Türkiye Günlüğü** , sayı: 63, Kasım-Aralık 2000, s. 99.
[15]Aydın Oy, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanından II. Meşrutiyet Dönemi Yıllarında Bâtıl İnanışlar", **I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, Ankara 1976, s. 216.
[16] Hüseyin Rahmi , **Gulyabani**, Matbaa-i Hayriyye ve Şürekâsı, İstanbul 1912.

görenlerin anlattıklarından faydalandığını söyler. Hüseyin Rahmi cin, peri, cadı, hattâ gulyabani gördüklerini ciddiyetle iddia edenlerin yalan söylediğini düşünmez. Sadece halkın bu tür vehimlere kapıldığını belirtir:

"Müştâkânım siz hanımefendileri memnûn etmek içün muhâle, bir şekl-i imkân vermek cür'etine kalkıştım(...) İnsana gûnagûn cilveler gösteren bu hayât, şimdiye kadar beni bir dev, bir gulyabani, bir çarşamba karısının şevk-i rü'yet veya musâhabesiyle müşerref etmedi, böyle bir lûtf göstermedi. Tâli'in bu müsâ'adesine mazhariyyetlerini yeminlerle te'min eden ba'zı kimselere tesâdüf ettim. Bunlar cin, peri, cadı hattâ gulyabani gördüklerini kemâl-i ciddiyetle iddi'â ediyorlar. Fakat, bu zevâtın samimiyyet-i ifâdelerine rağmen sözlerine inanamadım. İçlerinde yalan söylemeyecekleri de var. Bu gibilerin âni bir vehm-i rü'yete uğramış olduklarına hükümde tereddüd etmem... "(s. 6-10.)

Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan sonra bâtıl inançlar konusunu Halide Edip Adıvar, Ömer Seyfettin, Peyami Safa (**Matmazel Noraliya'nın Koltuğu**), Nazlı Eray (**Arzu Sapağında İnecek Var**), Latife Tekin (**Sevgili Arsız Ölüm**) ve Murathan Mungan gibi yazarlar çeşitli eserlerinde işlemişlerdir.

Halide Edip ve Ömer Seyfettin'in eserlerinde bu konu bâtıl inanç olarak yer alırken, Peyami Safa'nın eserlerinde bu konu belirli bir dünya görüşünü savunmaya hizmet eder. Halk anlatılarını ve masalları yeniden kaleme alan Murathan Mungan bu konuyu eserlerinde kendisine göre yeniden yorumlar. Latife Tekin ve Nazlı Eray gibi modernist yazarlar ise bâtıl inançları eserlerinde bir imge olarak kullanırlar

BİRİNCİ BÖLÜM

BÂTIL İNANÇLAR

Boşa gitmek, temelsiz ve devamsız olmak anlamındaki "butlân" kökünden türeyen bâtıl kelimesi, şeriatın yasakladığı, gerçekliği bulunmayan her şey, yalan ve yanlış olmasa bile plânlanan hedefe ulaştırmayan her türlü faydasız iş, söz ve davranış

olarak tanımlanır.Tasavvufta, Allah'ın dışında kalan bütün varlıklar değişkenlik ve fânilik özellikleri taşıdıkları için bâtıl kabul edilir.[17]

Bunamak anlamına gelen "haref" kökünden türemiş bir isim olan hurâfe kelimesi akla ve gerçeğe aykırı düşen aldatıcı söz demektir. Hurâfe mantıkî tabanı olmayan, gerçek hayatla ilişkisi bulunmayan inanç ve uygulamalar, iyilik veya kötülük getirebileceğine inanılan kuvvetler için kullanılır. Bu kavram medeniyetin ilerleyişi sonucunda inanç biçimlerinin farklılaşmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Batı dillerinde hurâfe karşılığında kullanılan "superstition" kelimesinin aslı olan Latince kaynaklı "superstitio" kelimesi eski halk inançlarının yeni hâkim dinî anlayışın içinde varlıklarını sürdürmesi anlamındadır.[18]

İslâmiyet'te hurâfelerin kaynağı ve ortaya çıkış sebepleri şöyle sıralanır:

1. İslâmiyet'ten önceki dinlere ait kültlerden bazı unsurların İslâm'a taşınması;
2. Cehalet;
3. Çeşitli konularda uydurulmuş hadisler. [19]

Hurâfeler şu şekilde sıralanabilir:

1. Ulûhiyyetle ilgili hurâfeler;
2. Gayb bilgisi;
3. Uğur ve uğursuzluk;
4. Ölülerden medet ummak;
5. Cinlerle ilgili hurafeler. [20]

Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk Müslüman kültürüne giren hurâfelerin öncelikle Yahudi sonra Hıristiyan, Sasanî, Hint, Eski Yunan, Şaman kaynaklı olduğunu ve Türk insanı için din hayatının bir tür hurâfeler hayatı olduğunu söyler.[21]

Prof. Dr. Mehmet Bayrakdar'a göre hurâfeler "gerçek" düşüncelerle birlikte düşünce zenginlikleridir ve kültür ve medeniyetlerin oluşumunda hurâfenin yeri çok önemlidir.[22]

---

[17] Fahrettin Olguner, "Bâtıl", **İslâm Ansiklopedisi**, D.İ.A. , İstanbul 1992, c. 5. s. 148
[18] Yusuf Şevki Yavuz, "Hurafe", **İslâm Ansiklopedisi**, D.İ.A. , İstanbul 1998, c. 18. , s. 381.
[19] Yavuz, a.g.m. , s. 382-383.
[20] Yavuz, a.g.m. , s. 383.
[21] Yaşar Nuri Öztürk , **İslam Nasıl Yozlaştırıldı**, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 2000, s. 37-38.

Yahudilikte hurafe türünden inançların büyük bir bölümü çocuk doğurmayla ilgilidir. Doğumun gerçekleştirileceği odaya kötü cinler girmesin diye yere tebeşirle bir daire çizilir, doğumun kolay olması için evin kapısı açık bırakılır.Tevrat'ın yere düşmesi felâkete, köpeğin uluması ölüme, ayın tutulması belâya işarettir. Cinleri uzak tutmak için beyaz eldiven giyilmeli, yatakların altına demir konulmalıdır.[23]

Hıristiyanlıkta evlerin kapılarına at nalı asılması, uğursuz sayıldığı için on üç sayısının kullanılmaması, aynanın kırılmasının uğursuzluk sayılması, baykuşun ötmesinin ölümün habercisi olması gibi pek çok hurâfe vardır.[24]

Bâtıl inançlar bugün Anadolu'da, halk arasında geçerliliğini sürdürmektedir. Bunların bir bölümü Türklerin Şaman inanışlarından izler taşır. Ateşe tükürmeme, ateşin arındırma gücüne inanma, ateşi suyla söndürmeye özen gösterme, ateşin kutsallığı nedeniyle ocağı da kutsal sayma, ateşin hareketlerinden geleceğe ilişkin yorumlarda bulunma, demirin kutsallığına ve koruyucu gücüne inanma Şaman inançlarının birer kalıntısıdır.[25]

Göçler ve savaşlar sebebiyle değişik kökenli bâtıl inançlar da Anadolu'ya girmiştir. On üç sayısının uğursuzluğu Hz. İsa'nın son yemeğini on üç kişiyle yemesinden kaynaklanan bir Hıristiyan inancıdır.[26]

Ulu sayılan kişilere adakta bulunma, mezarlarına çaput bağlama, hastalıklara karşı okuyup üfleme, cuma gününün kutsallığına inanma ve o gün iş yapmama Müslümanlığın etkisiyle ortaya çıkmış bâtıl inançlardır.

Nazar değmesine, uğura ilişkin inançlar Anadolu'da çok yaygındır. Birçok yörede geceleri tırnak kesmek, aynaya bakmak, dışarıya kirli su dökmek uğursuzluk sayılır. Ay ve güneş tutulmasına karşı teneke çalma Anadolu'da olduğu kadar başka ülkelerde de görülen bir bâtıl inançtır.

---

[22] Mehmet Bayrakdar,**"İslam Gerçeği" Kitabı Üzerine**, Fecr Yayınevi, Ankara 1995, s. 20.
[23] Yavuz, a.g.m. , s. 381.
[24] Yavuz, a.g.m. , s. 382.
[25]Aydın Oy, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanından II. Meşrutiyet Dönemi Yıllarında Bâtıl İnanışlar", **I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, Ankara 1976, s. 216.

[26] Peter Lorie, **Batıl İnançlar**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1997, s. 112.

1.1. Ölüp Dirilme İnancı:

Bâtıl inanışların bir ürünü olan cadı, geceleri mezarından çıkıp insanlara kötülük yaptığına inanılan ölü veya hayalettir.[27] Cadı, halk arasında hortlak, alkarısı, gulyabani, karakoncolos, vampir gibi hayalî yaratıklarla bir tutulur.

Hint ve İran kaynaklı olan bu inanç Sâmi kavimlerine ve daha sonra İslâm dünyasına geçmiştir. Üzerinden kedi atlayan ve toprağın kabul etmediği ölülerin hortlak olduğuna, bunların da geceleri gezip insanları rahatsız ettiğine, sevdiği kişilerin alnını yaladığına ve alnı yalanan kişilerin kırk gün içinde öleceğine inanılır. Ölünün hortlak olması onun kötülüğünden ve huzursuzluğundandır. İnsan eti veya köpek eti yiyenler ölmeden de cadı olabilirler. Cadılar toprak ve ceset yiyerek beslenirler. Gece mezarlarından çıkar, evlere girip yağ, bal, un gibi yiyecekleri birbirine karıştırır, yatak, yorgan, şilte gibi şeyleri delik deşik edip dağıtır, insanların üstüne taş, toprak atarlar. Güçlerini insanları hasta etmek, yeni doğmuş çocukları öldürmek, loğusaların sütünü kaçırmak, hayvanlara zarar vermek için de kullanırlar. Bazı insanların en yakınlarının sesini taklit ederek onları evin dışına çıkarır, götürüp eziyet ettikten sonra ıssız bir yere bırakırlar. Cadılarla mücadele edilmezse kötülüklerinin artacağına ve çocukları topuklarından kanlarını emerek öldüreceklerine inanılır.

Halk inançlarına göre elinde değneği, sırtında tabut ya da kefeni bulunan cadılar çok hızlı koşarlar, ata binerler ve yalnız sarhoş insanlardan korkarlar.[28]

Cadılarla ancak cadıcılar başa çıkabilir. Cadıları kovmak için uygulanan yöntemler babadan oğula geçer, kesinlikle başkasına söylenmez. Cadıları kovmak ve yok etmek için kullanılan en yaygın yöntemlerin başında kâğıda büyülü bir dua yazıp kâğıdı yaktıktan sonra onun küllerini çevreye üflemek gelir. Büyük parçaların gittiği yönde ana cadının, küçük parçaların gittiği yönde yavrularının bulunduğuna ve o tarafa doğru uzun bir şiş saplanırsa cadıların öleceğine inanılır.[29]

Avrupa'da tarih öncesi devirlerden beri cadılara inanılır. İspanya'dan Rusya'ya kadar uzanan bir alanda M.Ö. 3000 yıllarından kalma mağara resimlerinde görülen boynuzlu yaratıklar cadı olarak nitelendirilir. İncil'de cadılardan yer yer söz edilmekte,

---

[27] "Cadı", **Türkçe Sözlük**, T. D. K. , Ankara 1998, c. 1. , s. 375.
[28] İsmet Zeki Eyuboğlu, **Anadolu İnançları**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1998, s. 105.
[29] "Cadı", **Büyük Larousse**, Milliyet Yay. , İstanbul 1992, c. 4, s. 2113.

ilk İsrail kralı Saul'un cadılığı yasakladığı anlatılmaktadır. Bu cadılar hortlak değildir. Geleceği gördüğünü ileri süren kâhinlerdir.[30]

Eski zamanlarda doğal bitkiler ve kökler kullanarak hastalıkları iyileştiren kişilere de cadı denilirdi. Çoğunlukla kadın olan bu cadılar gizli bilgilerini genellikle anadan kıza olmak üzere kuşaktan kuşağa aktarırlardı.

Orta Çağ'ın ikinci yarısında, 14. yüzyılın sonuna doğru Avrupa'da "cadı" sözcüğünün anlamı değişti. Nüfusun dörtte birinin ölümüne sebep olan vebanın sarstığı Avrupa'da yoksullar kilise ile soyluların baskısından kurtularak Hıristiyanlıkla eski gelenekleri kaynaştıracak yeni topluluklar oluşturmaya başladılar. Kilise kendilerine karşı gelenleri kâfir, gizli bilgi sahibi oldukları varsayılan cadıları da düşman ilân etti. Engizisyon adı verilen kiliseye bağlı mahkemelerde kâfirler ve cadılar yargılandı. Cadıların şeytanla anlaşma yaparak ruhlarını satmak pahasına doğaüstü güçler kazandıkları, şeytanın törenlerine katılmak için süpürgelerine binip uçtukları ve şeytanın buyruğuyla bebekleri çiğ çiğ yedikleri iddia edildi.

Yakalanan cadılara acımasızca işkence yapıldı. Cadılar diri diri yakılarak öldürüldü. Bazı yerlerde cadıların hamile kadınların sütlerini emebilmek için kendilerini tavşana çevirdiklerine inanıldığı için cadı avıyla tavşan avı birlikte yürütüldü. Cadı avı Amerika kıtasına da yayıldı. Cadıların yakalanıp öldürülmesi 18. yüzyıl ortalarına kadar İskoçya'da da sürdü. Çağdaş bilimlerin gelişmesiyle cadı avcılığı zamanla azaldı.

Avrupa'da cadıların kara büyü yapmak için sağ ellerinin işaret parmaklarını kullandıkları bilindiğinden "zehir parmağı" ya da "cadı parmağı" denilen bu parmakla yaralara merhem sürülmezdi. Kara büyüden korunmak için uyuyan çocukların başlarının altına ekmek konulur, cepte de bir parça ekmek kabuğu bulundurulurdu.[31]

Büyücülükle suçlanan cadılar yaşlı, kel, çürük dişli, kısık gözlü ve ince seslidirler. Daima siyah kıyafetler giyinip koni şeklinde siyah şapka takarlar. Genellikle üstü samanla örtülü bir kulübede yaşar, kazanlarında çeşitli iksirler hazırlarlar.

Cadıların hazırladıkları karışımların içinde kara kurbağasının zehri, yılan derisi, su kertenkelesinin gözü, kurbağa bacağı, yarasa tüyü, köpek dili, engerek dili, baykuş

---

[30] "Cadı", **Meydan Larousse**, Meydan Yayınevi, İstanbul 1980, c. 2, s. 724.
[31] Lorie, a.g.e. , s. 127.

yavrusunun kanadı, ejderhanın pulu, kurt dişi, bir Türk'ün burnu, bir Tatar'ın dudakları, bir Yahudi'nin karaciğeri, boğulan bir bebeğin parmağı gibi şeyler ve çeşitli otlar bulunur.[32]

Halk inanışlarına göre cadıların toplantıları gece yarısı başlar ve sabaha karşı horozlar ötmeden sona erer. Toplantılar ıssız yerlerde, açık arazide yapılır. Toplantı yerini bir ateş aydınlatır. Şeytanın başkanlığında yapılan toplantının sonunda dans edilir. Cadıların ve perilerin sabah horozu öttükten sonra görünmediğine inanılır.

Eski Yunan'da Homeros cadılardan bahsetmiştir. Orta Çağ'da bilinen en ünlü cadı Medea'dır. Romalı şair Horatius **Satirae** adlı eserinde mezarlıkta buluşan iki cadının yaptıklarını uzun uzun anlatır. Orta Çağ Avrupa hikâyelerinde şato ve sarayları ziyaret eden zincire vurulmuş hortlaklardan bahsedilir. Plautus'un komedisi **Mostellaire**'de olaylar hortlaklar etrafında gelişir.

W. Shakespeare'in ünlü eseri **Hamlet**'te Hamlet Danimarka prensidir. Amcası Claudius ile annesi Gertrude elbirliğiyle babasını öldürmüşler, sonra da evlenerek tahta sahip olmuşlardır. Bunu babasının hayaletinden öğrenen Hamlet, babasının intikamını alır.[33]

Shakespeare'in **Macbeth** adlı eserinde İskoçya kralı Duncan'ın yeğeni ve kral ordusunun komutanı Macbeth ile komutan Banquo, Norveç'le yapılan savaştan dönerken yolda üç cadıya rastlarlar. Cadılar, Macbeth'e kral olacağını, Banquo'ya kendisinin kral olmayacağını fakat soyundan krallar geleceğini bildirirler.[34]

Macbeth oyunundaki cadıların dansı en tehlikeli sahnelerden biri olarak bilindiğinden dans provaları uğursuzluk getirmemesi için sahne dışında yapılmaz.

Goethe'nin **Faust** adlı eserinin birinci bölümünde Faust büyük bir kazanın bulunduğu cadı mutfağına girer ve olağanüstü törenlerden sonra cadının iksirinden içer.

Arthur Miller, **Cadı Kazanı** (The Crucible) adlı oyununda görünüşte demokratik olan bir toplumun bağnazlık ve kör inançlara bağlılık sebebiyle yıkıma sürüklenişini anlatır.

---

[32] W. B. Crow, **Büyünün, Cadılığın ve Okültizmin Tarihi**, Dharma Yayınları, İstanbul 2002, s. 274.
[33] Cevdet Kudret, **Batı Edebiyatından Seçme Parçalar**, İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul 1980, s. 303.
[34] Kudret, a.g.e. , s. 308.

Eski Türklerde özellikle Yakut ve Başkurtlarda obur insanların öldüklerinde hortlak olacağına inanılır. Bu yüzden obur olarak bilinen insanlar ölünce hayattakileri rahatsız etmesin diye mezarlarına her akşam yemek konulur. Eğer insanları rahatsız etmeye başlarsa meşeden yapılan bir kazıkla göbeğinden yere çakılır, yüreği kaynar suda haşlanır veya ceset yakılır. Ayrıca ölünün gömülmeden önce ışıksız bir odada bırakılması, gömülmeden üstünden kedi atlaması da onun hortlamasına sebep olur. Hortlayan ölünün mezarının üzerinde ateş yakılırsa onun cadılıktan kurtulacağına inanılır.[35]

Eski Türkler bazen ölen kişilerin ruhlarının başkasının bedenine girdiğini düşünürlerdi. Altaylılar ölülerin başıboş dolaşan ruhlarına "özüt" diyorlardı. Bu hortlayan ruhları ölüler âlemine göndermek din adamlarının göreviydi.[36]

Sarı Uygurlarda şaman, ölünün ruhunu ölüler âlemine gönderip, kabul ettirene kadar ölü, ailesini, arkadaşlarını ve sürülerini yanına almaya çalışırdı. Ölüler ölümlerinden üç, yedi ya da kırk gün sonra cenaze şöleninin ardından bir daha dönmemek üzere ölüler âlemine giderlerdi.[37]

Ruh, insanda canlılığı sağlayan öz olarak tanımlanır. İngiliz düşünürü Herbert Spencer'e göre ruh inancının kaynağı rüyalardır. İlkel insanlar uyurken benliklerinin bedenlerinden çıkıp dolaşması sayesinde rüya gördüklerine inanırlar.Uykunun bitiminde yeniden bedene giren benlik, bitmeyen uyku olan ölümde bedene girmez ve sonsuza kadar ortalarda dolaşır.[38]

Ölülerin ruhlarını çağırarak onları konuşturmaya ruh çağırıcılık (ispritizma) denilir. Ruh çağırma seanslarında on iki kişi daire biçiminde oturarak el ele tutuşur. Medyum ruhların dünyasıyla dirilerin dünyası arasında iletişimi sağlar. Çağrılan ruhlar seansa katılanlara gelecekte ne yapmaları gerektiği konusunda bilgi verirler.[39]

Ruh çağırma seansı sırasında ruh masanın üstüne ters olarak konulmuş fincanın içindeyken fincan açılırsa ruhun kaçacağına ve o evden bir daha çıkmayacağına inanılır.

---

[35] "Cadı",**Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yay. , İstanbul 1981, c. 4. , s. 255.
[36] Yaşar Çoruhlu, **Türk Mitolojisinin Anahatları**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2002, s. 123.
[37] Çoruhlu, a.g.e. , s. 123.
[38] Orhan Hançerlioğlu , **Felsefe Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975, s .42.
[39] Loire, a.g.e. , s. 169.

Bazı medyumların çağırdıkları ruhları gövdelendirdikleri ve gövdelenen ruhlarla ilgili çeşitli araştırmalar yaptıklarına da inanılır.

İsmail Fennî Ertuğrul "garip ruhî olaylar" dediği ispritizma ile kendi felsefî düşünceleri arasında bağ kurar ve bu konudaki maddî ve ruhî olayları şöyle sıralar:

A. Maddî olaylar:

1. Eşya görülmesi ;

2. İşitilen sesler, tıkırtılar;

3. Hiçbir temas olmadan meydan gelen hareketler. (Bir masanın yerinden kalkması gibi.)

B. Ruhî olaylar:

1. Şuursuz ve iradesiz yazı yazma;

2. Gözleri bağlı bir insanın kitap okuması;

3. Gelecekte olacak olayları söylemek;

4. Bir kişiye ait eşyadan o kişiyle ilgili bilgi vermek;

5. Hastaları inanç yoluyla tedavi etmek.[40]

Tabiatüstü ve yanılsama sonucu olduğu düşünülen olayları inceleyen parapsikologlar insanın duyu ya da kas aracılığı olmadan çevresindeki dünyayla iletişim kurmasını sağlayan duyu dışı algılara (psi yetenekler) sahip olduğunu savunurlar. Bu yetenekler telepati, üstalgı ve olayları önceden bilme olarak sınıflandırılabilir. Psişik yeteneklerini geliştiren medyumlar ruh çağırma seanslarında bu yeteneklerini kullanarak tabiatüstü görünen olaylara sebep olurlar.

Türk mitolojisinde Kara Koncolos, Yunanca Kalikantzaros sözünden gelir ve özellikle kış aylarında yakaladığı kişilere çeşitli sorular sorup bilmediği takdirde onları bir tarakla öldüren kötü ruhlu bir varlıktır. Çarşamba Karısı (çarşambaları insanlara zararı dokunur) ve Kara-Kura (bir keçiye benzeyen ve erkekleri boğmak için üzerlerine atlayan kedi büyüklüğünde bir yaratık) denilen birtakım kötü ruh ya da yaratıklar da vardır. Kamos adı verilen bir yaratığın insanları boğarak öldürdüğüne inanılır. Uykuyla uyanıklık arasında olan kişi o geldiği zaman onun geldiğini hisseder ancak hareket edemez. Kamos bazen iri yarı bir insan bazen de iki karış boyundadır. Zaman zaman da

[40] Hilmi Ziya Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yayınları, İstanbul 1998, s. 297-298.

bir kara kediye benzer. Doğu Karadeniz'de Harput'ta Kamos daha çok Kara Koncolos olarak bilinir.[41]

Anadolu'da çok yaygın olan al karısı da bir tür cadıdır. İç Anadolu'da özellikle Yozgat ve çevresinde kışın en soğuk günlerinde evlere karakoncoloz veya congoloz adı verilen bir cadının uğradığına inanılır.

İyi kalpli cadıların olduğuna ve bunların bazı insanlara isteklerinin gerçekleşmesi için yardım ettiğine inananlar da vardır. Batı Trakya Türkleri cadıların cumartesi günleri mezarlarından çıkmadıklarına inandıkları için o günlerde cadıların mezarları üzerinde ateş yakarak onları etkisiz hâle getirirler.

Anadolu'da köylerde baharın geldiğini, tabiatın yeniden uyandığını müjdeleyen ölüp-dirilme konusunda çeşitli seyirlik oyunlar vardır.Bunların en yaygını "Arap Oyunu" ya da "Ölüm Oyunu"dur. Oyunun üç önemli kişisi vardır: Arap, Koca ve Gelin. Arap, yüzünü ve ellerini isle boyamıştır. Başında koyun postundan yapılmış bir başlık, elinde değneği veya tüfeği vardır. Koca, ak sakallı ve yaşlıdır, başında ak, iri bir başlık, arkasında ak bir post bulunur. Gelin, kadın kılığına girmiş bir erkektir. Oyunun girişinde Arap deveci olur, gelin deveye biner, koca onun yanında yürür. Kocayla gelin yaylaya göç ederken Arap geline sarkıntılık etmeye başlar, kocayla Arap arasında kavga çıkar. Gelin yerine göre her ikisine de yüz verir. Arap, yaşlı kocayı öldürür. Gelin ölünün üstüne kapanır, ağlar, ağıtlar söyler. Seyirciler ölünün ağzına kuru yemiş, para koyarlar. Ölü yavaş yavaş dirilmeye başlar.[42]

Anadolu'da ölüp-dirilme seyirlik oyunlarında kişilerden birinin doktor olması üzerine örnekler de vardır. Doktorun eski büyücü–hekimin bir kalıntısı olduğu söylenebilir.[43]

Halk hikâyelerinde ve masallarda kuru kafa hortlakla aynı anlamda kullanılır. **Kerem ile Aslı** hikâyesinde Kerem yol kenarındaki bir kuru kafayla konuşur, ona Aslı'yı sorar.[44]

---

[41] Çoruhlu, a.g.e. , s. 54.
[42] Metin And , **Geleneksel Türk Tiyatrosu**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1985, s. 98.
[43] And, a.g.e. , s. 100.
[44]Aydın Oy, "Kerem ile Aslı Hikâyesindeki "Kuru Kafa" ile "Kendiliğinden Yanma" Motifleri Üzerine", **3.Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri**, Eskişehir.

Türk edebiyatında masal kişilerinden biri de "Cadı Karı"lardır. Bunlar kötülük yapmak için yaratılmışlardır. Başlıca silahları büyüdür. Küplerine binip, arkalarına sihirli hırkalarını geçirip bir yıllık yolu bir anda aşarlar. Kendilerine torbalarla verilen altınlar karşılığında yapmayacakları kötülük yoktur. Tatlı dil dökmeyi, güler yüz göstermeyi kolaylıkla becerirler. Gelin arabasına binerek önceden hazırladıkları zehirli böreği geline verip onu zehirleyip arabadan attıktan sonra gelinliği kendi kızlarına giydirerek kızlarını damada gerçek gelin diye yuttururlar. [45]

Masallarda yer alan bu tür kadınlar toplumdaki entrikacı, acımasız kadınları simgeler. Onlardan daima sakınmak gerektiğini vurgulamak için bu tiplere masallarda yer verilir.[46]

Karagöz oyunlarının üçüncü bölümünde yani Fasıl'da konunun gerektirdiği çeşitli tipler sahnede yer alır. Bunların arasında efsanevî varlıklar sınıfına giren cazular (cadılar) da vardır.[47]

Divân edebiyatında sevgilinin gözü, gamzesi, saçı, kâkülü ve ayva tüyleri cadılık özelliğine sahiptir. Sevgilinin gözleri, yan bakışları birer câdûdur. Saçı ise her teline binlerce âşığı bağlaması sebebiyle câdûdur.

Câdû büyü yaptığını hiç belli etmez. Büyüsü çeşit çeşittir. Rüzgâra, süpürgeye veya küpe binerek uçabilir. Su üzerinde durabilir, ateşte yanmaz. Kötülük, zulüm, kan dökme onun işidir. Sâhir, sehhâr, füsûnger gibi eşanlamlılarıyla da edebiyatta yer edinen câdû, daha çok fitne, hîle, Bâbîl, Hârût gibi kelimelerle birlikte kullanılır:[48]

Gamze-i fettânını koydun ki yıktı âlemi

Bahse dalmışken çeh-i Bâbîl'de câdûlarla sen

Nedîm

Şeyh Galib'in tasavvufî-alegorik mesnevisi **Hüsn ü Aşk**'ta cadı cinsel isteğin sembolü olarak yer alır.

Orta Çağ'da tüm Avrupa'yı saran cadı inancı 1900'lü yıllarda Osmanlı toplumunda da görülür. 1863 yılında bugün Bulgaristan sınırları içinde yer alan

[45] Suat Batur, **Türk Halk Edebiyatı**, Altın Kitaplar, İstanbul 1998, s. 356.
[46] Muhsine Helimoğlu Yavuz, **Masallar ve Eğitimsel İşlevleri**, Ürün Yayınları, Ankara 1999, s. 64.
[47] Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1999, s. 203.
[48] İskender Pala, **Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s. 77.

Tırnova'dan Tırnova Naibi Müderris Ahmet Şükrü Efendi saraya yazdığı mektupta zaman zaman ortaya çıkan cadılar sebebiyle huzursuz olan iki mahalle ahalisinin evlerini terk ederek başka yere taşındığını ve Nikola adındaki bir cadıcıyla birlikte cadı olduklarına inanılan, iki eski yeniçerinin mezarlarını bulup, cesetlerini yakarak cadılardan kurtulduklarını anlatır.[49]

Balkanlarda doğup büyüyen ya da bir süre de olsa Balkanlarda bulunmuş olan Hüseyin Cahid, Vassaf Kadri, Emine Seniye Hanım ve Fazlı Necip gibi yazarların romanlarında cadı inancı bâtıl inanç olarak ele alınmaz. Cadılar "çirkin", "kötü niyetli" ve "merhametsiz" kahramanlarla tasvir edilir, cadıların insanları boğarak öldürmeleri üzerinde durulur. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın **Cadı, Gulyabani** gibi eserlerinde ise bu konu mizahî bir şekilde ele alınarak halk bu tür bâtıl inançlar konusunda eğitilmeye çalışılır.[50]

1.2. Cin İnancı:

Örtmek, örtünmek, gizli kalmak anlamındaki "cenn" kökünden türeyen cin kelimesi duyularla idrak edilemeyen, insanlar gibi şuur ve iradeye sahip olan, ilâhî emirlere uymakla yükümlü tutulan ve mümin ile kâfir gruplarından oluşan varlık anlamındadır. Cinlerin atalarına cân adı verilir. Cin kelimesi melekleri de kapsayacak şekilde insan türünün karşıtı olan görünmez varlıklar için de kullanılır. Cinler kısa sürede uzun mesafeleri katedebilir, insanlarca görülmedikleri halde insanları görebilir, insanların bilmedikleri bazı şeyleri bilebilirler. Gökteki meleklerin konuşmalarını gizlice dinleyerek öğrendiklerini sihirbaz ve kâhinlere bildiren cinler de vardır. [51]

Cinlerin zararlarından korunmak için onlara "iyi saatte olsunlar" denilir. Konya'da kadın cinsinden olduğu düşünülen cinlere "Rüküş Hanım", İstanbul'da "İbrik Kalfa" denilir. Cinlere "ecinni", "pir" (evin piri), "sahip" (evin, geyiklerin, koyunların sahibi), veya "bekçi" (definelerin bekçisi) diyenler de vardır.[52]

---

[49] Şahmurat Arık,"Osmanlı Döneminde Bir Cadı Avı ve Türk Romanında Cadı İnancı", **Dergâh**, s: 148, Haziran 2002, s. 11.
[50] Arık, a.g.y. , s. 20.
[51] Ahmet Saim Kılavuz, "Cin", **İslâm Ansiklopedisi**, D.İ.A. , İstanbul 1993, c. 8. , s. 5.
[52] Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973, s. 91.

Halk inanışına göre dumandan ya da ateşten oluşan cinler erkek ve dişidirler. Dişilerine genellikle peri adı verilir.[53] Cinlerin her yerde bulunduğuna, ölüleri canlandırabildiklerine inanılır. Cinler efsanelerde insan özellikleri gösteren varlıklar olarak karşımıza çıkarlar. Yunan mitolojisindeki yarı insan, yarı Tanrıları çağrıştırırlar. Âşık olurlar, evlenirler, çocukları olur, insanlara armağanlar verirler, birbirlerini kıskanırlar ve birbirlerinden öç alırlar. Cinlerin ve perilerin hepsinin çok bilgili olduklarına ve ecelleriyle ölmediklerine mutlaka bir kaza sonucu öldüklerine inanılır.[54]

Bütün işlerini gece yapan cinler, horoz sesi ya da sabah ezanı duyulur duyulmaz dağılıp konaklarına çekilirler. İstanbul halk inanışlarına göre deniz cinlerinin padişahı Kız Kulesi açıklarında konaklar. Cinlerin gündüzleri tuvaletlerde, çöplüklerde, bulaşık sularının döküldüğü yerlerde bulunabilecekleri düşünülerek dikkatli davranılır, onları ürkütecek hareketlerden kaçınılır. Cinlere mükafât olarak verilen soğan, sarımsak kabuklarının eve götürdükleri zaman altın ve gümüş paralara dönüşeceğine inanılır.[55]

Cinlerin bazı insanları etkileri altına alıp, onlara kötü işler yaptırdıklarına, geceleri istedikleri kişileri tanıdıklarının sesiyle çağırıp uzak yerlere götürdüklerine ya da çeşitli hayvan biçimlerine soktuklarına inanılır.[56] Cinlerin başlarında olağanüstü güçlere sahip bir cin padişahı olduğu ve cinleri onun yönlendirdiği düşünülür. Cinlerin kendilerine saygısızlık yapan insanları cezalandırmalarına "cin çarpması" ya da "cin tutması" denilir.

Anadolu'nun pek çok yerinde cinlerin kötü etkisinden korunmak için hava karardıktan sonra ağaç altına su dökülmez, hamamda kalınmaz ve eski evlere, değirmenlere girilmez. Ay tutulması, ayı cinlerin veya şeytanın kaçırması olarak yorumlanır.[57]

Albastı cini Kara Bastı, Sarı Albastı, Kırmızı Albastı olarak üç çeşittir. Kara Albastı ciddi, ağırbaşlı bir ruh olarak tanınırken, Sarı Albastı hoppa, şarlatan bir varlık, Kırmızı Albastı ise ölüm veren bir ruh olarak bilinir. Al Ruhu eski Türklerde koruyucu

---

[53] "Cin", **İslâm Ansiklopedisi**, M.E.B. , İstanbul 1988, c .3. , s. 112.
[54] Mehmet Halit Bayrı, **İstanbul Folkloru**, Türkiye Yayınları, İstanbul 1947 , s. 177.
[55] Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973, s. 92.
[56] "Cin", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977, c. 2. , s. 73.
[57] Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973, s. 21.

bir ruh olup, ateş Tanrısı olarak kabul edilirken günümüzde hastalık ve ölüm getiren, zararlı bir ruh olarak kabul edilir.[58]

Efsanelerde yer alan genellikle loğusalara musallat olan al karısı ile insanlara kötülük yapan cinler, geceleri atlara binip onları yoran ve yelelerini ören, çeşitli kılıklarda insanların karşısına çıkıp onları korkutan, hasta eden, loğusaların ciğerlerini söküp, bebekleri öldüren hain varlıklardır.[59]

Loğusayı ve bebeği cinlerden korunmak için loğusanın odasında görünmeyen bir yere bir süpürge, loğusanın yatağının ayak tarafına siyah saplı bir bıçak konulur, yedi gün her akşam saat on birde loğusanın odasıyla evin her tarafına özellikle çocuğun bezlerinin yıkandığı yere çörek otu ve üzerlik otu tohumlarından tütsü verilir. Çörek otu tütsüsü kırk gün boyunca her akşam tekrarlanır.[60]

Cinlerin ve perilerin şerrine uğramaktan ileri geldiği sanılan ruh ve sinir hastalıklarını tedavi etmek ve uğursuzluklardan korunmak amacıyla İstanbul'da ve Anadolu'nun pek çok yerinde incir ağacının dibine şerbet dökülür, hocalara gidip kurşun döktürülür.[61]

Cinler bazen kocakarı kılığında bazen de güzel bir kadın olarak insanlara görünürler. Bazen kocaman memelerini omuzlarına atmış, uzun ve dağınık saçlı bir masal devi olan cinlerin ayak parmakları arkada, topukları önde olur. Oğlak, kuzu, kedi, kuş kılığına girerek insanların karşısına çıkarlar. Kur'ân-ı Kerîm'den, demirden, iğneden, duadan ve sudan korkan cinler genellikle dağlık yerlerde, mağaralarda, pınarlarda, mezarlıklarda, çöplüklerde, hamamlarda ve eski evlerde yaşarlar.[62]

Olağanüstü masallarda cinler kılık değiştirme yeteneği olan, büyü yapabilen varlıklar olarak geçer.[63]

Cinlerin insanlara hizmet edebilecekleri üzerine pek çok risâle yazılmıştır. Cin ve perilerle evlenenlerin olduğundan söz edilmiştir. Cin genellikle "ins" kelimesi ile kullanılır. Kelimenin çoğulu ise "cân" dır.[64]

---

[58] Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi**, Ankara 1971, s. 300.
[59] Muhsine Helimoğlu Yavuz, **Diyarbakır Efsaneleri 1**, Ankara 1989, s. 22.
[60] Abdülaziz Bey, **Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri**, Haz:Prof. Dr. Kazım Arısan, Duygu Arısan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002, s. 14-15.
[61] Bayrı, a.g.e. , s. 92.
[62] Muhsine Helimoğlu Yavuz, **Diyarbakır Efsaneleri 1**, Ankara 1989, s. 22-23.
[63] Batur, a.g.e. , s. 364.

Divân şiirinde bazı insanları kendilerine âşık etmeleri, bir görünüp bir kaybolmaları gibi özellikleri sebebiyle sevgili perilere benzetilir:[65]

Yok bu şehr içre senin vasf ettiğin dilber Nedîm

Bir perî-sûret görünmüş bir hayâl olmuş sana

Nedîm

Bir insanın olgun bir insan olabilmek için tasavvuf yolunda yaşadığı maceraların anlatıldığı Şehbenderzâde Ahmed Hilmi'nin **Âmâk-ı Hayâl** (1908) adlı eserinde Râci'nin zihninde yaptığı yolculukta cinler de yer alır. **Muhayyelât-ı Aziz Efendi**'de (1852) ise Cabilka ülkesinde yaşayan cinlerin kaçırdıkları insanların kurtarılması anlatılır.

Karagöz ve Orta oyununun tiplerinin sınıflandırılmasında cinler olağanüstü tipler arasında yer alır.[66] Karagöz oyununda asıl konunun anlatıldığı Fasıl'da yer alan cinler çocuk kaçırırlar ya da Karagöz'le Hacivat'ı çarparlar.[67]

Yahya Kemal, **Cinler** adlı şiirinde cinleri insanın düşüncesinde oluşmuş bir kuruntu, insanoğlunu kötülük yapmaktan alıkoyan bir korku olarak yorumlar.

Orhan Okay, Necip Fazıl'ın ilk devir şiirlerindeki hâkim temalardan birinin korku olduğunu söyler.[68] Bu duygu anlaşılmayan ayak sesleri, periler, cinler, hayaletler, siyah kediler, geceleri insanın etrafında dönen kambur cüceler gibi ürpertici motiflerle anlatılır. **Cinler** şiiri bu duygunun işlendiği şiirlerden biridir.

Latife Tekin'in **Sevgili Arsız Ölüm** (1983) adlı romanında köyden kente göç etmiş bir ailenin toplumsal ve ekonomik sorunları yansıtılırken cinler halkın boş inançlarını ve küçük çocuklara aşılanan korkuları yansıtan bir motif olarak yer alır.

Hulki Aktunç'un **Bir Çağ Yangını** adlı romanı İstanbul'da, harap bir evde birkaç kuşağın yaşantısına tanık olmuş bir eşik cininin gözlemlerinden oluşur.

---

[64] Pala, a.g.e. , s. 87.
[65] Pala, a.g.e. , s. 324.
[66] Nurhan Tekerek, **Popüler Halk Tiyatrosu Geleneğimizden Çağdaş Oyunlarımıza Yansımalar**, K.B.Y. , Ankara 1993, s. 61.
[67] Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınları, İstanbul 1999, s. 203.
[68] Orhan Okay, **Necip Fazıl Kısakürek**, Şûle Yayınları, İstanbul 1998, s. 44.

1.3. Şeytan İnancı:

Şeytan, hasım ya da iftiracı anlamındaki İbranice "aşatan" sözcüğünden gelir. Din kitaplarına göre Tanrı'ya başkaldıran meleklerin, kötü ruhların başı olarak nitelenen şeytan insanları kötülüğe yönlendiren dürtü olarak tanımlanır. Gizli, habîs bir kuvvet ve ruhu ifade eden şeytan kibirli, asî insan ve cin anlamına da gelir.[69]

Hıristiyanlık ve Musevilik'te şeytanın insanları ölüm yoluna ve kötülüğe çektiğine, buyruğundaki cinlerle insanların ruhlarını ele geçirerek onlara acı çektirdiğine inanılır.

Kur'ân-ı Kerîm'de "İblis" adıyla anılan şeytan, Allah Hz. Âdem'i yaratıp bütün meleklerin onun önünde secde etmelerini buyurduğunda kendisinin ateşten yaratıldığını çamurdan yaratılmış olan Hz.Âdem'e secde etmeyeceğini söyler ve cennetten kovulur. Havvâ'yı kandırarak yasak meyveyi yemesine, Âdem'e yedirmesine ve ikisinin de cennetten kovulmasına sebep olur. Yeryüzüne inen şeytan insanları kötülüğe yönlendirir.[70]

Şeytanın insanın son nefesinde onun susuzluğundan faydalanarak ona su teklif ettiğine, karşılığında onun imânını istediğine inanıldığından ölüm döşeğindeki insanların yanında su bulundurulur ve devamlı dudakları ıslatılır. İstanbul halkı hastanın ağzına su yerine zemzem damlatmayı , zemzem bulamazsa gül suyuyla karıştırılmış su damlatmayı tercih eder.[71]

Dünyanın kötü bir güç tarafından yaratıldığına inananlar şeytana taparlar.[72] 16. yüzyılda şeytan âyinleri Fransa'da çok yaygındı. Cadıların toplantılarını geceleri ıssız yerlerde, şeytanın başkanlığında yaptıklarına inanılırdı.

Eskiden şeytanın insan bedenine bir boşluktan, bir delikten sızıp girdiğine inanıldığından bunu engellemek için esnerken ağız kapatılır ve büyülü taş ya da madenden hızma, küpe, yüzük gibi şeyler takılırdı.[73]

---

[69] "Şeytan", **İslâm Ansiklopedisi**, M.E.B. , İstanbul 1979, c. 11. , s. 491.
[70] Yaşar Nuri Öztürk, **İslam Nasıl Yozlaştırıldı**, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 2000, s. 299.
[71] Bayrı, a.g.e. , s. 115.
[72] Crow, a.g.e. , s. 110-111.
[73] Lorie, a.g.e. , s. 94.

Anadolu'da yaz aylarında güneşli havalarda yağmur yağmasına "şeytan düğünü" derler. Kaval, kemençe, tulum gibi çalgıların şeytan düğününde kullanıldığına inanıldığından düğünlerde türkü çığırmak, çalgı çalmak ve içki içmek şeytan düğününe yaraşır bir davranış olarak nitelendirilir. İçki içen kişinin özünü şeytanın çaldığı için sızdığı da düşünülür.[74]

Divân şiirinde şeytan rakîbe benzetilir. Meleklerle bir arada bulunamayışı, dua edilince kaçışı, sevgilinin nurunu çalmaya çalışması, ramazan ayında elinin bağlanması, hamamları ve pis yerleri mekân edinmesi gibi yönleriyle ele alınır:[75]

Aldı sûfînin karârın gösterip yüzün rakîb

Sanki şeytân hastaya su gösterip imân alır

Necâtî

Ali Yüce'nin **Şeytanistan** (1976) adlı romanı ismini ramazan ayının son günü ezan okununca söylenen "şeytan kovalamak" sözünden alır.[76]

1.4. Büyücülük:

Tabiat üstü gizli güçlerle ilişki kurarak ya da kendilerinde gizli güçler bulunduğuna inanılan bazı tabii nesneler kullanılarak zararlı, faydalı veya koruma gayeli sonuçlar elde etmek için yapılan işlere büyü denilir. Büyünün amaçları insana ve olaylara etki ederek balık tutma, hayvan yetiştirme, düşmanı yenme, zarara uğratma, öldürme, kadın elde etme, hastalıktan kurtulma, ürün ve mal çoğaltmadır. Büyücüler iyi veya kötü varlıkların yardımını sağlayan, büyü tekniğini, usullerini, tılsımlı sözleri, iksirleri, muskaları bilen kişilerdir. Büyüde araç olarak ruhlar, cinler, şeytanlar, canlı veya ölmüş hayvanlar, cisimler, şekiller ve adlar kullanılır.[77]

J. G. Frazer büyünün din ve bilimle ilişkisi üzerinde durur. Frazer'e göre bütün dinlerin kaynağı büyüdür. İnsanlar tabiatı kontrol etmeye çalışırken büyünün yetersiz

[74] Eyuboğlu, a.g.e. , s. 70.
[75] Pala, a.g.e. , s. 377.
[76] Behçet Necatigil , **Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü**, Varlık Yayınları, İstanbul 2000, s. 353.
[77] Hikmet Tanyu, "Büyü", **İslâm Ansiklopedisi**, D.İ.A. ,İstanbul 1992, c. 6. , s. 501.

kaldığını anlayınca tabiatı kontrol gücüne sahip ruhanî varlıklar inancına yer veren din ortaya çıkmıştır.[78]

Büyüler ak büyü (koruyucu büyü), kara büyü (Başkalarına zarar vermek için yapılan, yıkıcı büyülerdir.), aktif büyü, pasif büyü, temas büyüsü, taklit büyüsü şeklinde sınıflandırılır.

Mehmet Halit Bayrı İstanbul'da yapılan büyüleri şöyle sınıflandırır: Aşka ait büyüler, iki kişiyi birbirinden soğutmak ve ayırmak için yapılan büyüler, kaçağı tutmak, uzaktaki bir kimseyi geri getirmek için yapılan büyüler, dil ve uyku bağlamak için yapılan büyüler, muhtelif büyüler.[79]

Pertev Naili Boratav büyünün yapısını şöyle açıklar[80]:

1. Konusu (sevgi, soğutma v.b.);
2. Etkilenecek kişi veya onun yerini tutan hayvan, nesne;
3. Etkileyici madde;
4. Etkileyici maddenin taşıdığı "büyülük" öğe (yazı, rakam, şekil v.b.);
5. Etkileyici maddenin kullanılışı (yenme, içilme, yakılma v.b.);
6. İşlemin zamanı (gün, saat);
7. İşlemin tekrarlanma sayısı.

Büyü yapılırken önceden belirlenmiş kurallara uyulması gereklidir. Büyü yapılırken gizemli sözcükler söylenir. Bunlar kuşaktan kuşağa aktarılır, bunların eksiksiz ve doğru söylenmesi gereklidir. Büyünün başarısızlığı bu sözcüklerin yanlış söylenmesine bağlanır. Özel bitki kökleri ve okunup üflenmiş bakla, kıl, kemik, tahta parçaları gibi nesnelerin büyü törenlerinin başarılı olması bakımından önemli olduğuna inanılır. Bu nesneleri insanlar boyunlarına asarlar ya da evlerinde saklarlar.

Orta Çağ'dan beri kediyle büyü arasında ilişki olduğuna inanılır. Özellikle kara kedinin ölümü anımsatan rengi sebebiyle özel güçlere sahip olduğu ve büyücülere yardım ettiği düşünülür.[81]

---

[78] James Frazer, **Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri**, Çev: Mehmet H. Doğan, Payel Yayınları, İstanbul 1992, c.2. , s. 327.
[79] Bayrı, a.g.e. , s. 161-176.
[80] Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973, s. 131-133.

İstanbul'da "Büyüye inanmak hak, yapan da yaptıran da kâfirdir." sözü yaygın olmasına rağmen kadını kocasından, erkeği karısından, evlâdı annesinden, babasından, veziri padişahtan soğutmak için domuz yağı kullanılarak büyü yapılırdı. Büyücü Müslüman ise büyünün kısa zamanda çözülebileceğine, büyücü Hıristiyan ise büyünün ancak büyücü ölüp de eli çürüdüğü zaman çözülebileceğine inanılırdı. Çingeneler tarafından satılan kurt kıçını üstünde bulundurmanın, boyunda içi cıva dolu fındık taşımanın, içine maydanoz tohumu konulmuş kovadan alınan su ile sabah akşam yüz yıkamanın insanı büyünün kötü etkilerinden koruyacağına inanılırdı. "Zar bozan, zor bozan, büyü bozan" tütsüsü büyü bozmak için kullanılırdı.[82]

İstanbul'un değişik semtlerinde özellikle Nuruosmaniye Camii'den Çemberlitaş'a giden yol üzerindeki dükkânlarda oturan kılık kıyafet ve konuşma bakımından dışardan geldikleri anlaşılan, "hüddamlı hoca" denilen kişiler yaptıkları büyüler ve yazdıkları muskalarla ünlüydüler.[83]

Bu hocaların ocaklı ve izinli oldukları söylenir, nereden geldikleri, nasıl bir ailenin çocuğu oldukları bilinmezdi. Bunların arasında kendisine müracaat edenlerin başına cin ve perilerini musallat edenlerin ve hastalıkların tedavisinde cin ve perilerin yardımını görenlerin olduğu rivayet edilirdi.[84]

Ali Baba ve Kırk Haramiler, **Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler**, **Alaettin ve Sihirli Lambası** gibi masallar büyücü ve cadıların çevresinde gelişir. Bu büyücü ve cadılar kimi zaman iyilik, kimi zaman da kötülük yaparlar.

Aarne olağanüstü masalları şöyle sınıflandırır:[85]

1. Büyülü düşman;

2. Büyülü koca ya da karı;

3. Büyülü iş;

4. Büyülü yardımcı;

5. Büyülü nesne;

---

[81] Loire, a.g.e. , s. 56.
[82] "Büyü, Büyücüler", **İstanbul Ansiklopedisi** (Reşat Ekrem Koçu), İstanbul 1963, c. 6. , s. 3186-3187.
[83] "Büyücülük", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul , c. 2. , s. 343-344.
[84] Bayrı, a.g.e. , s. 98.
[85] Vladimir Propp, **Masalın Biçimbilimi**, Çev: Mehmet Rifat, Sema Rifat, İstanbul 1985, s. 21.

6. Büyülü güç ya da bilgi;

7. Başka büyülü öğeler.

Karagöz ve Orta oyununda yer alan tiplerin sınıflandırılmasında büyücüler olağanüstü tipler arasında yer alır.[86]

Divân şiirinde sevgili bir büyücüdür. En büyük büyüsü güzelliğidir. İnsanın aklını başından almak, âşık etmek, uykusuz bırakmak, insanı değişik kılıklara sokmak ve istenilen şeyleri yaptırmak için büyü yapılır. Büyü ustaları Hârût ile Mârût'tur. Sihir (büyü) ile birlikte fitne, hîle, aldatma gibi kelimeler çok kullanılır. Sevgilinin gözü, gamzesi, saçı, kâkülü, ayva tüyleri ile şairin şiiri birer büyü kaynağıdır:[87]

Sihr ü efsûn ile dolmuştur derûnun ey kâlem
Zülfü Hârût'un demek mümkün ki nâl olmuş sana

Nedîm

1.5. Falcılık:

Arapçada "fâl" uğur ve uğurlu şeyleri gösteren simge anlamına gelen fal bazı alet ya da yöntemlerle tahminlerde bulunma, içinde bulunulan zamanla ve gelecekle ilgili yorumlar yapma işidir. Âyet ve hadislerde gaybı bilme, insanın kaderinin değiştirme iddiası taşıyan, Allah'tan başka varlıklardan yardım alma gayesi güden fal yasaklanmıştır.[88] Fal bakan ve fal baktıran kişiler "günahkâr" diye nitelendirilirler.[89]

İslâm dininin izin verdiği tek fal duyulan güzel bir kelimeyi uğurlu saymak, onu hayra yormak anlamındaki "fâl-ı hayr"dır.[90]

Milattan önceki yıllarda putperestliğin yaygın olduğu toplumlarda falcılığın da yaygın olduğu bilinmektedir. Özellikle Mısır'da falcılık sihirle iç içedir.

---

[86] Tekerek, a.g.e. , s. 61.
[87] Pala, a.g.e. , s. 353.
[88] Mehmet Aydın, "Fal", **İslâm Ansiklopedisi**, D.İ.A. , İstanbul 1995, c. 12. , s. 134.
[89] Recep Aktaş, **Bâtıl İnanışlar**, Bahar Yayınları, İstanbul 1973, s. 13.
[90] İsmail Lütfi Çakan, **Hurafeler ve Batıl İnanışlar**, Marifet Yayınları, İstanbul 1981, s. 30.

Eski Türklerde fal, Şaman inanışlarının ana öğelerinden biriydi. Falcılar çeşitli hayvanlardan elde ettikleri kürek kemiklerini kaynatmadan özel olarak bu iş için hazırlanmış ocaklarda ateşe tutarak üzerindeki şekillere göre yorum yaparlardı.

Eski Türklerde fal, Şaman inanışlarının ana öğelerinden biriydi. Falcılar çeşitli hayvanlardan elde ettikleri kürek kemiklerini kaynatmadan, özel olarak bu iş için hazırlanmış ocaklarda ateşe tutarak üzerindeki şekillere göre yorum yaparlardı.

Yıldızların hareketlerinden anlamlar çıkararak fal bakmaya ilm-i nücûm denir. Osmanlılarda bir devlet memuru olan müneccim padişah cülûsu, harp ilânı, sadrazamlara mühür verilmesi, ordunun hareketi, denize gemi indirilmesi gibi önemli olaylar için eşref saat (en müsait zaman) tespit etmekle görevliydi.

Fal çeşitleri şunlardır:

1. Hayvanların seslerine ve davranışlarına göre hareket ederek fal açmak;
2. Koyun kemiğinin rengine göre fal bakmak;
3. Vücuttaki organların hareketlerine göre fal bakmak;
4. İnsanların renk , şekil ve uzuvlarına göre huylarını belirlemek;
5. Taş falı: Elde karıştırıldıktan sonra yere atılan taşların yerde aldıkları şekle göre fal bakmak;
6. Su falı: Suyla dolu bir kapta suyun rengi ve şekline göre fal bakmak;
7. El falı;
8. İskambil falı;
9. Bakla falı;
10. Kahve falı;
11. Çay falı;
12. Ayna falı;
13. Ay falı.

Fal bakmaya yarayan, mistik folklorun gereği olarak anlaşılması kolay bir dille yazılmış resimli ve resimsiz kitaplara “falnâme” denilir. Falnâmelerin başında “Gaybı ancak Allah bilir.” cümlesi yer alır. Falnâmeler Fâlü’l-Kur’ân (Kur’an’a dayalı olarak

hazırlanan eserler), kura falnâmeleri ve peygamber adlarına göre düzenlenen falnâmeler olarak sınıflandırılır. [91]

Kitap falı gözü kapalı olarak Kur'ân-ı Kerîm'i veya başka bir kitabı açarak yedi sayfa gerisinden ilk göze çarpacak âyeti veya sayfayı okumak ve bundan bir anlam çıkarmaktır. Kitap falı için Mevlânâ'nın **Mesnevî**, Yazıcızâde Mehmed'in **Muhammediye**, Ahmed Mürşidî'nin **Ahmediye**, Ahmed Bîcan'ın **Envarü'l Âşıkîn** gibi dinî kitaplarına ve divânlara başvurulurdu.[92]

Kahve falı eski İstanbul'da kafes arkasında hayatlarını geçiren kadınların en büyük eğlencelerinden biriydi. "bakıcı" denilen falcılar çalınan mücevher, para gibi kıymetli eşyaların yerini söylerlerdi. İskambil falına Rum, Ermeni gibi azınlıklarla ayak takımına mensup kişiler bakardı. Bir zamanlar çok rağbet gören kuş falına evlenecek yaşa gelen genç kızlar baktırırlardı. Kuş falcıları mânicilere yazdırdıkları küçük fal kâğıtlarını bir tahta üzerine dizerler, müşteriler geldiği zaman bu tahtayı iskete kuşunun ağzına doğru tutarlardı. Kuş bir kâğıdı çekip alır, bu kâğıt açılıp okunduğunda falda ne çıktığı öğrenilirdi.[93]

Divân şiirinde çeşitli nesneler (kum, bakla, kemik...) ve çeşitli kitaplar (Kur'ân, Hâfız Divânı, Muhammediye, yıldıznâme...) yoluyla bakılan fal, İslâm dini falcılığı yasakladığı için olumsuz yönüyle ele alınır. Konularına göre adlandırılan falnâmeler (yıldıznâme, tefe'ülnâme, kıyâfetnâme) şiir ve düzyazı olur. Rüya tâbirleri de birer falnâme olarak kabul edilir. Fal teşbîhlere, tenâsüplere ve kelime oyunlarına da yol açar.[94]

Çıktı beyaz u humre ile fâlımız bizim

Hükmetti rûy-ı âline remmâlimiz bizim

Nâbî

Mehmet Âkif Ersoy, Kur'ân'ın fal bakmak amacıyla kullanılmasını şöyle eleştirir:

---

[91] Mustafa Uzun, "Falnâme", **İslâm Ansiklopedisi**, D.İ.A. , İstanbul 1995, c. 12. , s. 141-145.
[92] "Falcılık", **D.B.İ.A**. , İstanbul 1994 , c. 3. , s. 257.
[93] a.g.m. , s. 257
[94] Pala, a.g.e. , s. 134-135.

İnmemiştir hele Kur'an, bunu hakkıyla bilin,

Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için

1.6. Uğursuzluk:

Bazı olaylarda görülen ve insana kötülük getirdiğine inanılan belirti veya bazı nesnelerde var olduğuna inanılan güç, uğursuzluk olarak tanımlanır.[95] Halk uğursuzluktan korunmak için birtakım davranışlardan kaçınır, konuşma sırasında bazı sözleri kullanmamaya dikkat eder. Osmanlı toplumunda uğursuz sayılan bazı söz ve davranışlar şunlardır:

-Ayakta su içmek;

-Suyu sol elle içmek;

-Ekmeğin kırıntısını yere dökmek;

-Gece tırnak kesmek;

-Ayakkabıları yatağın baş ucuna koymak;

-Parmakları çıtlatmak;

-Hayvana sol tarafından binmek;

-Ağaçlardaki kuş yuvalarını bozmak;

-Köpeklerin gece havlaması;

-Tavşan derisinden kürk giymek;

-Horoz kesmek ve yemek;

-Evden sokağa kedi atmak;

---

[95] "Uğursuzluk",**Türkçe Sözlük**, T.D.K. , Ankara 1998, c. 2. , s. 2278.

-Salı günü bir işe başlamak;

-Sabahları sakat bir insan görmek;

-Hane civarında baykuş ötmesi;

-Fakir düşme korkusuyla su içtikten sonra ağız elle silinmez, mutlaka beyaz mendil kullanılırdı.

-Uğursuz sayılan "söndür"ifadesini kullanmamak için hizmetçiye "Mumu dinlendir."denilirdi.

-Uğursuz olan "kapa" kelimesi yerine "Kapıyı çevir." denilirdi.

-"Tesbihin ipi koptu." yerine "Tesbihin ipi eskidi." ifadesi kullanılırdı.[96]

[96] Abdülaziz Bey, a.g.e. , s. 363-364.

İKİNCİ BÖLÜM

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN ROMANLARINDA BÂTIL İNANÇLAR

2.1. Ölüp Dirilme İnancı:

II. Meşrutiyet döneminde moda hâline gelen ispritizmacılığı eleştirmek amacıyla yazılan **Cadı**[97] romanı Hüseyin Rahmi ile Şahâbeddin Süleyman arasında sert bir münakaşaya sebep olmuştur.[98] Hüseyin Rahmi bu münakaşaya cevap olarak **Cadı Çarpıyor** (1913) ve **Şekâvet-i Edebiyye** (1913) adlı eserlerini yazar. Hüseyin Rahmi **Şekâvet-i Edebiyye**'de "Ben her eserimde kari'lerimi, avamî şathiyyat arasında yüksek bir felsefeye doğru çekmeye uğraştım! " diyerek amacını açıklar.

Cadı'da Naşit Nef'î Efendi ilk eşi Binnaz Hanım'ın ölümünden sonra yedi kere evlenir. Ancak yalıda dolaşan cadı Naşit Nef'î Efendi'nin eşlerinin kimisinin ölümüne kimisinin de boşanarak yalıdan ayrılmasına sebep olur. Çünkü Binnaz Hanım yaşarken bitişik yalıdaki arkadaşıyla ikisinden birinin ölümü hâlinde ölenin kocası evlenecek olursa sağ kalanın evlenen kocayı rahat bırakmaması konusunda sözleşmiştir. Naşit Nef'î Efendi evlendikten sonra komşu yalının hanımı, Binnaz Hanım'ın kılığına girerek ve iki yalıyı birbirine bağlayan gizli bir geçitten geçerek Naşit Nef'î Efendi'yi ve onun eşlerini korkutur.

Mehmet Kaplan'ın "hayaletlerin aslı olmadığı ana fikrine dayanan bir sır roman"[99] olarak nitelendirdiği romanda yazar cadı hakkındaki uzun konuşmalar ve açıklamalarla cadının var olmadığını kanıtlamak istese de yeteri kadar ikna edici değildir.

---

[97] Hüseyin Rahmi,**Cadı**, Matbaa-i Hayriyye ve Şürekâsı, İstanbul 1912.

[98] Nâzım H. Polat,"Hüseyin Rahmi'nin 'Cadı' Romanı Hakkında Münâkaşalar", **Türk Dünyası Araştırmaları**, Aralık 1982, No: 21, s. 187-216.

[99] Mehmet Kaplan, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Aslî Tipler", **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999, s. 470.

Romanda yalı halkı yıllar önce ölen Binnaz Hanım'ın (cadının) soğuk kış gecelerinde gelip çocuklarının yorganlarını örttüğüne, mangallarında kömür bittiğinde mangalı ateşle doldurduğuna, sürahilerine su doldurduğuna ve çocuklarına yemiş getirdiğine inanır. Cadıdan korunmak için çarpılmak korkusuyla gece pencereden dışarıya tükürmez, süprüntülüğe bir şey dökmez. Şükriye Hanım'ın babası ise inadına "destur" demeden pencereden dışarıya tükürür ve süprüntülüğe aptes bozar.

Naşit Nef'î Efendi ve ailesinin Binnaz Hanım'ın mezarını ziyarete gittikleri gün mezarlıkta rastladıkları bir ırgat, Binnaz Hanım'ın parlak nurdan bir çarşafa bürünüp elinde yemiş dolu bir sepetle mezarından çıktığını iddia eder.

Naşit Nef'î Efendi, son eşi Şükriye Hanım'ın cadıdan korkmamasını ister. Çünkü onları korkutmaya çalışan ne cadı, ne peri ne de hayalettir; sadece bir insandır.

Şükriye Hanım neye inanacağına şaşırır. Ona göre bir ölünün gece mezarından çıkıp çocuklarına sepet dolusu yemiş getirmesi insanın aklının kabul edebileceği bir şey değildir. Ancak yüzyıllardan beri hortlak, cadı, vampir öyküleri vardır. Babasının ona verdiği eğitim ve öğretimin tersine o da akılsız birçok insan gibi cadının varlığına inanırsa bu mesele çözülmez. Çünkü cadının o yemişleri nereden bulduğu ve yemişlerin hangi dünyanın ürünü olduğu anlaşılamaz.

Şükriye Hanım cadının korkusundan geceleri odasından dışarıya yalnız çıkamaz, cadıdan kurtulmak için onun gelemeyeceğini düşündüğü Kadıköy'e taşınmak ister. Ancak kayınvalidesi cadılar için mesafenin önemli olmadığı söyleyerek onun bu fikrine karşı çıkar. Yıkık dökük yalıdaki karanlık geçitler ve loş sofalar da Şükriye Hanım'ı korkutur:

"Yalının geniş loş sofaları, karanlık koridorları hele o vâsî bir ayazmaya benzeyen taşlığı, Karûn ve Sâtı'nın kanlı, perili kal'alerini andıran arkada yalçın kaya üzerindeki o koru... Hep bu kasvetli bu cadı fâ'ciasına ne kadar muvâfık bir sahne teşkil ediyordu."(s. 87.)

Yazarın sözcüsü konumundaki Şükriye Hanım'ın babası, ölüler dirilip mezarlarından çıksalardı uygar milletlerin ölülerden de asker alarak onlardan ordular kuracağını, böylece ölü askerlere karşı top ve tüfeğin etkisi olmayacağından, bu usulden yararlanan milletin dünyayı kontrol altına alabileceğini düşünür. Mezarından çıkan

cadıları görmek için Avrupa'da milyonlar vermeye hazır Frenklerin olduğunu, kızının ise cadıyı para vermeden göreceğini söyler.

Cadının kilitli sandıktaki çekmecenin içinden mücevherlerini alıp kocasına bir mektup bırakmasından sonra Naşit Nef'î Efendi ve Şükriye Hanım cadıdan "Aziz Ruh", "Sayın Hayal" diye bahsederler ve cadının her an aralarında olduğunu hissettikleri için odalarını ayırmak zorunda kalırlar.Çünkü cadı mektubunda onları uyarır:

"Mâneviyyetin bahş eylediği sühûlet ü adem-i mer'iyyet hasebiyle her lâhza sizinle beraberim. Nefs-i emmâreye tâbî' her ferd Şeytan'ın mürididir. Seni İblis'den tebaiyyet, Rahman'a takrîbe uğraşıyorum. Dünyevî zevcenden muhabbetini kes. Uhrevî zevcenin aşkı mâddiyyet ü mâneviyyetini muhîtdir."(s. 236.)

Cadı "diri" ler hakkındaki görüşlerini mektubunda şöyle açıklar:

"Benim yaşadığım şu husûsî hayat-ı gâribemce olan sûret-i telâkkime nazaran her (hayy) eblehdir. Çünkü ebleh olmasa yaşayamaz. Çünkü hayatın bütün kavânin ü kavâid-i mer'iyyesi eblehiyyet esâsı üzerine tanzîm edilmiştir. İnsanların kendilerini eblehiyyet fevkında görerek bu vasfı içlerinden bazıları aleyhinde sarf etmeleri eblehiyyetin birinci nişânesidir..."(s. 215.)

Daha önce cadının varlığına inanmayan Naşit Nef'î Efendi ruhların gövdelenmesi hakkında araştırmalar yapar ve bazı medyumların çağırdıkları ruhları gövdelendirdiklerini öğrenir. Ruh çağırma seansında gelen Binnaz Hanım'ın ruhu Naşit Nef'î Efendi'nin eşlerini korkutanın kendisi olmadığını söyler ve kendisini savunur:

"Bir rûh her istediğini dirilere bildirmekte serbest midir? Öyle olsa ervâh-ı mâğdûre ihkâk istemez mi?.. Emvât-ı mazlûme bir sükûn-ı mutlakla mezarlarında yatar mı?"(s. 299.)

Bedenden ayrı ve bağımsız bir öze sahip olan ruh geçici bir süre bedende bulunur ve bedenin ölümünden sonra varlığını bağımsız olarak sürdürür. Ruhlarla ilişki kurabilen ve ruhların gövdelendiklerine inanan kişiler ruh çağırma seanslarında çağrılan ruha geçmiş ve gelecekle ilgili çeşitli sorular sorarlar ve sorulan sorulara ruhun cevap verdiğini kanıtlamak için ruhun bulundukları odadaki eşyaların yerini değiştirmesini isterler.

Tabiatüstü ya da yanılsama sonucu olduğu düşünülen olayları inceleyen parapsikolojide bu durum düşüncenin madde üzerindeki etkisiyle açıklanabilir. Yapılan çeşitli deneylerde ruh çağırma seansları düzenleyen medyumların düşünce gücüyle eşyaları istedikleri gibi hareket ettirebildikleri görülür.

Romanda Binnaz Hanım'ın ruhunu çağırdıkları gece Şükriye Hanım'ın babası önce eşyaları medyumun düşünce gücüyle hareket ettirdiğini savunur ancak bunu kanıtlayamaz.

Hüseyin Rahmi romanda eski tip ailelerin ve konakların iç yüzünü gösterip, her çeşit esrarı çözmeye çalışırken[100] daha etkili olmak için eleştirisini mizah yoluyla yapar.

Mezarından Kalkan Şehid'de[101] Şevki Kartal'da bir arkadaşının evinde misafir olarak kalırken Cinli Köşk denilen harap bir köşk görür. Şevki'yi Cinli Köşk hakkında uyaran bir köylü köşkte ezan okuyan kadının Sarıkamış'ta şehit düşen torununu çağırdığını söyler. Köylüye göre şehitler ölü değildir, bu dünyada kalan akrabaları içinde cennetlik olanlarla gece yarısı gelip görüşürler.

Şevki bir gece köşkü gözetlerken köşkte yaşayan Şahika ile tanışır ve evlenir. Büyükannenin bahçede şehidin ruhuyla görüştüğü bir gece Şevki, Şahika'nın kardeşi Nüzhet ve köşkün sadık köpeği Panter'le beraber şehidi mezarlıkta izler. Ancak şehidin fanilasından başka bir şey bulamazlar. Romanın sonunda ruh bir mektupla kimliğini açıklar: O, Şevket'in muharebe arkadaşı Muzaffer'dir:

"İşte ben, O'yum... Şehîd oğlunuzun, kardeşinizin hayâli... Sizi ziyârete arzî memleketlerden değil gökden, cennetden geliyorum. Muhayyilenizin yükselebildiği kadar gönüllerinizde bana lâhût âleminden bir makâm tahsîs ediniz. O zaman vazîfelerimizin kudsiyyetini idrâkle, şehîdin rûhunu memnûn etmiş oluruz."(s. 296.)

Muzaffer mektubunda Şevket'in bir gece kendisine şehit olduğunu, ruhunu ona verdiğini, artık onda yaşayacağını söylediğini ve büyükannesine bazı geceler onun ruhuyla gözüküp onu mezarından kalktığına inandırmasını istediğini ifade eder.

---

[100] Mediha Berkes, "Hüseyin Rahmi'nin Romanlarında Aile ve Kadın", **A. Ü. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Mart-Nisan 1945, , c. 3. , sayı: 3, s. 20.
[101] Hüseyin Rahmi, **Mezarından Kalkan Şehid**, Kitabhane-i Hilmi, İstanbul 1929.

Muzaffer mektubunda Şevket'in ona göründüğü gece, aynı saatte şehit düştüğünü öğrendiğini de söyler. Romanda Muzaffer'in ruhunu Şevket'e vermesi üzerinde pek durulmaz.

Yazarın sözcüsü konumundaki Şevki söylenti yoluyla halkın kafasında yer tutan temelsiz, bozuk, çürük düşüncelerin köklerinden sökülüp atılması gerektiğine inanır. Şevki ruha inanmaz. Gövdenin her zerresinde var olup da hiçbir tarafında bulunmayan ve gövdenin çürümesinden sonra gizli bir âlemde ikinci bir hayat süren, ara sıra çoluk çocuğu korkutan bu utangaç, serseri yaratığın varlığını Kadri'nin ispatlamasını ister. "Ruh gördüm." diyen kişilerin yalan söylemediklerini kabul eder. Çünkü "Tabiatüstü hastalığı" ona göre görünende değil görendedir.

Romanda köylüler Cinli Köşk diye anılan köşkü yıllar önce kiralayan Katolik rahiplerin ispritizma ile uğraşmaları sonucunda köşkün cinlerin hücumuna uğradığına inanırlar. Ancak yazar ispritizma konusunda fazla bilgi vermez.

Cadı'da yazarın sözcüsü olan Şükriye Hanım'ın babası cadının esrarını çözemez ve kızıyla birlikte yalıdan ayrılmak zorunda kalır. **Mezarından Kalkan Şehid**'de ise yazarın sözcüsü olan Şevki hayalet rolü oynayan kişinin peşine düşerek onun kimliğini ortaya çıkarır.

Romanın yapısına tesir eden, hiç beklenmedik bir anda olayların akışını değiştiren, tüm plânları bozan, oynanan oyunları ortaya çıkaran, duyguları alt üst eden mektup, romanın bir tür olarak gelişim süreci içinde özellikle entrikanın açıklanmasında en önemli yardımcı unsur olarak nitelenir.[102]

Cadı'da olduğu gibi **Mezarından Kalkan Şehid**'de de hayalet rolünü oynayan kişinin kimliği romanın sonunda bir mektupla açıklanır. **Mezarından Kalkan Şehid**'de hayalet rolü oynayan kişinin **Cadı**'dakinden farkı iyi kalpli olması ve şehit olan arkadaşı Şevket'in annesini teselli etmek amacıyla böyle bir oyun oynamasıdır.

Dirilen İskelet'te[103] Tayfur arkadaşı Doktor Ferhad'la birlikte geceleri bir iskelet oluşturmak için mezarlıklarda kemik toplar. Onların ne yaptıklarını merak eden mahalleli üç genç de onları takip eder. Tayfur ve Doktor Ferhad bir gece mezarlıkta

[102] Emel Kefeli, **Anlatım Tekniği Olarak Mektup**, Kitabevi , İstanbul 2002, s. 10.
[103] Hüseyin Rahmi Gürpınar, **Dirilen İskelet**, Hilmi Kitabevi, İstanbul 1946.

kemik toplarken garip yaratıklarla karşılaşırlar. Tayfur araştırmaları sonucunda mezarlıktaki bu oyunu Didon Paşa'nın kızı Bânû'nun düzenlediğini öğrenir. Geceleri mezarlıkta dolaşarak define arayanları korkutup kaçırmak ve defineyi ele geçirmek için Bânû yakın arkadaşlarından sekiz on kişiyi toparlayarak kefenli bir iskelet bölüğü kurmuştur. Kuru kafa geçirdikleri sırıkları beyaz çarşaflara sararak oynatmış, büyük bir elektrik feneriyle etrafı aydınlatarak buna şimşek süsü vermiş ve mezarlıktaki keçilerin başlarına kefiye geçirmişlerdir.

Daha sonra Bânû'yla tanışıp evlenen Tayfur, Bânû'nun evlendikten sonra eski sevgilisi Cevrî'yle ilişkisini sürdürdüğünü fark etse de Bânû'yu kaybetmemek için hiçbir şey yapmaz. Bir gece salonda Bânû ile Cevrî'yi sevişirken gören iskelet harekete geçer ve Bânû'yu boğarak öldürür.

Romanda alafranga ve aydın kişilerle cahil kişiler karşı karşıya getirilir. Doktor Ferhad insanın etten, kemikten meydana gelmiş bir makine olduğuna inanan, dirinin ve ölünün mânâ tarafına inanmayan bir gençtir. Tayfur ise telsiz, telgraf, telefon gibi araçlara ayrıca ölülerle ilişki kurmaya ve yıldızlara meraklıdır.

Mahallenin müezzini ve Tayfur'un lalası Halil Ağa, Tayfur'un Tanrı'nın sırlarına ermek için ruhlarla haberleştiğine inanırlar. Mahallenin müezzini gece rüyasında kendisini uyaran Bukağılı Dede Hazretleri'nin isteği üzerine Nihat'la görüşmeye gider. Tayfur Bey'in Firavun gibi Tanrı'ya ortaklığa kalkıştığını, konağın damındaki çeşitli araçlarla göklerle haberleştiğini, Tanrı'nın işine karıştığını söyler.Ona göre Müslümanların telsiz, telgraf, gibi araçlarla uğraşmaları Tanrı'ya ortak koşmaktır. Tayfur Bey'in ruhlarla haberleşmesi doğru değildir. Onun konuştuğu ruhlar kötü ruhlar, şeytanlardır. Çünkü yüksek ruhlarla görüşmek ermişlere, evliyalara mahsustur. Göklerin sırlarını bulmaya çalışmak Tanrı'nın isteğine aykırı, şeytanca bir davranıştır. Müezzine göre bunlar Tanrı'nın bağışlayabileceği günahlardır. Ancak Tayfur Bey'in geceleri mezarlığı karıştırması affedilmez bir günahtır. Toprağın altına çekilmişleri bu dünya işlerine karıştırmanın, onlardan sır almaya çalışmanın sonu kötüdür.

Tayfur Bey'in lalası Halil Ağa müezzine Tayfur Bey'in kâfirce davranışlarını şikâyet eder. Konaktaki odasının duvarlarında düğme gibi şeylerin, tellerin, masasının üzerinde boruların, semaver, gramofon borusu gibi nesnelerin olduğunu, bunların arasına oturup kulaklarına birer tekerlek yapıştırıp etrafı dinlediğini anlatır. Halil

Ağa'ya göre keramet sahibi kişilere mahsus bu işi aptessiz, namazsız, temizlikten yoksun, kâfir mizaçlı kişilerin yapmaları ve Tanrı'nın sırlarına ermeleri küstahlıktır.

Halk cuma ve pazartesi geceleri kuru kafaların kum gibi kaynadığını, bazen tabur olduklarını, aptessiz dolaşanları çarptıklarını, bazı geceler ilâhi okuduklarını, namaz kıldıklarını, ocak yaktıklarını, sarhoş Abdi ile orospu Sümbül'ün hortladıklarını, kelle koltuklarında iki Arap'ın dolaştığını, üç beyaz kefenlinin insanları kovaladıklarını anlatır. Halk beyaz kefenlilerin üç ortak kadın olduğuna ve birbirlerini kıskandıkları için hortladıklarına inanır. Hortlakların iyilerinin, ibadet edenlerinin yanında kötülerinin de olduğunu düşünür.

Ölüleri rahatsız etmekten korkan Feyzi her şeyin akılla muhakeme edilemeyeceğini, birçok hususta yanılan, kısır kalan insan aklının ortaya attığı şeylerin gerçek sanılmaması gerektiğini savunur. Avrupalı bilim adamları arasında bile cadılara, hortlaklara inananların olduğunu ve bu konu üzerine ciddî eserler yazıldığını söyler. Bilime aykırı olmamak şartıyla mânâ âlemine inanan Sâdi ise cadı ve hortlakların varlığına inanmaz.

Tayfur'un, konağındaki evlatlık Tatar kızı Nâsıra ile ilişkisi vardır. Nâsıra Tayfur'un başkasına âşık olduğunu öğrenince Tayfur'dan kendisini konaktan uzaklaştırmamasını ve salondaki iskeletle ara sıra görüşmesine izin vermesini ister. Tayfur bunu kabul eder. Nâsıra iskeletin alın yazısını okuduğunu, onun iki karısından da ihanet görmüş bir erkek olduğunu söyler. Tayfur'un el falına bakan Nâsıra onun Bânû'yla evleneceğini ancak mutsuz olup, mutluluğu kendisiyle evlenmekte arayacağını söyler.

Tabiatüstü güçlere sahip olan Nâsıra iskeletle ruh diliyle konuşur. İskeletin görevi konağın namus bekçiliğidir. Aile namusunu lekeleyenleri en ağır cezaya çarptıracağını Nâsıra aracılığıyla konaktakilere bildirir. Çeşitli konularda Nâsıra aracılığıyla konaktakilere bilgi verir. Nâsıra, Bânu'ya iskeletin onun çok ıstırap çektiğini bildiğini ve şiddetli bir cezayla onu kurtaracağını söyler.

Romanın sonunda iskelet Bânû'yu boğmadan önce "gür bir dünya sesi"yle insanlara ahlâk dersi verir:

"-Adalet sefalete döndü. Mahkemeler kulakları ürperten dâvalarla doldu. Emniyet edecek kimse kalmadı; maşa kadar çocuklar çok bilmişlikte yaşlılara taş çıkarttı; her taraf mürailerle doldu; dalkavukluk aldı yürüdü; dünkü müflisler milyoner oldu; bet bereket kalmadı; fahişelerin kucaklarına eteğine para dökenler, sokaklarda açlıktan kırılanların cenazelerinin üstünden atlayıp geçiyorlar. İstibdat vüzerası murassa nişanlarını sattılar. Nice mukbiller aç yattılar. Nice açlar çok yemekten hazımsızlığa uğradılar. Borsalarda milyonlar on paraya düştü. Teaddüdü zevcat tersine döndü. Karıların kocaları çoğaldı. Zevçlere sabr-ü-tahammül kaldı. Ey kafile-i beşer böyle bozuk düzen gidişle bu yolsuz, taşlı, dikenli, kaygan yamaçtan hangi terakki tepesine tırmanıyorsun?"(s. 296-297.)

Romanda Tayfur ve Bânû'nun savundukları fikirlerle yaşayış tarzları arasında tezat vardır.[104] Nâsıra evdeki iskeletle, cinlerle, perilerle konuşan bir "Spiritüalist" tir.[105]

Cadı ve **Mezarından Kalkan Şehid**'de romanların sonunda esrar perdesi kalkar. **Cadı** ve **Mezarından Kalkan Şehid**'e nazaran tip bakımından daha çeşitli ve canlı bir roman[106] olan **Dirilen İskelet** ise Bânû'nun bir iskelet tarafından öldürülmesi gibi gerçek dışı bir olayla esrarlı bir şekilde sona erer. Roman boyunca bâtıl inançların anlamsızlığını vurgulayan yazar Nâsıra tipi ve onun yaptıklarıyla bu konuda tezada düşer.[107]

Romancı insanı belli bir zamanın ve toplumun parçası olarak ele alırken onu çevreleyen mekânı da belli bir toplumsal zamanın sonucu olarak işler.[108]

İncelediğimiz romanlarda mekân işlenen konuya uygundur. Roman kişilerinin tasvir ettikleri yalı ve konaklar ıssız yerlerdedir. Eski, yıkık dökük yalı ve konaklarda karanlık geçitler, kimsenin girmeye cesaret edemediği kilitli odalar vardır.

Mezarından Kalkan Şehid'de ve **Dirilen İskelet**'te roman kişilerinin mezarlık tasvirleri dikkat çeker. Gece yarıları sık ve yırtıcı çalılıklarla, dikenlerle, servilerle kaplı

---

[104] Şevket Toker, **Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Alafranga Tipler**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1990, s. 176.
[105] Önder Göçgün, **Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1987, s. 502.
[106] Mehmet Kaplan, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Aslî Tipler", **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999, s. 470.
[107] Toker, a.g.e. , s. 138.
[108] Handan İnci Elçi, **Roman ve Mekân**, Arma Yayınları, İstanbul 2003, s. 19.

mezarlıklarda güçlükle yürüyen roman kişileri (**Dirilen İskelet**'te) ağaçların gölgelerini hortlak ya da gulyabani zannederek korkarlar:

"Henüz semtürrese yükselmeyerek arkadan akseden ay francılası şeklindeki nuru baygın küçük kamer eşyayı asıllarının birkaç misli büyütüyor, servileri yerlere uzanmış müthiş birer gulyabani yapıyor, fesli kavuklu taşların zemine düşürdüğü acayip gölgelerile mezarlığın korkunç bir karikatürünü çiziyordu." (s. 32-33.)

İnsanlar Maymun muydu?[109] adlı romanda Filozof Muallâ Efendi'ye Edirne'den gönderilen bir mektupta halkın cadı, hortlak, vampir diye tanımladığı ve mezarları açarak ölüleri çıkardığına, kaçırdığı çocukları yediğine inandığı maymuna benzeyen vahşi bir yaratıktan söz edilir. Daha sonra böyle bir yaratığın olmadığı ve bunun insanın maymun soyundan geldiğini savunan, bu konuda araştırmalar yapan Filozof Muallâ Efendi'yi dolandırmak için yapılmış bir plan olduğu ortaya çıkar.

II.Meşrutiyet döneminde otuz üç sene boyunca devam eden Abdülhamid'in istibdadından kurtulan halk hürriyetin ilânı ve sansürün kalkmasıyla sınırsız bir fikir özgürlüğüne sahip olduğunu zanneder. Gazeteler hiçbir kurala uymadan istedikleri her şeyi yazmaya başlarlar. Dernek ve parti kurmak serbest hâle gelir. Halk Meşrutiyet'i anlayacak seviye ve kültürden yoksundur. Çünkü eğitim sistemi verimsiz ve yetersizdir.[110]

Hüseyin Rahmi'nin II.Meşrutiyet döneminde yazdığı romanlarında Türk toplumunun hangi kültür değerlerine sahip olduğu ve nasıl bir değişim geçirdiğini görebiliriz.[111] Bu dönemde ruh çağırmak modadır. **Cadı**, **Mezarından Kalkan Şehid** ve **Dirilen İskelet** romanlarında ruh çağırma konusuna değinen ancak bu konuda ikna edici olamayan Hüseyin Rahmi, **Ölüler Yaşıyor mu?** romanında da ruh çağırma konusunu işler.Yazar romanın önsözünde niçin böyle bir konu seçtiğini şöyle açıklar:

"Bizim için meselenin en önemli yanları şunlardır: Doğum, hayat, ölüm. İnsanlar bu dünyada kapadıkları gözlerini başka bir âleme açarak ölümün ebedî hiçliğinden kaçmak istiyorlar. Buna da ancak ölümsüz bir ruh inanışına geçerlik

---

[109] Hüseyin Rahmi Gürpınar, **İnsanlar Maymun muydu?**, Atlas Kitabevi, İstanbul 1968.
[110] Tarık Zafer Tunaya, **Hürriyet'in İlânı**, Arba Yayınları, İstanbul 1996, s. 62.
[111] Aydın Oy, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanından II. Meşrutiyet Dönemi Yıllarında Bâtıl İnanışlar", **I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, Ankara 1976, s. 216.

tanımakla imkân buluyorlar. Bilimsel bir azınlık ise onların bu safça oyalanışlarına bakıp gülüyor.

Şimdi olumlu olumsuz bu iki karşıt iddialardan hangisine inanacağız? Cesedin gözlerimizin önünde toprak olduğu gerçeğini görüyoruz. Lâkin bu kadavradan ayrılarak göklere çıktığı söylenen ruhu görmek değil, ona bir şekil tasarlamayı bile imkânsız buluyoruz.

Romanda bu iki tarafın tartışmalarını okurların huzuruna çıkaracağı, tezimiz budur.

Çok garip olaylara rastlayacağız. Mezar kaçkınlarının yeniden hayat dünyasında gezindiklerini göreceğiz. Dirilerin işlerine karıştıklarını kendi dillerinden işiteceğiz.

Ruhunun bilinen madde dışı oluşu gerçeğine rağmen ölümden önceki ceset kafesine tekrar girdiği iddiasına inanmak müsbet kültürlerle beslenmiş kafaların harcı değildir. Fakat beri yanda tasdikçiler, davalarına o kadar itibarlı tanıklar, o kadar güçlü isbatlar çıkarıyorlar ki...

Madem ki ölülerin görünmeleri bu ünlülerce incelenerek ispat derecesine varmıştır, bu söylentilere inanmakta ısrar etsek bile mesele üzerine neler söylendiğini bilmek epeyi meraklı bir inceleme olur.

Felsefe sözünden ürküntü duyanlar için de, eğlenceli, meraklı satırlar vardır. Acı ilâçla tatlı şurubu birbirine karıştırdım. Bu şifalı şerbeti yüz buruşturmadan içebilirler.

Bu çok meraklı bahsi önünüze sereceğim. Aklınız ne yana yatarsa ona inanırsınız. Ben de her kafanın varışına göre bir iş görmüş olurum."[112]

Yazar bu konuyla ilgili olarak başvurduğu kaynakların listesini de önsözde açıklar:

Camille Flammarion: La fin du monde (Dünyanın Sonu)

Camille Flammarion: Dieu dans la nature (Tabiat İçinde Allah)

[112] Hüseyin Rahmi Gürpınar, **Ölüler Yaşıyor mu?**, Atlas Kitabevi, İstanbul 1973, sayfa numarası yok.

Camille Flammarion: Les terres du ciel (Göğün Toprakları)

Camille Flammarion: La pluralité des mondes habités (Mekânın Dünyaların Çokluğu)

Camille Flammarion: La mort et son mystére (Ölüm ve Sonrası)

(trois volumes) (Üç cilt)

1.Avant La mort (Ölümden Evvel)

2.Autour de la mort (Ölüm Etrafında)

3.Aprés la mort (Ölümden Sonra)

Camille Flammarion: Les maisons hantées (Perili Evler)

Camille Flammarion: L'Enconnu (Bilinmeyen)

Camille Flammarion: Les Forces naturelles incounnues (Bilinmeyen Tabii Güçler)

Maurice Maerterlinck: La mort (Ölüm)

Maurice Maerterlinck: La vie de l'espace (Uzayın Hayatı)

Charles Richet: Notre sixiéme sens (Altıncı Hissimiz)

A.-F. Dina: La mort et ses hypothéses (Ölüm ve Faraziyyeleri)

Jules Sageret: Le hasard et la destinée (Tesadüf ve Kader)

Pierre-Emile: La prédiction de l'avenir (İstikbâli Tahmin Etmek)

Perjoz: Vers l'inconnu et l'invisible (Bilinmeyene Görünmeyene Doğru)

Paul C. Jagot: Science occulte (Batıl İlmi)

Augustin Jakubisiak: Essai sur les limites de l'espace et du temps (Uzayın ve Zamanın Üzerine Deneme)[113]

Romanda iyi bir eğitim görmemiş olan Turhan, Orhan ve Leman okudukları ruhlarla ilgili kitapların ve Fransız mürebbiyeleri Madam Luiz Şermen'in etkisiyle ispritizmacılığa merak sarmışlardır.

Ruh çağırma seansında gelen, doğru yolu gösteren ve iyi bir ruh olan S.L.M. Turhan ve Orhan'ın odasının duvarlarına iki akşam üst üste üç kere vurur. Bunun üzerine çocuklar tekrar ruh çağırırlar. Bu seansta S.L.M. tekrar çağrılmak için odanın

[113] Hüseyin Rahmi Gürpınar, a.g.e. , sayfa numarası yok.

duvarlarına vurduğunu ve uzak bir ailedeki facianın bu aileyi etkileyeceğini söyler. Pére Maury adındaki başka bir ruh bu facianın bir aşk cinayeti olduğunu söyler.

Çocukların dayısı ve yazarın sözcüsü konumundaki Talât Bey ve dadının oğlu Dilâver ruhlara inanmazlar. Ancak ruhların kehânetleri doğru çıkar. Bitişik köşke taşınan ailenin kızı Şehâmet'le Orhan birbirlerine âşık olup evlenmeye karar verirler. Aileleri evlenmelerini istemez. Çünkü Şehâmet sık sık sinir krizleri geçirir. Yıllar önce Şehâmet'e âşık, onunla evlenmek isteyen iki genç Sâkıp Cemal ve Ulvi Nâdir birbirini öldürmüştür. Genç kız bu olaydan sonra onların ruhlarının kendisini rahatsız ettiğini iddia etmeye ve sinir krizleri geçirmeye başlar. Ruhlar Şehâmet'le evlenecek kişiyi de rahatsız edeceklerini söylerler. Orhan'la Şehâmet evlenirler ve bir çocukları olur. Şehâmet bir süre sonra bir sinir krizi sonucunda ölür. Onun ölümünün acısına dayanamayan Orhan da ölür.

İnsanlar Maymun muydu? romanındaki Filozof Muallâ Efendi'yi ve **Cadı** romanındaki Şükriye Hanım'ın babasını hatırlatan Talât Bey Dilâver'le birlikte köşke gizlice girip ahretten geldiğini, Şeyh Battal olduğunu iddia eden ruhun Şeyh Battal'ın oğlu Şeyh Abdüsselâm olduğunu ortaya çıkarırlar. Fakat Şehâmet'i rahatsız eden ruhlarla ilgili görüşlerini kanıtlayamazlar. Dilâver Şehâmet'lerin köşklerine gizlice girip araştırma yaparken ruhlardan dayak yer. Talât Bey **Cadı** romanındaki Şükriye Hanım'ın babası gibi olaylar karşısında çaresiz kalır.

Turhan, Orhan ve Leman roman boyunca görüşlerini desteklemek için yazarın romanın önsözünde belirttiği ispritizmayla ilgili kaynaklardan hikâyeler okurlar.Yazarın montaj tekniğini uygularken yararlandığı bu metinler eserin genel yapısıyla uyumludur.[114] Bu tür eserlerde görülen olaylarla romandaki olaylar birbirine benzer. Roman kişileri yaşadıkları olayları etkisi altında kaldıkları bu kitaplara göre yorumlarlar. Sakıp Cemal'in ruhu hapishanedeyken ikiye bölünür. Biri hapishanede kalır, diğeri de Şehâmet'in evine gidip onu rahatsız eder. Leman kendi ölüsünü yatağının üzerine uzanmış görür. Bu durum okuduğu kitaplara göre Leman'ın yakında öleceğini gösterir. Leman'ın ruhu da ikiye bölünmüştür.

Yazar ruhlarla ilgili bölümlerde araya girerek kaynakları konusunda şöyle açıklamalar yapar:

---

[114] Mehmet Tekin, **Roman Sanatı I**, Ötüken Yay. , İstanbul 2003, s. 247.

"Birçok okurlarımızca gülümsemeyle karşılanacağına şüphe etmediğimiz bu inanılmaz ayrıntılar sırf romancının hayal gücünden doğmuş gariplikler değildir. Olayın bir benzerini Flammarion'un "Les maisons hantées" adlı eserinden özetleyerek çeviriyorum." (s. 291.)

Romanda hayalet rolü oynayan kişinin maskesini düşüren yazar, ruhların varlığına inanmasa da romanın önsözünde belirttiği gibi ruhlarla ilgili olayların mantıklı bir açıklamasını yapamaz ve "fantastik" (gerçek dışı) roman tanımına sığınmak zorunda kalır.

Cadı ve **Mezarından Kalkan Şehid** romanlarında tabiatüstü gibi görünen olaylar romanın sonunda mantıklı bir açıklamaya kavuştuğu için bu romanlar Todorov'un sınıflandırmasına göre "tekinsiz fantastik" tir.[115] **Dirilen İskelet** ve **Ölüler Yaşıyor mu?** romanlarında ise tabiatüstü gibi görünen olaylar romanın sonunda mantıklı bir açıklamaya kavuşmaz. Bu sebeple bu romanlar "olağanüstü fantastik"tir.[116]

2.2. Cin İnancı:

Halk inanışlarına göre şuur ve iradeye sahip olan, kısa sürede uzun mesafeleri katedebilen, insanlarca görünmedikleri hâlde insanları görebilen ve insanların bilmedikleri bazı şeyleri bilen varlık olarak tanımlanan cinlerden korunmak için onlara "iyi saatte olsunlar" denilir.

Romanlarda bâtıl inançlara inananlarla onları istismar edenler karşı karşıya getirilir ve cinlerin var olmadığı fikri savunulur."Hüseyin Rahmi, aralarına hiçbir zaman gerçek anlamda karışamadığı halkın cin, peri inancını yukarıdan yönetilmiş bir bakışın alaycılığıyla eleştirir."[117]

Gulyabani romanının başında kurgunun bir parçası olarak yer alan mektuplar yazarın bâtıl inançlara karşı eserinde hangi tutumu takınacağını gösterir.[118] Okuru meraktan kıvrandırmak, korkudan titretmek amacıyla yazılmış **Gulyabani**'de yazar

---

[115] Tzvetan Todorov, **Fantastik Edebi Türe Yapısal Bir Yaklaşım**, Metis Yay. , İstanbul 2004, s. 50.
[116] Todorov, a.g.e. , s. 57.
[117] Handan İnci, "Aziz Efendi'nin Reddedilen Mirası Türk Romancısının "Gerçeklik"le Savaşı...", **Kitap-lık**, sayı: 80, Şubat 2005, s. 80.
[118] Konur Ertop, "Cinlere, Perilere, Büyüye, Fala Karşı Çıkmış Cin Gibi Bir Yazar: Hüseyin Rahmi Gürpınar", **Kitap-lık**, sayı: 80, Şubat 2005, s. 85.

Batı'nın maddeci, pozitif düşüncesini ülkesine aktarmaya, halkın gözünü açmaya ve cinlere, perilere olan inançlarını kırmaya çalışır.[119]

Gulyabani Muhsine Hanım'ın anlattığı, gençliğinde başından geçen olaylar dizisinin öyküsüdür. Muhsine Hanım yazarın çocukluğunda cuma ve pazartesi kış geceleri Aksaray'daki evlerinde düzenlenen boza yarışmalarının en büyük ve en tatlı hikâyecisidir. Onun hikâyelerinin en meşhuru "Gulyabani" dir.

Annesini ve babasını küçük yaşta kaybeden Muhsine kendisine sahip çıkan dostları tarafından sarhoş bir adamla evlendirilmiş ve üç sene sonra boşanmıştır. Annesinin dostu Ayşe Hanım genç yaşta dul kalan Muhsine'ye sahip çıkar ve onu çalışması için Üsküdar'ın ilersindeki Yedi Çobanlar çiftliğine götürüp bırakır. Muhsine cinleri ve perileriyle tanınmış olan çiftlikte çalışmak zorunda kalır.

Kır havası almak için şehirden dayısının yanına gelen Hasan'ın okuma yazması vardır. Cin, peri, gulyabani masallarına inanmaz. Çiftlik kâhyasına kendisini bir köylü gibi tanıtarak çiftliğe rençper olarak girer. Köşkün arka tarafındaki kilitli bir kapıdan girenlerin gizli bir yoldan odalardaki yüklüğe girerek ve zelzele aletlerini kullanarak köşkteki kadınları korkuttuğunu görür. Onları köylülerin yardımıyla yakalar.

Hanımefendi'nin yeğeni Şevki Bey cin ve peri kılığına girerek cura çalar, şiir okur. Bekir Ağa yaban domuzu, manda, deve gibi hayvanların taklitlerini yapar. Zeynel köpek sesini, Zenne Agâh kadın sesini, Ördek Mehmed ördek sesini taklit eder. Çiftlik kâhyası Zekeriya Efendi Gulyabani kılığına girer. Hasan onun kimliğini ortaya çıkarmadan önce Gulyabani'nin acizliğini herkese gösterir:

"-Arkadaşlar sıyt-ı vahşeti kaç senedir bütün civar köylere şâyi' olan Gulyabâni babanın aczini görüyor musunuz? Eğilip sopasını yerden almağa bile muktedir değil..."(s. 242-243.)

Çiftlik çalışanlarından Çeşmifelek Kalfa zayıf, uzun boylu, soluk benizli elli yaşlarında bir kadındır. Ruşen ise bir yanında fino köpeği bir yanında da kuzgunî siyah, iri bir kediyle (Şeytan) dolaşan şişman bir Arap'tır. Köşkün Hanımefendisi Ruşen'e

[119] Berna Moran, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış III**, İletişim Yayınları, İstanbul 1998, s. 68.

göre “her şeyi bilen, perilerin dilinden anlayan, onlarla cin lisanıyla konuşan bir âlim”dir. Muhsine bir akşam onun cinlerle konuşmasını duyar:

“-Yine mi geldin? İlâhî boyun posun devrilsin, son gelişin olsun. Seni Ahu babalar götürsün. Benden ne istiyorsun? Artık verecek bir şeyim yok. Bir lokma, bir hırka kaldım. Beni tek başıma bir odaya kapadınız. Bir Arap’la bir kakavan Çerkes’ten başka insan yüzü gördüğüm yok. Yıkıl oradan musibet... Def ol zebellâ.. haydi mezarlığına git... Ölü eti ye... Ben daha ölmedim... Dev hortlağı... Seni bana musallat edenler Mevlâ’dan bulsunlar... Leş yiyici... Çekil diyorum sana... Boğazına kor düşsün, kemiklerini emmek için kaç delikanlıya, kaç taze kıza kıydın. Benim de iki tane gül gibi hizmetçimi götürdün. Köylüler bir gün seni inşallah kurşunlar, sopalarla gebertecekler. Yiyecek isen Şevki ile Salimi ye...” (s. 88.)

Hanımefendi, Muhsine’nin içine giren cini çıkarmaya çalışır:

“-Güzellik dağından biraz üzerlik, geyik ovasından biraz kekik, nardıçtan ardıça, kovacıktan kabacık tohumu getirtmeli. Elifbanın üç ve iki noktalı harflerinden nokta çalarak noktasız harflere ilâve etmeli, lâmelifleri ters çevirmeli, diğer harflari ısırmasın diye (٣) lerin dişlerini sökmeli, (ع) ların, (غ) ların ağızlarını bağlamalı, (ج) lerin, (ح) ların, (خ) ların karınlarını doyurmalı, (ش) ların, (ن) ların teknelerine bal koymalı, hepsini bir araya toplayarak bu kızı tütsülemeli.”(s. 216-217.)

Çeşmifelek Kalfa ile Ruşen bazı geceler ufak tefek gürültüler olduğunu, ancak “iyi saatte olsunlar” ın kırk senedir onlara hiçbir zararının dokunmadığını söylerler. Muhsine’den önceki hizmetçilerin boğulmalarının sebebi “destur” demeden pencereden aşağı tükürmeleri, gece faraşla bahçeye süprüntü dökmeleri, onlara saygısız davranmalarıdır. Çeşmifelek Kalfa ile Ruşen pilavın kaynamamasını bile “iyi saatte olsunlar”ı gücendirmiş olmalarına bağlar. İncir ağacının köküne şerbet dökerler ve şeker koyarlar. Mutfağın bahçeye açılan kapısından onların yemeğini verirler. Şah adlı kedinin kaybolmasını iyiye yormazlar. Çünkü Şah’ın da onlardan olduğuna inanırlar. Muhsine’yi cinler ve periler hakkında şöyle uyarırlar:

“-Hiç korkma. Onlar gece insan olan odaya girmezler. Ben şerbetledim. Şimdi senin boynuna bir nüsha takacağım. Bir şeycik yapamazlar.” (s. 51.)

“-Bak orada bir levha var. İçinde “Elcinnülecin” yazılı. Onun semtine uğrayamazlar.” (s. 52.)

“-Mâvili esvâb giyme. Uçkurunu kıbleye karşı bağlama. Kapı eşiğine oturma. Kuşağını kördüğüm etme. Yatağını duvar kenarına yapma. Akşamları saç örgülerini çöz. Gözlerini birbiri üstüne yedi def’adan ziyâde kırpma. Seni kokuttukları vakit ayak baş parmaklarının tırnaklarını birbirine sürt... İki elinle kulaklarının memelerini tut. Bir demir bulabilirsen üzerine bas.. “Emret yâ cin! Hazırım...” diye bağır. Kalbini ferâh, i’tikâdını tam tut... Bir şey olmaz.” (s. 53.)

“-Kasıkların çatlasa gece dışarıya çıkma. Onları rahatsız edersin. Gündüzler bizim. Geceler onların. “ (s. 53.)

Çeşmifelek Kalfa ve Ruşen “iyi saatte olsunlar”dan korunmak için belirli bir makamla şu sözleri söylerler:

“Göklerin mâhı,

Diyârların padişâhı” (s. 46.)

“Eyle kerem

Destûr mükerrem”(s. 46.)

“Özüm doğru

Sözüm doğru

Korkutma bizi

Gözümün nûru”(s. 49.)

Muhsine, cinlerin ve perilerin gazabından korunmak için ceplerinde birçok kokulu ot ve tohum taşır. Tehlikeli durumlarda “turukuşiye” adlı uzun ve manasız duayı okur, kokulu otları yere serpe serpe yürür.

Ruşen, Hanımefendi’nin odasındayken insanla hayvan arasında tüylü bir yaratık olan Samsam’ı pencerede görür ve onun gitmesi için bir dua okur:

“Salli helâleküm.. gaynil’anani.. turetülmebal.. Mafiş selâme filindilharame.. Def’ilkazaya velbelâya..Uhruç ya Samsam..”(s. 115.)

Hüseyin Rahmi'nin fantastik unsurlar içeren **Cadı**, **Gulyabani**, **Mezarından Kalkan Şehid**, **Ölüler Yaşıyor mu?** gibi romanları arasında bâtıl inançların en iyi işlendiği roman Halide Edip'in ifadesiyle "en kusursuz, bir okuyucu gözüyle en eğlenceli" **Gulyabani**'dir. [120]

"Uydurma inançlarla insanların aldatılışının hikâyesi"[121]olan **Gulyabani**'de bâtıl inançların etkisi altında kalanlar sadece cahil kadınlar değildir. Tahsilli olduğu ve kitap okuduğu belirtilen Hanımefendi dahi cin peri masallarının etkisi altında kalarak aklî dengesini kaybedecek noktaya gelmiştir.[122]

Romanda erkekler çok az yer alır. Hüseyin Rahmi kadınları daha iyi tanıdığı için kadınların dünyasını ustalıkla işler. Çünkü gözlemlerini oturduğu yerden edinmiştir. Yazarın evine bohçacı, dellâl, mahalle kadınları gelip gider. İlber Ortaylı bu kadınlardan biri olan Müberra Hanım'ı İstanbul'un çeşitli konak ve evlerini gezen canlı bir İstanbul haber bülteni ve folklor âbidesi olarak yorumlar.[123]

Romanda bâtıl inançlardan aşırı derecede etkilenenler ve istismar edilenler kadınlardır. Eğitimin önemini vurgulayan Hüseyin Rahmi, çocuğu yetiştiren, dolayısıyla geleceğe şekil veren kadın olduğu için kadınların eğitilmesi gerektiğini gösterir.[124] Aşırı etkilenmek kadınsılaşmak demektir. Etkilenen eğer bir kadın değilse mutlaka kadınsılaşmış bir erkektir.[125] Romanda aklı temsil eden yazarın savunucusu ise erkektir.

Mezarından Kalkan Şehid'de Cinli Köşk'ü Sultan Abdülaziz'in seraskerlerinden Celil Paşa yaptırmıştır. Yirmi yıl sonra Celil Paşa'nın ölümüyle köşkü o zamanın nâzırlarından Dilâver Paşa satın alır. Dilâver Paşa'nın ölümünden sonra köşk Katolik rahiplerine kiraya verilir. Papazlar bağdan şarap elde edip satarlar. İspritizmacı olan bir papaz bir akşam Şeytan'ı çağırır ve ona da şarap içirir. Köşk temelinden sarsılır, tavanlardan tozlar dökülür, kapılar açılıp kapanır, camlar kırılır, mahzendeki şarap şişeleri birbirine girer. Fazla içmiş olan birkaç papazın ruhsuz gövdeleri yerlerde yuvarlanır. Şeytan'ı davet eden medyum papaz onu kovmak için çok

---

[120] Göçgün, a.g.e. , s. 199.
[121] Turan Alptekin, "Ölümünün 60.Yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan Bugüne Yansıyanlar", **Gösteri**, sayı: 257, Mart 2004, s. 27.
[122] Alev Sınar, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Eserlerinde Adet ve Gelenekler", **Türkiye Günlüğü**, sayı: 63, Kasım-Aralık 2000, s. 93.
[123] İlber Ortaylı, **Osmanlı Toplumunda Aile**, Pan Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 121.
[124] Sınar, a.g.e. , s. 99.
[125] Nurdan Gürbilek, "Erkek Yazar, Kadın Okur", **Kadınlar Dile Düşünce**, Der: Sibel Irzık, Jale Parla, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 303.

uğraşır ancak Şeytanlar geçtikleri her yerde insan, eşya neye rastlarlarsa devirerek köşkte cirit atarlar. Papazlar birkaç hafta sonra Şeytanların istilâ ettiği köşkü terk etmek zorunda kalırlar. Birkaç sene sonra Hayrettin Paşa adında bir doktor köşkü satın alıp onarır. Bağı, bahçeyi yeniden düzenler. Fakat köşkteki hayaletler Hayrettin Paşa'yı boğarak öldürürler. Hayrettin Paşa'nın eşi kocasının ölümünden sonra hiçbir doktorun teşhis edemediği bir hastalığa yakalanıp ölür. Onun annesi de delirir.

Gençliğinde çok ağır bir isteriye yakalanan Büyük Hanım torunu Şevket'in şehit olduğunu öğrenince tamamen aklını kaybeder. Kendi kendine söylenir. Güneş battıktan sonra ezan okur, şehit torununa seslenir. Bazen hasta sanarak erik ağacının hatırını sorar, su kovalarını akşam yemeğine davet eder, bahçedeki fidanları çocuk sanarak öper, onlara para dağıtır. Uçan kuşlarla şehit torununa selâmlar, haberler gönderir. Köşkte çalışanların ve bütün köy halkının gözünde o ermiş bir kadındır. Onun **Gulyabani**'deki Hanımefendi gibi perilerle görüştüğüne inanılır. Cuma geceleri torunuyla buluşmasını görenler bunu bir keramet olarak kabul ederler. Bu buluşmayı günahı olmayanların gördüğüne inanırlar. Büyük Hanım cuma günleri şölen gecesi için kalfaların şehit torununun gömleklerini, mendillerini ütülemelerini, çamaşırlarını hazırlamalarını, tatlılar, börekler, çörekler yapmalarını ister.

Cinli Köşk'te yaşayan Felekser ve Sâfinur dadılar **Gulyabani**'deki Çeşmifelek Kalfa ve Ruşen gibi "iyi saatte olsunlar"ın şerlerinden korunmak için aptessiz yere basmazlar, onlara şerbetlerini zamanında verirler.

Köşkün bekçiliği yapan Panter iri yarı bir Sen-Bernar'dır, zeki ve şakacı bir köpektir. Arnavut bağcı, Panter'in perilerin kötü telkinlerine uğradığını iddia eder. Bir gün Arnavut'un birbirine bağlı bir çift yeni ayakkabısı kaybolur. Sâfinur Kalfa, Panter'in ayakkabıları perilere götürdüğünü, onların hizmetçisi olduğunu söyler. Perilere yalvarırlar, dua ederler ve onların şerbetlerini incir ağacının dibine dökerler. Uzun zaman sonra ayakkabıları havuzda kararmış, şişmiş, çarpılmış bir biçimde bulurlar. Bu olayı şerbetin ve duanın kerameti sayarlar.

Şevki, Panter'in dünya ile ahret arasındaki esrarı insanlardan daha iyi bildiğine inanır. Çünkü Panter, şehidi bahçede gördükleri ve kovaladıkları gece mezarlıkta onlara yol göstererek şehidin fanilasını bulur.

Şevki'nin Cinli Köşk'ün tarihini Kadri Bey'den dinlediği akşam tam Hayrettin Paşa'nın ölü bulunduğu sabahtan bahsederken birdenbire kırlar titremeye başlar, yapraklar hışırdar. Şevki, Hayrettin Paşa'nın göğüs anjininden ölmüş olabileceğini söyleyince feneri âniden söner, daha sonra oturdukları peykenin altında bir gazete parçası yanmaya başlar. Kadri Bey cinlerden söz ederken birdenbire çıkıveren fırtına nefesini, fenerin sönmesi, gazetenin tutuşmasını "cinlerin bir büyücü oyunu" olarak görür.

Şeytan İşi'nde[126] komşuları Hayriye Hanım'a komşuları "Cinler, Periler" imzasıyla gönderdikleri mektuplarla onun paralarını hayırlı işlerde kullanmasını sağlamaya çalışırlar.Hayriye Hanım günah işlediği için perilerin onun aklından geçenleri okuduklarını ve kendisinden sadaka istediklerini düşünür. Onlardan özür diler. Onlara şerbet, mum ve yağ hediye etmek ister. Bildiği bütün duaları okur ve etrafına üfler. Perilerin istedikleri zaman insan veya hayalet şekline girebilen şeytan olduklarına inanır. Abdest alıp odanın ortasına ödağacı tütsüsü yaktıktan sonra Kur'an-ı Kerîm kesesini bir yana En'am-ı Şerif'i bir yana sallayarak şeytanları kovar. Paralarını sakladığı yerin duvarına Kelâm-ı Kadîm kesesini asar. Sürekli paralarının yerini değiştirse de periler gönderdikleri mektuplarla paraların yerini bildiklerini söylerler. Hayriye Hanım romanın sonunda aklını yitirip paralarının bir kısmını perilerden korumak için yakar.

Şeytan İşi romanının diğer romanlardan farkı bâtıl inançları sebebiyle istismar edilen Hayriye Hanım'ın kendisini istismar edenleri öğrenememesidir.

Hakka Sığındık'ta[127] Hacı Hurşit'i Abdal Veli'nin yerine götüren Uşak Fettah ve Arabacı Osman, Hacı Hurşit'in define bulmaya giden bir cinci olduğunu düşünürler. Osman memleketinde çok cin gördüğünü, cinlerin cinli kavak denilen bir ağacın çevresinde cirit oynadıklarını, yatsıdan sonra o tarafa geçenleri çarptıklarını ve köyün hocasının verdiği duayı "İni şokul... cini hogul, Haydi çekul..."(s.43.) okuyunca cinlerin ona yaklaşmadıklarını söyler.

Ölüler Yaşıyor mu? romanında Sâkıp Cemal çok sinirli olduğu için mahalleli onun cinlere karıştığına ve başkalarının göremediği gizli şeyleri gördüğüne inanır. Ona

---

[126] Hüseyin Rahmi, **Şeytan İşi**, Hilmi Kitaphanesi, İstanbul 1933.

[127] Hüseyin Rahmi, **Hakka Sığındık**, Kitabhane-i Askeri, İstanbul 1919.

"karışık çocuk" derler. Şeyh Abdüsselâm Efendi Dilâver'in "karışık" olduğunu, cinlerin onu zaptettiklerini, onun ağzından konuştuklarını ve o hâlde bırakılırsa iki yıl sonra tamamen aptal olacağını söyler. Ona okunmuş su, bal şerbeti ve muska vermeyi teklif eder.

Şıpsevdi'de[128] gece bahçede bir erkeğin saldırısına uğrayan Azize Hanım bahçeye destursuz çıktığı için "iyi saatte olsunlar"ın saldırısına uğradığını zanneder ve onlardan kurtulmak için etrafını okuyup üfler.

Metres'te[129] Meryem Dudu gece bahçede rastladığı Revânî'yi "iyi saatte olsunlar" zanneder ve ondan korkar.

İnsanlar Maymun muydu? adlı romanda Nalbur Yusuf ve karısı gece yarısı evlerine girip, evi birbirine katan Filozof Muallâ Efendi'nin maymunu Baron'un cin ya da şeytan olabileceğine inanırlar.

Mürebbiye'de[130] Edâ Hanım mürebbiyenin gelişiyle yalıyı perilerin istilâ ettiğini, geceleri sofadaki lâmbanın kendi kendine söndüğünü, çeşitli tıkırtılar duyduğunu ve mürebbiyenin bir şeytan olduğunu düşünür.

Romanlarda roman kişilerinin "şeytan" da dedikleri cinlerden korunma yöntemleri aynıdır. Roman kişileri insanlara istedikleri zaman, istedikleri şekillerde göründüklerine inandıkları cinleri kızdırmamaya çalışırlar. Cinlerle, perilerle görüştüğüne inanılan kişilerin ruh sağlığını kaybettiğini düşünürler.

2.3. Şeytan İnancı:

Din kitaplarına göre Tanrı'ya başkaldıran meleklerin, kötü ruhların başı olarak nitelenen şeytan insanları kötülüğe yönlendiren dürtü olarak tanımlanır. Gizli, habîs bir kuvvet ve ruhu ifade eden şeytan kibirli , âsî insan ve cin anlamına da gelir.

Hakka Sığındık'ta Hâfız İshak Efendi, Hacı Ferhad Efendi'nin Abdal Veli tarafından gönderilen uyarı mektupları hakkında şüphelenmesini "ona lanetli şeytanın

[128] Hüseyin Rahmi, **Şıpsevdi**, Kitabhane-i Askeri, İstanbul 1911.
[129] Hüseyin Rahmi, **Metres**, İkdam Matbaası, İstanbul 1899.

[130] Hüseyin Rahmi, **Mürebiyye**, İkdam Matbaası, İstanbul 1899.

musallat olması" şeklinde yorumlar. Hacı Hurşid, Abdal Veli'ye para götürdüğü gece kendisini soyan ve tartaklayan hırsızları şeytan zanneder.

Muhabbet Tılsımı'nda[131] Pervin Ali Bekir'le aralarına şeytanın girmemesi için etrafını okur, üfler. Hanımefendinin odasından fırlayan hayaletin Paşa Efendi'yi felce uğrattıktan sonra Kalfa Hanım'ı ölüm uykusuna yatırdığına, Pervin'i kapatıldığı yerden çıkarıp onun yerine Ragıp Adnan'ı hapsettiğine, Gülizar'ı da pencereden kaçırdığına inanılır. Hoca Hanım bütün bunların insan işi olmadığını, şeytan işi olduğunu söyler ve "Emlina, mislina, mernuş, tebernuş, kefe tataynuş. Dışarı, dışarı, dışarı..." diye dualar mırıldanır, karanlıklara üfler, herkese destursuz yere basmamalarını söyler.

Efsuncu Baba'da[132] "Kimyâ-yı bâtıl"la uğraşanlara göre iki çeşit maden vardır: Cevher maden, ham maden. Cevher madenler ısı ile temel özellikleri değişmeyenler, ham madenler ısı ile temel özellikleri değişen madenlerdir. Ham madenle cevher madenin karıştırılmasıyla altın elde edilebilir. Derviş Cebeli'nin dediğine göre Bezm-i Elest dağında Küthüt yaylasında çeşitli renk ve biçimlerde yetişen "altın otu"nu yiyen hayvanların etleri, kemikleri, yağları altın gibi sararır. Bu ot demir, kalay, cıva ve kükürtle karıştırılırsa altın elde edilebilir. Altından bile pahalı olan bu ota aptessiz bir el dokunursa işe şeytan karışır, bileşim bozulur ve altın elde edilemez.

Metres'te Saffet Hanım ve hizmetçisi Meryem Dudu'nun gittikleri hoca Saffet Hanım'a aşk mektubu yazan Müştak'ın insan kılığına girmiş bir şeytan olduğunu ve Saffet Hanım'ı azdırmak istediğini, ondan kurtulmak için kendisini bir ayıya çiğnetmesi gerektiğini söyler. Meryem Dudu hocanın söylediklerine inanır, Müştak'ı gördüğünde ona taş atmak ister.

İnsanlar Maymun muydu? adlı romanda Filozof Muallâ Efendi "İnsanlar Maymun muydu?" adlı kitabında insanın maymun soyundan geldiğini savunduğu ve dinsiz olduğu için "şeytanlaşmış", "uğursuz" bir kişi olarak tanınır. Onun insan ve şeytan olmak üzere iki kişiliğe sahip olduğuna, istediği zaman şeytan, istediği zaman insan olabildiğine inanılır. Filozof Muallâ Efendi'nin eşinin insan olduğuna, çocuklarının ise insan-şeytan melezi olduğuna, onların insanlara istedikleri her kötülüğü

[131] Hüseyin Rahmi, **Muhabbet Tılsımı**, Kitabhane-i Hilmi, İstanbul 1928.
[132] Hüseyin Rahmi, **Efsuncu Baba**, Kitabhane-i Hilmi, İstanbul 1924.

yapabildiklerine inanılır. Simya bildiği zannedilerek Şâdi Bey tarafından kaçırılan Filozof Muallâ Efendi'nin cinler tarafından Kaf Dağı'na götürüldüğü düşünülür.

Filozof Muallâ Efendi hakaret dolu tehdit mektupları alır. Filozofun evi ara sıra taşlanır, tebeşirle bahçe duvarlarına, kapılarına çirkin sözler yazılır. Mahalle halkı mahallede yaşanan bütün kötü olayları ve kazaları Filozof Muallâ Efendi'nin şeytanlığına bağlar. Mahallede hastalanan biri olduğunda çağırılan hocalar hastalığın şeytandan geldiğini söylerler. Muallâ Efendi'yi mahalleden kaçırmak için onun bahçesine iki üç gün arayla kedi, köpek, fare leşleri atılır, Muallâ Efendi yolda "Kefareti budur." denilerek taşlanır.

Muallâ Efendi'nin oğullarıyla arkadaşlık yapan Lemiye ve Güzide kaybolunca mahalle halkı onların şeytanlara karıştıklarına ve şeytanların kaçırdıkları kızları istedikleri zaman görünmez kılabildiklerine inanır. Kızların aileleri kızlarının yerlerini öğrenmek için Şeyh Hamza'ya giderler. Daha önce Filozof Muallâ Efendi'yi taşlamaya kalkan Enis Buharî ve Ruşenzamir adlı iki kişi Şeyh Hamza'yla birlikte kızların ailelerinden daha fazla para sızdırmak amacıyla kızları görünür hâle getirebileceklerini iddia ederek lekesiz iki kurban keserler, kızların yattıkları odalarda Evrat çekip çeşitli dualar okurlar. Enis Buharî ve Ruşenzamir üzerlerindeki En'amı Şerif'le aptesli ve tütsülü olarak Muallâ Efendi'nin kızının düğününe gidip evde kaçırılan kızları ararlar. Olayı gazetelerden takip eden Şeyh Hamza araştırmaları sonucunda kızların Muallâ Efendi'nin evinde saklandıklarını tespit etse de evin gizli bölmesinde saklanan kızları hiç kimse bulamaz.

Romanda pozitivist bir bilim adamı olarak çizilen Muallâ Efendi fikirlerini açıklamaktan kaçınmaz. Çevresinde bütün kötülüklerin kaynağı olan "şeytan" olarak tanınıp sürekli hakarete uğrasa ve ailesi rahatsız edilse de başka bir yere taşınmayı düşünmez. Filozof Muallâ Efendi ve ailesi mahalle halkının cehaleti karşısında aklı temsil eder.

Can Pazarı'nda[133] Baba Enis'e göre kadın şeytandır ve Adem'i günaha sokmuştur. Kadına düşkünlük erkekler için en büyük belâdır. Veysî de insanın şeytan

[133] Hüseyin Rahmi Gürpınar, **Can Pazarı**, Atlas Kitabevi, İstanbul 1968.

olduğunu düşünür. Nasıh Bey "şeytanın adamı" olarak kendisini aldatan karısı Nafia'yı öldürtmek için adam tutar.

Romanlarda şeytanın insanları kötülüğe, ölüm yoluna yönlendirdiğine, insanların ruhlarını ele geçirerek onlara acı çektirdiğine inanan halk bütün olumsuzlukları ve kötülükleri ona bağlayarak çeşitli yollarla ondan korunmaya çalışır. Daha önceki romanlarda olduğu gibi bâtıl inançlara inananlarla onları istismar edenler karşılaştırılır ve bâtıl inançların anlamsızlığı vurgulanır.

2.4. Cadıların, Cinlerin, Perilerin Mânileri ve Makamlı Sözleri:

Hüseyin Rahmi'nin romanların ortak özelliklerinden biri romanlarda yer alan cadı, cin gibi varlıkların kafiyeli sözleridir. Roman kişileri de onlardan korunmak için birtakım kafiyeli sözler söylerler.

Gulyabani'de Muhsine köşkte tek başına dolaşırken perilerin seslerini duyar ve perilerin Türkçe konuşmalarına şaşırır:

"... Benim adım Şefîka... Şefika... Şefika ... Anamınki Refika... Refika... Refika.... Babamınki Tayyâr... Yaklaşma hâ salar... Hurma dalı... Aktı balı... yarın salı... deli karı... çıkar dilini... salla belini... A deli deli tepeli, eski hamam küpeli... Âlemin aklını mezada çıkarmışlar da yine herkes kendininkini beğenip almış.. Akılcığımı kimseninkine değişmem vallâh... Bana deli diyenlerin dilerim bârî hüdâdan tepeleri delinsin... Ne haddine hele deli değilim de... Kıllarını say emriyle hemen koca pöstekiyi önüne korlar... sonra seksen muâmma sorarlar..."(s. 71-72.)

Samsam pencereden çekilmesini isteyen Hanımefendiye'ye şöyle cevap verir:

"-Bora.. Bora.. Bom.. Bom.."

"-Lara.. Lara.. Lon... Lon..."

"-Ro... Goro... Gara... Gora..."(s. 117.)

Muhsine geceleri odasında çeşitli mâniler duyar:

"Ah Samsam seni

Bu gece sarsam seni

Deragûşla doyamam

Hap gibi yutsam seni”(s. 123.)

“Yandı sana yüreğim,

Muhsine âh meleğim

Tehâmmülüm kalmadı

Aç yorganı gireyim”(s. 124.)

Muhsine, Çeşmifelek Kalfa ve Ruşen’in Hanımefendi’nin odasına sığındıkları gece periler mâni söylemeye devam ederler:

“Erkek: Ver kulağını dinle

Ne diyor bak Muhsine?

Kadın: Pek şenâat işliyor

Bize lânet ediyor..

Haydi gel atılalım

Bir intikâm alalım

Erkek: Etme hatâ hiddetle

Hele azıcık bekle

Gulyabâni gelecek

Hepsini öldürecek”(s. 226.)

Cinler Çeşmifelek Kalfa, Ruşen ve Muhsine’yi havuz başında imtihan etmeden önce belirli bir makamla şu sözleri söylerler:

“Haydi babam bom.

Mum.. Kum... Rum

Gözlerini yum

Ağzını aç...

Geliyorum kaç...

On beş kırbaç

Kulaç.. Kulaç

. . . . . .

Çabuk.. Laçka

Maçka plâkça

. . . . . .

Haydi abam kertenkele

Nereden gele? Sana gele.. Bana gele

Hergele.. Küt.. Pat...

Kıpırdama yat...

Dayağımı tat..”(s.168-169.)

Mezarından Kalkan Şehid’de Şevki akşam kaleye benzeyen bir köşkün önünden geçerken tekbirsiz bir ezan sesinin ardından gazileri, şehitleri yücelten, belirli bir makamla söylenen uyaklı sözler duyar:

“Gâzilere hürmet

Şehîdlere cennet

Gel yavrum Şevket

Hasret hasret hasret”(s. 25-26.)

“Horozlar öttü

Tanyeri söktü

Yavrumun kokusu

Burnumda tüttü”(s. 36.)

Cadı’da Binnaz Hanım’ın mezar taşında şu dizeler yazılıdır:

“Vücûd elfâz

Adem mânâ

Bekle dânâ

Ölüm rânâ

Eder ikâz"(s. 169.)

2.5. İnsan şekline girme motifi:

Halk arasında cinlerin ve perilerin insan şekline girip insanları adattıklarına ve insanlara kötülük yaptıklarına inanılır. İnsan şekline giren cinlerin ve perilerin kötülüklerinden korunmak için Kur'an-ı Kerîm, dua, demir, iğne ve çuvaldız taşımak gereklidir.[134]

Cadı'da Şükriye Hanım Binnaz Hanım'ı (gövdelenmiş cadıyı) şöyle tasvir eder:

"Ortağım Binnâz Hânım, nâm-ı diğerle Hayâl-i Muhterem, öbür ismiyle Rûh-ı Azîz, tıpkı fotoğrafyasında gördüğüm şekilde o haşîn bakışı, çatık kaşları, müheyyâ-yı tekellüm o kalın dudakları, samanî oyalı mor hotozu, koca broşu, elmas küpeleri, gerdanında bir demet incisi, önü çaprasat düğmeli redingotvâri mor kadife hırkası ile karşımda o iri yarı levend endâmıyla boylu boyunca duruyordu. Gözüm gözüne gelince gazabâne başını sallaya sallaya yumruğunu sıkarak bana gösterdi. Sanki onunla beni ezeceğini anlattı."(s. 315.)

"Bu, bir rûh-ı mütecesside benzemiyordu. Bu bir hayâl değildi. Bu adetâ etiyle, kemiğiyle, kanıyla, canıyla dipdiri, evet pek zinde bir kadındı. Öldükten sonra dirilmişi andırır yeri yoktu. Bu, o gördüğüm fotoğrafının zî-rûhu idi. Bu tekemmül-i hüviyyet-i vücûdiyye ve rûhiyyesiyle aynı aynına Binnâz Hânım'ın kendisiydi. Bu, mezârdan değil civâr-ı hânelerin birinden çıkıp gelmişe benziyordu."(s. 315.)

Gulyabani'de Muhsine cinlerin ve perilerin insan şekline girdiklerine inanır. Köşke geldiği ilk gece Çeşmifelek Kalfa ile Ruşen'in insan kılığına girmiş periler

[134] Muhsine Helimoğlu Yavuz, **Diyarbakır Efsaneleri 1**, Ankara 1989, s. 22-23.

olduklarını düşünür. Muhsine odasına giren Hasan'ın cin olduğunu, isterse onun tüylü, korkunç bir şekle girebileceğini düşünür.

Hanımefendi odasına ilk kez giren Muhsine'nin insan mı yoksa insan şekline girmiş bir peri mi olduğunu anlamak ister ve ona duvarda asılı duran yeşil kese içindeki En'am-ı Şerif'i alıp öteki çiviye asarsa onun insan olduğunu anlayacağını söyler. Cinlerin insan şekline girerek insanlara bir takım şeyler sorduklarını, onlardan şikâyet edildiğinde çok kötü şeyler yaptıklarına inanır.

Mezarından Kalkan Şehid'de Şevki, Cinli Köşk'ü bir ağaca tırmanarak gözetlerken ağacın dibinde gördüğü karartıyı insan veya hayvan biçimine girmiş bir cin zanneder ve ondan çok korkar.

Gulyabani'de köşkteki cinlerin en korkuncu insan şekline girmiş minare boylu, ak sakallı Gulyabani'dir. Onun geldiği, göründüğü, kimseye söylenmemelidir. Eserde Gulyabani şöyle tasvir edilir:

"...Kazan büyüklüğünde bir baş... Üzerinde o cesâmeti mahûfe ile mütenâsib beyaz sarıklı bir kavuk.. Birer lombar deliği zannolunacak bir çift müthiş göz... Ortası tümsek yarım endâze azman bir burun.. Sekiz on beyaz altın kuyruklarından yapılmışa benzer, sadra kadar inmiş bir ak sakal.. Bol yenli, topuklara kadar varan morumsu cübbe, bir elinde çekdirme direği büyüklüğünde bir asâ.. Diğerinde dâneleri kaba soğan iriliğinde bir tesbih..."(s. 232-233.)

Efsuncu Baba'da Ebülfazıl Enverî şeytanın yerin altında yaşayan, kuyruklu, her işe karışan bir yaratık olduğuna, cism-i latif (beş duyu ile kavranamayan cin, peri gibi varlıklar) denilen hayaletlerin ise rüzgâr gibi yürüdüklerine, bazen insanlara gövdelenerek göründüklerine inanır.

Hakka Sığındık'ta Osman, Fettah'a cinlerin insanlara kimi zaman güzel bir kız gibi, kimi zaman da domuz gibi göründüklerini söyler.

2.6. Büyücülük:

Tabiat üstü gizli güçlerle ilişki kurarak ya da kendilerinde gizli güçler bulunduğuna inanılan bazı tabii nesneler kullanılarak zararlı, faydalı veya koruma gayeli sonuçlar elde etmek için yapılan işlere büyü denilir. Büyücüler iyi veya kötü varlıkların yardımını sağlayan, büyü tekniğini, usullerini, tılsımlı sözleri, iksirleri, muskaları bilen kişilerdir. Büyüde araç olarak ruhlar, cinler, şeytanlar, canlı veya ölmüş hayvanlar, cisimler, şekiller ve adlar kullanılır.

Hüseyin Rahmi'nin bâtıl inanç konusunu işlediği en etkileyici romanı **Efsuncu Baba**'da Ebülfazıl Enverî "kimyâ-yı bâtıl" düşkünü bir babanın oğludur. Babası Nasrullah Efendi'nin konağında bir kimyahanesi ve gece gündüz çeşitli karışımlar üzerinde çalışan kimyagerleri vardır. Nasrullah Efendi altının bileşimini ve her derde deva olan, insan ömrünü uzatan "şemşirek" taşını ya da iksirini bulmak için yıllarca çalışır. Konağa farklı yerlerden çeşitli tozlarla, iksirlerle, bilgilerle gelen dervişler Nasrullah Efendi'ye getirdiklerini satıp onu umutlandırırlar. Ancak Nasrullah Efendi altın elde edemez ve altının bileşimini bulmak için bütün altınlarını harcayıp oğluna geçinebileceği bir mirasla birlikte bâtıl inançlara düşkünlüğünü bırakır.

Ebülfazıl Enverî tılsımlarla belâların giderilebildiğini babasının kitaplarından öğrenir. Muskaların, taşların, toprakların, otların, eşyaların tılsım özelliklerini inceler. Bütün dertleri, felâketleri, belâları kovan, hayırlar, uğurlar, mutluluklar getiren tılsımlar bulur. Kolera, veba, kuduz gibi hastalıklardan bir kâğıt parçası üzerine "Âşık yolunu şaşırdı.", "endişe", "ahtapot", "beşpençe" gibi yazı ve şekillerle korunabileceğine inanır. Her işte başarılı olmak, hastalıklardan, hırsızların saldırılarından korunmak, düşmanından üstün gelmek, yangında yanmamak, denizde boğulmamak için üzerinde ayrı ayrı tılsımlar taşır.

Ebülfazıl Enverî İstanbul'daki tılsımlı definelerin yerlerini gösteren bir kitap okur. Kitap on iki burca uygulanarak on iki bölümden oluşmuştur. Ebülfazıl Enverî şeyhlere baş vurarak gizli işaretlerden ve simgelerden oluşan kitabı çözmeye çalışır. İstihareye yatarak kitabın yedinci kısmının bir bölümünü aydınlatır. Hazine Edirnekapı'yla Topkapı arasındadır ancak anahtarı Binbirdirek'tedir. Hazinenin meleklerden, cinlerden, şeytanlardan bekçileri vardır.Şeytanlar tılsımı elde etmek isterler, melekler ise hazinenin gerçek sahibi olan Müslümanın şeytanlarla savaşarak hazineyi almasına yardım etmek isterler. Lahur ve Mahur adındaki iki melek insan şeklindedir. Kekre ile Mekre adındaki şeytanlar ise insan ya da hayvan şekillerindedir.

Cinlerden, perilerden, şeytanlardan, Çarşamba karılarından ve karakoncoloslardan çok korkan Ebülfazıl Enverî Binbirdirek'e gidip gelmeye ve elindeki kitaba bakarak oradaki direkleri okuyup üflemeye başlar. Orada iplik büken iki Ermeni'yi (Agop ile Kirkor) kendisine yardım etmeye gelmiş melekler zanneder. Onun bâtıl inançlarından istifade etmeye çalışan Agop ile Kirkor gökyüzünün en üst katında oturduklarını, ancak insanların yanında uçmalarının yasaklandığını söylerler. Ebülfazıl Enverî hazineyi kendisine yardım etmek için gelen bu meleklerle paylaşmayı düşünür. Erenlerin bazı kuyuların içinde yer alan, cennete ve cehenneme giden yollardan ahrete gidip geldiklerini böyle bir yolla hazineyi bulabileceklerine inanır.

Agop ve Kirkor bir türlü şahsiyetini bulamamış, çocuk kalmış olan Ebülfazıl Enverî'nin[135] eşi Zeynep ve kızı Mevlüde gibi onun inandığı şeylere inanmadıkları halde inanmış gibi görünerek bâtıl inançlarından istifade ederler. Ebülfazıl Enverî tam anlamıyla "orta çağ artığı bir tip" olarak çizilir.[136] Ebülfazıl Enverî'nin davranışları çağın müspet fikirleriyle bâtıl inançlar arasındaki uyumsuzluğu ortaya koyar.[137]

Hakka Sığındık'ta Nüzhet Ulvi adında bir yazar hacılık perdesi arkasına sığınarak halkı soyan tüccarlara mahallede herkesin tanıdığı Abdal Veli'nin ismiyle mektup yazar. Hâfız İshak Efendi'ye gönderdiği mektupta yirmi dört saat içinde Abdal Veli'nin yaşadığı yere üç yüz lira göndermezse oğlunun, gelininin ve torununun İspanyol nezlesinden öleceğini yazar. Hâfız İshak Efendi istenilen parayı göndermez ve mektupta ismi geçen kişiler ölür. Bunun üzerine Hâfız İshak Efendi Abdal Veli'nin evliyalığına inanır.

> Abdal Veli, Hacı Ferhad Efendi'ye gönderdiği mektupta kendisine beş yüz lira göndermezse ailesinin İspanyol nezlesinden öleceğini söyler. Hacı Ferhad Efendi istenilen parayı Hacı Hurşid'le birlikte gönderir. Ancak Abdal Veli'nin gönderdiği, içinde "Kâfir İspanyol... Defol, defol, defol!..." duası yazan tütsülere rağmen Hacı Ferhad Efendi'nin büyük kızı Nârin Hanım ve kadın hizmetçilerden biri ölür.

---

[135] Göçgün, a.g.e. , s. 321.
[136] Mehmet Kaplan, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Aslî Tipler", **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999, s. 470.
[137] Mehmet Kaplan,"Hüseyin Rahmi'nin Üslûbu ve Hayat Görüşü", **Edebiyatımızın İçinden**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s. 95.

Hacı Ferhad Efendi kızı Nermin'in rüyasında gördüğü şeyhin ona İspanyol nezlesine tutulacağını, ancak kendisinin onu kurtaracağını söylemesi üzerine Abdal Veli'nin keramet sahibi bir insan olduğuna inanır.

Abdal Veli mezarlıklarda yatan, salyalı, sümüklü bir adamdır. Güzel bir kadın gördüğü zaman ağzından salyası akmaya başlar. Yatsı ezanından sonra yattığı inin etrafında dolaşanları çarptığına inanıldığından ondan korkulur. Onun nefesinin sıtmaya, havaleye, saraya, çarpıntıya iyi geldiğine inanılır. Konuşmayan çocukların ağızlarına onun salyası sürülür. Onun yattığı kovuğun yanındaki ağaçların dalları dilek bağları düğümlerinden gözükmez.

Muhabbet Tılsımı Abdülhamid devri paşalarından Şem'i Paşa'nın kalabalık konağında geçer. Roman Ali Bekir'in ahlâksız ve sahte bir pîrden üç öpücük karşılığı aldığı muska üzerine kuruludur.

Ali Bekir'in İlyas Ağa'dan dinlediği masalda şehzade bir dervişten aldığı tılsımla dünyada arzu ettiği bütün güzel kızlarla beraber olur. İlyas Ağa da gençliğinde âşık olduğu bir kızın ilgisini çekmek için İstanbul'da muhabbet büyüsü yapan bütün hocalara, büyücülere, üfürükçülere gider, çeşitli muskalar yaptırır, yeni doğmuş çocuk kakası, hüthüt yumurtası, dövülüp ezilmiş kırlangıç gagası, yarasa derisi gibi şeyler yer. Ancak hiçbirinin etkisini göremez. Nohutlu Baba Tekkesi'nde bir dervişten üç öpücük karşılığında gönülleri çekmede elde edeceği gücü kötüye kullanmama şartıyla muhabbet tılsımı alır. İlyas Ağa muskasındaki çekicilik ve şirinlik büyüsüyle önce konaktaki, sonra mahalledeki hoşlandığı bütün kadınları elde eder. Ancak onu önüne gelen kadını büyüleyişinin sırrını öğrenenler boynundaki muskayı çalarlar ve bir daha hiçbir kadın onun yüzüne bakmaz.

Ali Bekir de Pervin'i elde edebilmek için Abdal Sinan Mahallesi'ndeki Nohutlu Baba Tekkesi'ni arar, bu arada rastladığı türbelere okur, üfler. Sonunda

Nohutlu Baba Tekkesi'ni bulur. Kirli iç çamaşırı ve üç yüz kuruş karşılığında Derviş Okyanus'tan muhabbet tılsımı alır.

Hakka Sığındık'taki Abdal Veli'ye benzeyen Derviş Okyanus uzun saçlı, heybetli, elindeki teberle (dervişlerin taşıdıkları yarım ay biçimindeki balta) yalpalayarak yürüyen, kafiyeli sözler söyleyen ahlâksız bir adamdır. Ali Bekir hem ondan korkar, hem de onun karanlık bir mağarada güneşler doğuran bir pîr olduğunu düşünür.

Derviş Okyanus, Ali Bekir'in kirli çamaşırını yıkar, bakırı kalaylar, tılsımın tutması için nargileye benzer ince bir kamıştan tılsımın dumanını Ali Bekir'e çektirip onu sarhoş eder. Etrafta gezinen yılanlardan korkan Ali Bekir'e o kamıştan bir nefes çekeni ömrü boyunca yılan sokmayacağını, yılanların onun hizmetçileri olduğunu söyler.

> Dervişe göre "Ah sana yanıyorum." aşk sözünde büyük bir sihir vardır. Bu sözün büyüsü önünde sarsılmayacak namus düşünülemez. Ali Bekir'in "yıldızı kutsal, tılsımı kuvvetli, zaferi açık"tır.

Ali Bekir'e önce büyükannesi yaşındaki Kalfa Hanım, sonra da Pervin âşık olur. Ali Bekir bu durumu Derviş Okyanus'un tılsımındaki etkiyle açıklar. Ancak Kalfa Hanım ve Pervin tılsımın gücüne inanmazlar. Abdullah Neyir Efendi tılsımı Ali Bekir'den, Aziz Sakıp Bey de Abdullah Neyir Efendi'den çalar. El değiştiren tılsımın etkisi sürer.

Câzim Bey küçük bir üçgen biçimindeki muskanın siyah meşinini söker. Muskanın içinden muşambaya sarılı iri bir azı dişi, bir horoz mahmuzu, yedi buğday tanesi, bir şeker parçası, bir çil çeyrek altın ve üçe katlanmış bir kâğıtta birkaç satırlık yazı çıkar:

"Kurt gibi dişlek ol, horoz-âsâ işlek ol. Benât-ı Havvâ, buğday bereketiyle aşkından gıdâlansun, şeker gibi sevişinüz. Muhabbetiniz ağdalansun. Her kadın, vechinde çil altun câzibesi görerek sana sevdâlansun. Yansun... Yansun... Yansun... Âmin... Âmin... Âmin... Âmin..."(s. 370.)

Kalfa Hanım Zincirlikuyu'da dünya işleriyle ilgisi olmayan, sadece iyi saatte olsunlar için para kabul eden, kendisine ahlâka aykırı işler için başvuranları geri çeviren bir hocaya gider. Çeyiz parasının önemli bir miktarını muskalar, tütsüler ve şerbetler için hocaya verir. Hocanın dediği muskaları takar, tütsüleri yakar, şerbetleri içer ve Ali Bekir'e görünmez. Onun ayaklarına kapanacağı günü bekler. Çünkü kötü ruhların, cinlerin güzel kız şeklinde Ali Bekir'e görünerek onu büyülediklerine, onun "iyi saatte olsunlar"ın ellerine geçtiğine inanır.

Şem'i Paşa'nın Adapazarı'ndan ya da Anadolu'nun başka yerlerinden aldığı esir kızların karınları şişmeye başladığında önce onlara nefes ettirilir. Karınlarındaki şişlik inmeyince, çağrılan doktor bu durumun üfürükçülerin dediği gibi ne uçucu yel, ne gezginci hava ne de Kurşuncu Havva Kadın'ın dediği gibi kurbağa yumurcağı olduğunu, kızların normal bir gebelik yaşadıklarını söyler.

Tesadüf[138] romanının ilk bölümünde bir yanlış anlama sonucu kocasının kendi üstüne evleneceğini düşünen Gülsüm, komşusu büyücü Nefise Hanım'a gidip derdine çare bulması için ona yalvarır. Nefise Hanım Gülsüm'den para sızdırmak amacıyla çeşitli büyüler yapar. Gülsüm, Nefise Hanım'ın istediği parayı denkleştirmek için annesinin saatini çalarken annesine yakalanır. Annesiyle birlikte Nefise Hanım'a gidip gelmeye başlarlar. Karısı ile kaynanasının büyücü Nefise Hanım tarafından dolandırıldığını öğrenen Rıfkı Nefise Hanım'a dolandırıcılık davası açar. Bu dava Nefise Hanım için iyi bir reklam olur. Cerrahpaşa semtine taşınan Nefise Hanım "Çardaklı Bakıcı" olarak anılmaya başlar.

Romanın ikinci bölümünde kocası Mâil'in kendisini aldattığını öğrenen Sâibe ve Mâil'in metresi Şöhret birbirlerinden habersiz Nefise Hanım'a başvururlar. Nefise Hanım her ikisini de okuyup üfleyerek, çeşitli muskalar, tütsüler, büyüler yaparak sömürür. Sâibe'den boşanmak için sebep arayan Mâil, Sâibe'yi büyücünün evinde yakalar ve boşar.

Baş ağrılarına, sıtmaya karşı nefesi keskin olduğuna inanılan , üfürükçülük yapmak isteyen kişilerin ağızlarına tükürerek onlara izin veren, kurşun döken, muhabbet tılsımları yapan Nefise Hanım, Gülsüm'ün kocasının yapacağı düğünü bozmak için "iyi

[138] Hüseyin Rahmi, **Tesadüf**, İkdam Matbaası, İstanbul 1900.

saatte olsunlar" la görüştüğünü, onlara davet vereceğini söyleyerek ondan para sızdırır. Bu davet için tütsüler yakacağını, şerbetler yapacağını, bensiz düz siyah bir horozla iki tavuk keseceğini, kocasının alacağı kızı ona çirkin göstermek için yedi dolaptan yedi çekirdek faresi tersi toplayıp, bunları yedi komşunun havanında dövüp, yedi çeşmeden yedişer damla suyla yoğurup, bu hamuru yedi fırında pişireceğini, yedi terazide tartılacak bu hamuru yedi parçaya ayrılıp her biri birer çeyrek mecidiyeyle küçük çıkınlara bağlayıp, sabahleyin gün doğmadan yedi köşe başına bırakacağını söyler.

> Romanda Nefise Hanım'ın yaptığı şirinlik muskası şöyle tarif edilir: İç içe iki eşkenar üçgen çizer, içine "l,m,s", "boru kefleri", çeşitli rakamlar yazar ve ne olduğu anlaşılmayan çeşitli resimler yapar. "Mühr-i Süleyman" adındaki bu muska yedi kat muşambaya sarılır, deniz kenarında, kıbleye karşı durularak ağrıyan yerin üzerine asılır. Dönerken yolda bir tanıdığa rastlanıp da nereden geldiği sorulursa "Deryâ kenârına vardım, derdimi suya attım, muskamı taktım, geliyorum." cevabı verilir.

Muhabbet muskası yaptırmak içinse gündüz Nefise Hanım'a gidip okunmalı, o gece Nefise Hanım'ın okuduğu şerbet içildikten sonra muskanın üstündeki yastığın sağ tarafında akşamla yatsı arası yatılmalı ve o gece görülecek rüya sabah Nefise Hanım'a anlatılmalıdır.

Nefise Hanım kedisi Sarman'a bir büyücü kedisi görünüşü vermek için onun boynuna mavi boncuklu altınlar takar, kedinin kaşlarını rastık, yanaklarını kınayla boyar. Nefise Hanım kedisinin bakışlarından ve bahçede bıraktığı izlerden çeşitli anlamlar çıkararak müşterilerini aldatır. Mahallenin bekçisinin mahalledeki evlerden birine giren hırsızları bulamayınca Sarman'dan yardım istemesi mahallelinin büyücü Nefise Hanım'ın kedisinden bile medet umduğunu gösterir.

Dolandırıcı büyücü Nefise Hanım romanın nirengi noktasını teşkil eder. Nefise Hanım ve ona bağlananlar romanda bir sosyal tabakalaşma meydana getirirler. Büyüyü yapan kişi ve çevresindeki mekân bir bütün meydana getirir. Ferdîleşen kuvvetin ve sosyal tabakalaşmanın kökleri buradadır.[139]

[139]Göçgün, a.g.e. , s. 132.

Şıpsevdi'de Büyük Hanım ikinci çocuğunun doğumundan sonra kırkı çıkmadan odasında yalnız bırakıldığı için ve yanına süpürge konulmadığı için ona al bastığını, iyileşmesi için onu hocalara okuttuklarını anlatır. Büyük Hanım hastalandığında ya kendi yaptığı ilaçları içer ya da kurşun döktürür.

Edibe, Azize Hanım'ın öğütlerine uyarak kocası Meftun'u kendisine bağlamak için Paşmakı Şerif'ten su getirtir, Merkez Efendi'den taş, Pabucu Büyük'ten muska alır. Meftun'un çamaşırlarını Yedi Emirler'e okutur. Meftun'un yiyecek ve içeceklerine yeni doğmuş çocuğun ilk aptesini, bensiz siyah köpeğin tersini karıştırır.

Ölüler Yaşıyor mu? romanında Mâhinur Hanım ispritizmacılığa merak saran oğulları Orhan ve Turhan'ı bu "Spritüalizm derdi"nden kurtarmak için Şeyh Battal'ın oğlu Abdüsselâm Efendi'ye gider. Şeyh Battal'ın evi bir evden çok tekkeye benzer:

"Bütün duvarlar hadisler, Arapça yazılı levhalarla kaplıydı. Sanki büsbütün tekke olmak için yalnız Çihar Yar-ı Güzin eksikti. Oraya buraya serili koyun, keçi postları, ceylan derileri... Çivilere asılmış teberler, keşküller... Binlik tespihler... İçleri Ayet-el Kürsi yazılı sarı taslar... Buhurdanlar, insan boyunca cami şamdanları, kudümler... Bütün bu tekke eşyasından saçılan kurs, ödağacı, amber kokuları her yana sinmiş gibiydi. Evin havasına girenleri biraz sarhoş eden bir ağırlık vardı." (s. 45.)

Daha sonra Mâhinur Hanım Şehâmet'in annesiyle birlikte çocukları Orhan ve Şehâmet'i ayırmak için Şeyh Abdüsselâm'a büyü yaptırmaya giderler. Şeyh kırk yılan efsununu kırk gün, kırk saat, kırk dakika, kırk saniyede yapacağını, çocukların iç çamaşırlarını tütsüye koyacağını, kırk akrebi ateşte yakıp küllerini muska yapacağını, kırk hâfıza kırk Leyil duası okutacağını söyler. Ancak kırk gün sonra sevgililer ayrılmazlar.

Şeyh Abdüsselâm para sızdırmak amacıyla babasının şöhretinden faydalanıp Mâhinur Hanım gibi kişileri dolandıran bir "sahtekâr"dır.[140]

Romanda Münire'nin Dilâver'e ruhlardan korunması için verdiği muskanın içinde garip şekiller ve harflerin arasında hançer saplanmış bir kalp şekli vardır. Kalpte Dilâver, hançerde Münire yazısının yanında bir de dua vardır:

[140] Göçgün, a.g.e. , s. 588.

“Münire’nin aşk hançeri.

Dilâver’in gönlünü delsin

Kanatsın,

Ağlatsın...

Çıldırtsın...

Yalvartsın...

Âmin...âmin erhamerrahimin.”(s. 177.)

Bu duanın yanında yedi meşale arasında bir insan şekli ve şu yazılar yer alır:

“Bu resim meşalelerin alevlerinde nasıl kavruluyorsa hançeri Dilâver de Münire’ye öyle yansın, yansın, yansın, yansın, yansın... Yüz defa yansın, bin defa yansın, yansın, yansın... Ezanlar okunurken, ölüler gömülürken, gebeler doğururken, hastalar can verirken... Mağrıp yıldızının kuyruğundan saçılan ateşler Dilâver’in gönlüne kor döksün...” (s. 177.)

Mutallâka’da[141] Âkile’nin kayınvalidesi Âkile’yi kocası Mâil’e efsun okumakla, onun dilini bağlamakla suçlar. Emir Hoca’yı çağırtıp kendisine nefes ettirir. Oğlunu okur, oğlunun bütün çamaşırlarını üzerlik ve çörekotu tütsüsünden geçirir. Romanda roman kişilerinin isimleriyle şahsiyetleri arasında bir bağ vardır.

Bir Muâdele-i Sevda’da[142] Nâki sinir krizleri geçiren eşi Bedia’nın iyileşmesi için onu hocalara okutur. Nâki’nin annesi Nâki’nin eski eşlerinden birinin tekrar Nâki’yle evlenebilmek için hoca hoca gezdiğini ve Nâki’ye büyü yaptırdığını düşünür ve bu büyüyü bozmak oğlunu okutmayı, onun odasının kapısına tavşan başı asmayı, çamaşırlarını tütsülemeyi düşünür.

Tebessüm-i Elem’de[143] Zehra Hanım kızı Namiye’ye ait paranın bankadan çalındığını öğrenince “selâmü kavlen”e uğrar. Zehra Hanım’a iyileşmesi için kurşun döktürürler, hocalara nefes ettirirler. Daha sonra Zehra Hanım oğlu Kenan’a da kurşuncu Esma Molla’yı çağırarak kurşun döktürüp fal baktırır.

---

[141] Hüseyin Rahmi, **Mutallâka**, İkdam Matbaası, İstanbul 1898.
[142] Hüseyin Rahmi, **Bir Muâdele-i Sevda**, İkdam Matbaası, İstanbul 1899.
[143] Hüseyin Rahmi,**Tebessüm-i Elem**, Kitabhane-i Hilmi, İstanbul 1923.

Sokakta kalan Benli Faika Zehra Hanım'ın evine gider ve kendisini şeyh efendinin gönderdiğini, şeyhin rüyasında Kenan Bey'i büyük bir sıkıntıya uğrarken gördüğünü ve şeyhten Kenan Bey'e bir çift kelâm getirdiğini söyler. Şeyhten izinli olduğunu söyleyen Molla Hanım (Benli Faika) hastaları okuyup üflemeye başlar.

Toraman'da[144] Hasnâ Hanım'ı ilk çocuğunun doğumundan sonra henüz kırkı çıkmadan yalnız bırakıldığı için al basar. Doktorlar ve hocalar onu iyileştiremezler. Hasnâ Hanım çok konuşma hastalığından kurtulmak için Kocamustafapaşa'daki Elbistanlı Keramet Efendi'ye gider. Şeyh onu okur, üfler, kalfasına Hasnâ Hanım'ı çiğnettirir. Şeyh, Hasnâ Hanım'ın her gece ve her sabah bir odaya çekilip yedi bin yedi yüz yetmiş yedi kere "Yâ sabır" çekmesini, Hazret-i Pîr'in mezarından alınacak küçük bir taşı dilinin altında tutmasını, ona vereceği muskayı okunmuş bir pamuk ipliğiyle boynuna asmasını ve tekkenin bahçesindeki kutsal bir otu merak bastırdığı zaman kaynatıp içmesini söyler.

Halk şeyhin ve kalfasının ayaklarında keramet olduğuna inanır. Şeyh sinir hastalığından şikâyet eden kadınların çıplak göğüsleri üzerine beş altın karşılığında uzun bir dua yazar, üç gün sonra yazdığı duayı yalayarak temizler.

Hasnâ Hanım kocasına büyü yapıldığı için onun kendisiyle ilgilenmediğini düşünür. Kocasına muskalar, tütsüler yaptırır. Ona kunduz, köstebek, kurbağa, kaplumbağa, örümcek, yengeç, hüthüt (Süleyman Peygamber'in Sabâ Melikesi'ne elçi gönderdiği kuş) yumurtası ve çeşitli kuvvet macunları yedirir.

Evlere Şenlik; Kaynanam Nasıl Kudurdu?[145] romanında Osman Zihni Bey torunu yaşındaki Vassaf'la evlenmek isteyen kaynanası Makbule Hanım'ı bu gençten soğutmak için eşi Vehibe'yle birlikte bir büyücüye gider. Büyücü Hoca Kadir Eyüp Sultan'da Kabristan Sokağı'nda oturan Hafize Hanım'dan alınacak Necmüttevaşi denilen taşın karanlık bir gecede bir kâse okunmuş suya atılırsa, taş bu suda kırk saat, yedi dakika, üç saniye kalıp bu su kahveyle, şerbetle veya başka bir şekilde damada içirilirse onu sevdiğinden soğutacağını, kırk domuzdan koparılan kırk kılın damadın elbiselerinden birinin astarına dikilirse gelinin ondan soğuyacağını söyler.

---

[144] Hüseyin Rahmi, **Toraman**, Kitabhane-i Askeri, İstanbul 1919.
[145] Hüseyin Rahmi , **Evlere Şenlik; Kaynanam Nasıl Kudurdu?**, Kitabhane-i Hilmi, İstanbul 1927.

Kızının ve damadının büyücü hocalara gittiğini duyan Makbule Hanım büyüyü bozmak için bütün konağı tütsületir ve odasının kapısına tavşan başı astırır.

Dirilen İskelet'te mahalleliler Doktor Ferhat ile Tayfur Bey'in geceleri esrarengiz bir şekilde büyü yapmak ya da tılsımlı bir defineyi bulmak için mezarlıklarda kemik topladıklarına inanırlar.

Cadı'da Habibe Hanım, Naşit Nef'î Efendi'nin ölen eşi hakkındaki söylentilerin büyü tutturmak için çıkarıldığına inanır ve "büyülerine tavşan başı" diyerek büyünün tutmasını engellemeye çalışır.

1910 yılının Mayıs ayında Halley kuyruklu yıldızının dünyaya çarpacağı ve hayatı alt üst edeceği haberi İstanbul'da heyecan yaratmıştır. Hüseyin Rahmi **Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç**[146] adlı romanında bu meseleyi işler. Romanda zengin bir ailenin Avrupa'da tahsil görmüş oğlu İrfan Gâlib, halkın özellikle kadınların cahilliğinden şikâyetçidir. Bu sebeple evini bir konferans salonu şeklinde hazırlayarak mahallenin kadınlarına kuyruklu yıldız hakkında konferanslar verir.

Bu konferanslara katılan Emeti Hanım Halley kuyruklu yıldızının dünyaya çarpacağına inanmaz. Yapılan büyük bir büyünün tutması için böyle bir yalan söylendiğini iddia eder. Bu büyünün tutmasını engellemek için "Büyülerine at nalı, tavşan başı..." der.

Metres'te Reyhan, Parnas'a çekici görünmek için büyücü hocalardan şirinlik muskaları alır. Saffet Hanım sıkıntısından kurtulmak için hocaya gidip kendisine nefes ettirir. Saffet Hanım'la Meryem Dudu'nun yazıcıda rastladıkları Sümbül Hanım kurşuncu Sıdıka Molla'yı çağırtıp kurşun döktürdüğünü ve kocasının dilini bağlamak için Nuruosmaniye kapısındaki büyücü hocalara gittiğini anlatır.

Yazarın büyü yapmanın ve yaptırmanın anlamsızlığını vurguladığı bu romanlarda büyü yapan ve yaptıran kişilere yazarın bakış açısı olumsuzdur. Büyücüler, onların yaşadıkları mekânlar, kıyafetleri, büyü yapma biçimleri hattâ muskaların içindeki yazılar ve şekiller bile birbirinin benzeridir.

---

[146] Hüseyin Rahmi, **Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç**, Kitabhane-i Askeri, İstanbul 1912.

Saf insanların bâtıl inançlarından faydalanan büyücüler ahlâksız ve kurnaz kişilerdir. Büyücülere sadece cahil kadınlar inanmaz. **Tesadüf**'te Sâibe okur yazar olduğu halde büyücülerden medet umar.

2.7. Falcılık:

Bazı alet ya da yöntemlerle tahminlerde bulunma , içinde bulunulan zamanla ve gelecekle ilgili yorumlar yapma işine fal denilir. Âyet ve hadislerde gaybı bilme, insanın kaderinin değiştirme iddiası taşıyan, Allah'tan başka varlıklardan yardım alma gayesi güden fal yasaklanmıştır. Fal bakan ve fal baktıran kişiler "günahkâr" diye nitelendirilirler.

Hakka Sığındık'ta Hâfız İshak Efendi ve Hacı Ferhad Efendi Fuzûlî'nin divânından fal açarak Abdal Veli'ye para götürecek olan Hacı Hurşid'i bulurlar. **Metres**'te Müştak masanın üzerinden bir kitap alıp gelişigüzel bir sayfa açar, sağdan ilk cümleyi okur ve bu cümleyi yorumlayarak hareket eder.

Bir Muâdele-i Sevda'da Nâki fala inanmadığı halde eşi Bedia'nın kendisini sevip sevmediğini anlamak için iskambil falı açar. Remilci hocalara, aynasında gördüğü perilerin yardımıyla her şeyi bilen Aynalı Bakıcı'ya başvurmayı, çingenelere fal açtırmayı, Eyüp'teki Niyet Kuyusu'na gitmeyi düşünür.

Dirilen İskelet'te Tayfur'un el falına bakan Nâsıra onun Bânû'yla evleneceğini ancak mutsuz olup mutluluğu kendisiyle evlenmekte arayacağını söyler.

Mutallâka'da Âkile'nin kayınvalidesi ona çocukken oğlu Mâil'in falına baktırdığını, falcının Mâil'in bir nikâhla durmayacağını söylediğini anlatır. Hamileyken bunun rüyasını da görmüştür. Karnının üzerine ay doğmuştur. Rüyasını tâbir ettirmiş ve oğlunun büyük bir yerden kız alacağını öğrenmiştir.

Yazarın fal bakmanın ve baktırmanın anlamsızlığını dile getirdiği bu romanlarda kitap falı, el falı ve iskambil falı yer alır. Fal baktıranların çoğunun okur yazar erkek olması dikkat çeker.

2.8. Uğursuzluk:

Bazı durumlarda, olaylarda görülen, insana kötülük getirdiğine inanılan belirtiler ve bazı kişilerde, nesnelerde var olduğuna inanılan güçler uğursuzluk olarak tanımlanır. Halk uğursuzluktan korunmak için birtakım davranışlardan kaçınır, konuşma sırasında bazı sözleri kullanmamaya dikkat eder.

Gulyabani'de Hanımefendi kerevetten gelen baykuş sesini uğursuzluk sayar:

"-İşte, tamam dört kişiyiz. Dört def'a öttü. Bu gece dördümüz de i'dâma mahkûmuz..."(s. 220.)

Mezarından Kalkan Şehid'de Şevki'nin Cinli Köşk'e gittiği gecenin sabahı bir kulağında ardı arkası kesilmeyen billûr bir piyano sesi, öbür kulağında bir ezan sesi çınlar. Şevki tekinliğine inanmadığı köşkün uğursuzluğuna uğradığını düşünür.

Şevki'yi Cinli Köşk civarında görenler oralarda dolaşırsa çarpılacağını, köşkteki kızın yüzünü görenlerin, türküsünü duyanların hemen ona âşık olduğunu ve bundan kurtulamadığını, yaşlı kadının ezanını dinleyenlerin de kırk yıl işinin rast gitmediğini söylerler.

Şevki, şehit kardeşinin fanilasını gören Şahika'nın bayılması üzerine cinliliğine inanmadığı köşkün uğursuzluğuna uğradığını, ruhların kendisini böyle bir yolla imâna davet ettiklerini düşünür.

Cinli Köşk'teki birkaç oda her zaman kilitlidir. Kimsenin giremediği bu odalardan bazen gürültüler duyulur. Köşkteki yaşlı dadılar seslerini duydukları perileri gördüklerini söylerler. Ellisini geçkin Arnavut bağcı Fettah ve uşak Hurşit kendilerine ağır iş buyuran ve keyiflerine karışan olmadığı için peri tehlikesine katlanarak köşkte yaşarlar. Hurşit bazen Arnavut'un öfkesine kapılarak perilere başkaldırsa da köşkteki bütün terslikleri, başarısızlıkları perilerden bilir.

Efsuncu Baba'da Ebülfazıl Enverî'ye göre dünyada olup biten her şeyin uğurlu ve uğursuz olmak üzere iki anlamı vardır. Rüzgârın uğultusu, köpeklerin havlaması, kapının gıcırdaması gibi şeyler hayırdan ya da şerden haber veren birer faldır. İnsan uğursuzluklardan kaçıp rahat yaşamak istiyorsa tabiatın bu uyarılarına göre işlerini ayarlamalıdır. Eşyanın da herhangi bir yere konuluşunda gözetilecek uğurlar,

uğursuzluklar vardır. Kulplu, köşeli şeyler hep kıbleye çevrilmeli, maşa dik konulmamalı, tencereler, leğenler yüz üstü kapatılmamalıdır. Ebülfazıl Enverî birçok işini uğurlu gün ve saate rastlamaması sebebiyle haftalarca, aylarca erteler. Cumartesi günleri uğursuzdur. Salı günleri işe başlanmaz. Muharrem ayının onuna dek az su içilmelidir.

Ebülfazıl Enverî sabahları uyanınca sabaha özgü duasını okur , sağ tarafından kalkar, önce sağ adımını atar. Merdivenin sağ yanından ve her adımını "İlm-üt-Tayretü ve'z –Zecr" in kurallarına uyarak iner. "Taleb-i yümün" (uğur dileyiş) duasını okuyarak sokak kapısından çıkar. Sağına soluna üfler. İlk bakışta sakat bir kişiyi görürse o günü uğursuz sayarak o günkü işlerini başka bir güne bırakır. Hesap yaparken çift sayıların tek sayıya çevrilmesinde daima bir uğursuzluk olduğunu düşünür. Mavi gözlü insanların gözbebeklerindeki sarı çizginin de uğursuzluk getirdiğine inanır.

Ebülfazıl Enverî kızının evlenmek istediği gencin yüzü ve gövdesi Şahısnâme'nin tanımlarına uymadığı için ve evlenme istekleri gökyüzünün uğursuz zamanına rastladığı için kızının evlenmesine izin vermez.

Dirilen İskelet'te müezzine göre gâvurların uçması uğursuzluktur. Çünkü Tanrı insanın uçmasını isteseydi onu melekler ve kuşlar gibi kanatlı yaratırdı. Uçmak Tanrı'ya ortak çıkmaktır.

Üç genç mezarlığa ilk gidişlerinde duydukları bir kuş sesini uğursuzluk olarak kabul ederler. Doktor Ferhat Tayfur Bey'le mezarlıkta gördükleri üç kefenli iskeletin saldırısını mezarlığın "gece uğursuzluğu" ve "iskeletlerin uğursuzluklarına uğramak" olarak yorumlar ve bundan kurtulmak ister. Bu olayın seyircisi olan üç genç üzerlerine uğursuzluk sıçramasından son anda kurtulduklarını düşünürler.

Nâsıra, Tayfur Bey'in el falına bakarken gördüğü iki yıldızdan birinin zekâ sınırına rastlamasının birtakım uğursuzların akıl ve metanetle yok edilmesi anlamına geldiğini söyler.

Muhabbet Tılsımı'nda Câzim Bey Şem'i Paşa'nın boynundaki muskayı "konakta çeşitli felâketlere, rezaletlere sebep olan uğursuz bir şey" olarak nitelendirir ve Şem'i Paşa'nın onu nasıl taktığına şaşırır. Ali Bekir'in ve Aziz Sakıp'ın muskayı

hırsızlıklara, cinayetlere sebep olan uğursuz etkisinden kurtulmak için ona gönderdiklerini söyler.

Şıpsevdi'de Azize Hanım evde köpek beslemenin uğursuzluk getirdiğine ve köpek olan eve meleklerin girmediğine inanır. **Metres**'te Saffet Hanım rüyasında dişlerini gösterip havlayan köpeğin kendisine sıkıntı getirdiğine inanır.

Ölüler Yaşıyor mu? romanında Abdüllâtif Efendi kızı Şehâmet'i rahatsız eden ruhlardan kurtulmak için ailesiyle birlikte İstanbul'a giderken gemide gece kornalar çalar, mutfak takımları denize atılır, birkaç kere elektrikler kesilir, makine dairesindeki kumanda aletleri bozulur, rasgele bir yere abdest bozan bir yolcunun dili tutulur. Yolcular bu tür garip olayları aralarındaki cin tutmuş kişilerin uğursuzluğu olarak yorumlarlar

Mâhinur Hanım köşkte Şeyh Battal'ın kıyafetleriyle görülen evliyayı Talât Bey'in vurmasını evliyaya karşı yapılmış bir saygısızlık olarak yorumlar ve bu saygısızlığın aileye bir uğursuzluk getireceğine inanır.

Metres'te Müştak gece baykuşun ötmesini uğursuzluk olarak yorumlar. Baykuşla guguklu saat arasında bir ilişki olduğuna, ya saatin çalmak için kuşun ötmesini beklediğini ya da baykuşun ötmek için saatin çalmasını beklediğini düşünür.

Mürebbiye'de Şem'i uğursuz baykuşların ve çakalların sanki "Anjel seni sevmiyor, aldatıyor." diye feryat ettiklerini duyar.

Can Pazarı'nda Necibe Hanım baykuşun ötmesini ve sol kaşının seyirmesini uğursuzluk saydığı için gece kocası uyurken evine gelen âşığı Veysî'yi eve almak istemez.

Roman kişileri bir çok şeyi özellikle baykuş sesini uğursuz sayarlar ve yaşadıkları bütün olumsuzlukları uğursuzluk olarak yorumlarlar. Kötülüklerden korunmak için uğursuz sayılan gün ve saatlere denk gelen işlerini ertelerler ve uğursuz sayılan davranışlardan kaçınırlar.

SONUÇ

Yazarlığa Servet-i Fünûncuların etkinlik gösterdiği yıllarda başlayan, hiçbir edebî topluluğa katılmayan Hüseyin Rahmi, eserleriyle halkı pozitivist anlayışa uygun bir yaşama biçimine yönlendirmek ister.

Hüseyin Rahmi eserlerinde kahramanları aracılığıyla toplum, aile, din, ahlâk gibi konular hakkındaki düşüncelerini açıklar. Anlatım tekniği olarak geleneksel halk hikâyeleriyle meddah, karagöz ve ortaoyunundan yararlanır.

Daha önce Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın bâtıl inançları temel mesele olarak ele aldığı romanları üzerine kapsamlı bir çalışma yapılmadığından dolayı bu çalışmada Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın bütün romanlarını gözden geçirip, bâtıl inançları işlediği romanlarını seçtik ve yazarın bâtıl inançlara bakış açısını göstermek istedik.

Çalışmamızın birinci bölümünde bâtıl inanç kavramını genel olarak tanımladıktan sonra "cin inancı", "şeytan inancı" gibi başlıklar altında bugüne kadar yapılan çalışmalardan farklı olarak bâtıl inançları ayrıntılı bir biçimde açıkladık. İkinci bölümde Hüseyin Rahmi'nin bâtıl inançlarla ilgili olan romanlarını bu başlıklar altında yansıtma kuramına göre inceledik ve yazarın bâtıl inançlara bakış açısını gösterdik.

"Bâtıl inanç" kavramı, kaynakları bilimsel ve dinî temellere dayanmayan, tabiatüstü olaylara, gizli ve akıl dışı güçlere aşırı derecede bağlı, dar, biçimci, boş inanç olarak tanımlanır.

"Bâtıl inanç" kavramının tanımı herkesin inancına göre farklılık gösterebilir. Yararlandığımız ve örnek aldığımız bütün çalışmalarda, incelediğimiz romanlar için "bâtıl inanç" kavramı kullanıldığından biz de incelememizde bu kavramı kullanmayı uygun bulduk. Çünkü Hüseyin Rahmi romanlarında dinî inançları değil, bunların yanlış yorumlanışını ve dinî hüviyete bürünerek hurâfe hâlinde yaşayan bazı davranışları eleştirmiştir.

İnsanlık tarihi kadar eski olan bâtıl inançlar her devirde ve her toplumda görülür. Daha çok masallarda, efsanelerde rastladığımız bâtıl inançlar romanlarda da yer almıştır. Hüseyin Rahmi'den önce Balkanlarda doğup büyüyen ya da bir süre de olsa Balkanlarda bulunmuş olan Hüseyin Cahid, Vassaf Kadri, Emine Seniye Hanım ve Fazlı Necip gibi yazarların romanlarında; halkı eğitmek ve aydınlatmak amacını taşıyan Ahmed Midhat Efendi'nin pek çok eserinde bâtıl inançlar yer almıştır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan sonra bâtıl inançlar konusunu Halide Edip, Ömer Seyfettin, Peyami Safa, Nazlı Eray, Latife Tekin ve Murathan Mungan gibi yazarlar çeşitli eserlerinde işlemişlerdir.

Halide Edip ve Ömer Seyfettin'in eserlerinde bu konu bâtıl inanç olarak yer alırken, Peyami Safa'nın eserlerinde bu konu belirli bir dünya görüşünü savunmaya hizmet eder. Halk anlatılarını ve masalları yeniden kaleme alan Murathan Mungan bu konuyu eserlerinde kendisine göre yeniden yorumlar. Latife Tekin ve Nazlı Eray gibi modernist yazarlar ise bâtıl inançları eserlerinde bir imge olarak kullanırlar.

Hüseyin Rahmi Gürpınar **Cadı**, **Gulyabani**, **Mezarından Kalkan Şehid** gibi eserlerinde bâtıl inançları mizahî bir şekilde ele alarak halkı eğitmeye çalışır. Hüseyin Rahmi'nin bâtıl inanç konusunu ele aldığı romanları "sır romanları" şeklinde nitelendirilebilir. Çünkü bu romanlarda çözülmesi gereken bir sır vardır. Bu sır cahil insanların bâtıl inançlarından faydalanmak isteyenlerin oynadıkları oyundur. Romanlar bu sırrın keşfi üzerine kurulur. Romanlarda bâtıl inançlara inananlarla inanmayanlar karşı karşıya getirilir.

Hüseyin Rahmi romanlarında, para kazanmayı hedefleyerek eğitimsiz ve saf insanların, özellikle kadınların dinî inançlarını istismar eden dolandırıcılara dikkatleri çekmiş ve bunu yaparken komik unsurdan istifade etmiştir.

Bâtıl inançlara inananlar ne belirli bir sosyal tabakaya, ne de belirli bir beden yapısı veya mizaca sahiptirler. Okur yazar olan şahıslar da (**Tesadüf** 'te yer alan Sâibe gibi) cahil halk gibi büyücüden medet umarlar.

Romanlarda olay, şahıslar, mekân ve üslûp arasında sıkı bir bağ vardır. Yazar cadılara, perilere ve cinlere inanan, cahil, eski kadın tiplerini başarılı bir şekilde canlandırır. Romanlarda erkekler çok az yer alır, aklı temsil eden yazarın savunucuları hep erkektir Hüseyin Rahmi kadınları daha iyi tanıdığı için kadınların dünyasını ustalıkla işler.

Romanlarda bâtıl inançlardan aşırı derecede etkilenenler ve istismar edilenler kadınlardır. Eğitimin önemini vurgulayan Hüseyin Rahmi çocuğu yetiştiren dolayısıyla

geleceğe şekil veren kadın olduğu için kadınların eğitilmesi üzerinde durur. Aşırı etkilenmek kadınsılaşmak demektir. Etkilenen eğer bir kadın değilse mutlaka kadınsılaşmış bir erkektir. Fal baktıranların çoğunun okur yazar erkek olması dikkat çeker. Bu erkekler kadınsılaşmış erkeklerdir.

Romanlarda mekân işlenen konuya uygundur. Roman kişilerinin tasvir ettikleri yalı ve konaklar ıssız yerlerdedir. Eski, yıkık dökük yalı ve konaklarda karanlık geçitler, kimsenin girmeye cesaret edemediği kilitli odalar vardır. Roman kişilerinin mezarlık tasvirleri dikkati çeker. Gece yarıları sık ve yırtıcı çalılıklarla, dikenlerle, servilerle kaplı mezarlıklarda güçlükle yürüyen roman kişileri ağaçların gölgelerini hortlak ya da gulyabani zannederek korkarlar.

Yazarın bâtıl inançların anlamsızlığını vurguladığı bu romanlarda roman kişileri, olaylar, mekânlar birbirinin tekrarıdır. Hüseyin Rahmi'nin romanların ortak özelliklerinden biri romanlarda yer alan cadı, cin gibi varlıkların kafiyeli sözleridir. Roman kişileri de onlardan korunmak için birtakım kafiyeli sözler söylerler. Roman kişilerinin cinlerden, şeytandan, büyüden, uğursuzluktan korunma yöntemleri birbirine benzer.

Mezarından Kalkan Şehid'de hayalet rolü oynayan kişinin diğer romanlardaki hayalet rolü oynayanlardan farkı iyi kalpli olması ve şehit olan arkadaşı Şevket'in annesini teselli etmek amacıyla böyle bir oyun oynamasıdır.

Yazarın **Dirilen İskelet** ve **Ölüler Yaşıyor mu?** romanları dışında bâtıl inançları işlediği bütün romanların sonunda sır perdesi kalkar. **Dirilen İskelet** Bânû'nun bir iskelet tarafından öldürülmesi gibi gerçek dışı bir olayla esrarlı bir şekilde sona erer. Roman boyunca bâtıl inançların anlamsızlığını vurgulayan yazar Nâsıra tipi ve onun yaptıklarıyla bu konuda tezada düşer.

Ölüler Yaşıyor mu? romanında hayalet rolü oynayan kişinin maskesini düşüren yazar, ruhların varlığına inanmasa da romanın önsözünde belirttiği gibi ruhlarla ilgili olayların mantıklı bir açıklamasını yapamaz ve "fantastik" (gerçek dışı) roman tanımına sığınmak zorunda kalır.

Çalışmamızın sonunda Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın son dönem yazdığı iki roman (**Dirilen İskelet** ve **Ölüler Yaşıyor mu?**) dışında incelediğimiz diğer romanlarında pozitivist bir yaklaşımla bâtıl inançların anlamsızlığını vurguladığını ve özellikle kadınların bâtıl inançlarından yararlanan kurnaz ve ahlâksız kişilere dikkati çektiğini ortaya koyduk.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

ABDÜLAZİZ BEY, **Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri**, Haz:Prof. Dr. Kazım Arısan, Duygu Arısan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.

AKTAŞ, Recep, **Bâtıl İnanışlar**, Bahar Yayınları, İstanbul 1973.

AKYÜZ, Kenan, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul tarihsiz.

AND, Metin, **Geleneksel Türk Tiyatrosu**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1985.

BATUR, Suat, **Türk Halk Edebiyatı**, Altın Kitaplar, İstanbul 1998.

BAYRAKDAR, Mehmet, **"İslam Gerçeği" Kitabı Üzerine**, Fecr Yayınevi, Ankara 1995.

BAYRI, Mehmet Halit, **İstanbul Folkloru**, Türkiye Yayınları, İstanbul 1947.

BEŞİR FUAD, **Şiir ve Hakikat**, Haz: Handan İnci, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.

BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973.

BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1999.

CROW, William Bernard, **Büyünün, Cadılığın ve Okültizmin Tarihi**, Dharma Yayınları, İstanbul 2002.

ÇAKAN, İsmail Lütfi, **Hurafeler ve Batıl İnanışlar**, Marifet Yayınları, İstanbul 1981.

ÇORUHLU,Yaşar, **Türk Mitolojisinin Anahatları**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2002.

EYUBOĞLU, İsmet Zeki, **Anadolu İnançları**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1998.

FAZER, James, **Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri**, Çev: Mehmet H. Doğan, Payel Yayınları, c. 2. , İstanbul 1992.

GÖÇGÜN, Önder, **Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1987.

GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi, **Cadı Çarpıyor**, Haz:Kemal Bek, Özgür Yayınları, İstanbul 1998.

GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi, **Ölüler Yaşıyor mu?**, Atlas Kitabevi, İstanbul 1973.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, **Felsefe Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975.

HIZARCI, Suat, **Hüseyin Rahmi Gürpınar**, İstanbul 1964.

HÜSEYİN RAHMİ, **Gulyabani**, Matbaa-i Hayriyye ve Şürekâsı, İstanbul 1912.

HÜSEYİN RAHMİ,**Cadı**, Matbaa-i Hayriyye ve Şürekâsı, İstanbul 1912.

İNCİ ELÇİ, Handan, **Roman ve Mekân**, Arma Yayınları, İstanbul 2003.

KEFELİ, Emel, **Anlatım Tekniği Olarak Mektup**, Kitabevi, İstanbul 2002.

KUDRET, Cevdet, **Batı Edebiyatından Seçme Parçalar**, İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul 1980.

LEVEND, Agâh Sırrı, **Hüseyin Rahmi Gürpınar**, Ankara 1964.

LOİRE, Peter, **Batıl İnançlar**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1997.

MORAN, Berna, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1***,* İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

MORAN, Berna, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış III**, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.

NECATİGİL, Behçet, **Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü**, Varlık Yayınları, İstanbul 2000.

OKAY, Orhan, **Necip Fazıl Kısakürek**, Şûle Yayınları, İstanbul 1998.

OKAY, Orhan, **İlk Türk Pozitivist ve Naturalisti Beşir Fuad** , İstanbul 1969.

ORTAYLI, İlber, **Osmanlı Toplumunda Aile**, Pan Yayıncılık, İstanbul 2001.

ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Mitolojisi**, Ankara 1971.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, **Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan Seçilmiş Parçalar ve Eserleri Hakkında Mütalâalar**, Hilmi Kitabevi, İstanbul 1945.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, **İslam Nasıl Yozlaştırıldı**, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 2000.

PALA, İskender, **Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999.

PROPP, Vladimir, **Masalın Biçimbilimi**, Çev: Mehmet Rifat, Sema Rifat, İstanbul 1985.

SEVENGİL, Refik Ahmet, **Hüseyin Rahmi Gürpınar**, İstanbul 1944.

SEVİNÇLİ, Efdal, **Hüseyin Rahmi Gürpınar**, Arba Yayınları, İstanbul 1990.

SEVÜK, İsmail Habib, **Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 1942.

TEKEREK, Nurhan, **Popüler Halk Tiyatrosu Geleneğimizden Çağdaş Oyunlarımıza Yansımalar**, K.B.Y. , Ankara 1993.

TEKİN, Mehmet, **Roman Sanatı I**, Ötüken Yay., İstanbul 2003.

TODOROV, Tzvetan, **Fantastik Edebi Türe Yapısal Bir Yaklaşım**, Metis Yay. , İstanbul 2004.

TOKER, Şevket, **Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Alafranga Tipler**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1990.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Hürriyet'in İlânı**, Arba Yayınları, İstanbul 1996.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yayınları, İstanbul 1998.

YAVUZ, Muhsine Helimoğlu, **Diyarbakır Efsaneleri 1**, Ankara 1989.

YAVUZ, Muhsine Helimoğlu, **Diyarbakır Efsaneleri 2 ve Diyarbakır Üzerine Sekiz Bildiri**, Ankara 1990.

YAVUZ, Muhsine Helimoğlu, **Masallar ve Eğitimsel İşlevleri**, Ürün Yayınları, Ankara 1999.

Makaleler:

ALİŞ, Şehnaz, "Ahmet Midhat Efendi'de Akıl ve Batıl İnançlar", **Boğaziçi Üniversitesi Ahmed Midhat Efendi Sempozyumu Bildirisi**, 5-6-7 Mayıs 2004.

ALİŞ, Şehnaz, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Şıpsevdi Romanında Argo Kullanımı", **Türk Kültüründe Argo**, Editörler: Emine Gürsoy, Gülden Sağol, Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi Yayını, Hollanda 2002, s. 235-244.

ALPTEKİN, Turan, "Ölümünün 60.Yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan Bugüne Yansıyanlar", **Gösteri**, sayı: 257, Mart 2004, s. 26-29.

ARIK, Şahmurat, "Osmanlı Döneminde Bir Cadı Avı ve Türk Romanında Cadı İnancı", **Dergâh**, sayı: 148, Haziran 2002, s. 11-20.

BERKES, Mediha, "Hüseyin Rahmi'nin Romanlarında Aile ve Kadın", **A. Ü. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Mart-Nisan 1945, c. 3. , sayı: 3, s. 19-32.

BOZOK, Hüsamettin, "Ölümünün Sekizinci Yıldönümünde Hüseyin Rahmi, Hurafe ve Bâtıl İnanışlarla Mücadele", **Yeditepe** , s: 8, 1 Ocak 1952.

ENGİNÜN, İnci, "Hüseyin Rahmi ve Özel Eğitim", **Araştırmalar ve Belgeler**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000, s.137-142.

ERTOP, Konur, "Cinlere, Perilere, Büyüye, Fala Karşı Çıkmış Cin Gibi Bir Yazar: Hüseyin Rahmi Gürpınar", **Kitap-lık**, sayı: 80, Şubat 2005, s. 84-89.

GÜRBİLEK, Nurdan, "Erkek Yazar, Kadın Okur", **Kadınlar Dile Düşünce**, Der: Sibel Irzık, Jale Parla, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

İNCİ, Handan, "Aziz Efendi'nin Reddedilen Mirası Türk Romancısının "Gerçeklik"le Savaşı...", **Kitap-lık**, sayı: 80, Şubat 2005, s. 73-83.

İNCİ, Handan, “Tip Yaratma Tekniği Olarak Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Argo”, **Türk Kültüründe Argo**, Editörler:Emine Gürsoy, Gülden Sağol, Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi Yayını, Hollanda 2002, s. 213-222.

KAPLAN, Mehmet, “Ecir ve Sabır”, **Hikâye Tahlilleri**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1997, s. 32-35.

KAPLAN, Mehmet, “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Aslî Tipler”, **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999, s. 459-475.

KAPLAN, Mehmet, Hüseyin Rahmi’nin Üslûbu ve Hayat Görüşü”, **Edebiyatımızın İçinden**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s. 92-97.

KERMAN, Zeynep, “Şık Romanı”, **Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri**, Akçağ Yayınları, İstanbul 1998, s. 67-84.

KILIÇZÂDE HAKKI BEY, “Pek Uyanık Bir Uyku”, **İctihad**, Mart 1912, no: 56, s. 1262.

OY, Aydın, “Kerem ile Aslı Hikâyesindeki “Kuru Kafa” ile “Kendiliğinden Yanma” Motifleri Üzerine”, **3.Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri**, Eskişehir.

OY, Aydın, Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanından II. Meşrutiyet Dönemi Yıllarında Bâtıl İnanışlar”, **I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, Ankara 1976.

POLAT, Nâzım H.,“Hüseyin Rahmi’nin ‘Cadı’ Romanı Hakkında Münâkaşalar”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Aralık 1982, No: 21, s. 187-216.

SINAR, Alev, “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Eserlerinde Adet ve Gelenekler”, **Türkiye Günlüğü**, sayı: 63, Kasım-Aralık 2000, s. 88-100.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, “Romana ve Romancıya Dair Notlar III”, **Edebiyat Üzerine Makaleler**, Haz: Zeynep Kerman, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s.66-68.

ÜLGEN, Erol, “Kürek Kemiği Falı ve Ahmet Midhat Efendi’nin Gönüllü Romanındaki Yeri”, **İlmî Araştırmalar**, sayı: 8, İstanbul 1999, s. 241-246.

Ansiklopedi Maddeleri:

"Büyücülük", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul 1994, c. 2. , s. 343-344.

"Cadı", **Büyük Larousse**, Milliyet Yay. , İstanbul 1992, c. 4, s. 2113.

"Cadı", **Meydan Larousse**, Meydan Yayınevi, İstanbul 1980, c. 2, s. 724.

"Cadı", **Türkçe Sözlük**, T. D. K. , Ankara 1998, c. 1. , s. 375.

"Cadı",**Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yay. , İstanbul 1981, c. 4. , s. 255.

"Cin", **İslâm Ansiklopedisi**, M.E.B. , İstanbul 1988, c .3. , s. 112.

"Falcılık", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul 1994, c. 3. , s. 257.

"Gürpınar, Hüseyin Rahmi", **Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi**, Y.K.Y. , İstanbul 2001, c.1. , s. 394-398.

"Şeytan", **İslâm Ansiklopedisi**, M.E.B. , İstanbul 1979, c. 11. , s. 491.

"Uğursuzluk",**Türkçe Sözlük**, T.D.K. , Ankara 1998, c. 2. , s. 2278.

Ahmet Saim Kılavuz, "Cin", **İslâm Ansiklopedisi**, D.İ.A. , İstanbul 1993, c. 8. , s. 5-10.

AKTAŞ, Şerif, "Hüseyin Rahmi Gürpınar", **Büyük Türk Klâsikleri**, Ötüken Yayınları, İstanbul 1990, c.10. , s. 237-254.

Hikmet Tanyu, "Büyü", **İslâm Ansiklopedisi**, D.İ.A. , İstanbul 1992, c. 6. , s. 501-506.

Mehmet Aydın, "Fal", **İslâm Ansiklopedisi**, D.İ.A. , İstanbul 1995, c. 12. , s. 134-138.

OLGUNER, Fahrettin, "Bâtıl", **İslâm Ansiklopedisi**, D.İ.A. , İstanbul 1992, c. 5. , s. 147-148.

ÖÇGÜN, Önder, "Gürpınar, Hüseyin Rahmi", **İslâm Ansiklopedisi**, D.İ.A. , İstanbul 1996, c.14. , s. 324-326.

ÖZERDİM, Sami, “Gürpınar, Hüseyin Rahmi”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi** Dergâh Yay. , İstanbul 1981, c.3. , 423-426.

Reşat Ekrem Koçu, “Büyü, Büyücüler”, **İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul 1963, c. 6. , s. 3186-3187.

UÇMAN, Abdullah, “Gürpınar, Hüseyin Rahmi”, **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi**, Y.K.Y. , İstanbul 1999, c. 1., s. 492-494.

UZUN, Mustafa, “Falnâme”, **İslâm Ansiklopedisi**, D.İ.A. , İstanbul 1995, c. 12. , s. 141-145.

YAVUZ, Yusuf Şevki, “Hurafe”, **İslâm Ansiklopedisi**, D.İ.A. , İstanbul 1998, c. 18. , s. 381-384.

İncelenen Romanlar:

Hüseyin Rahmi, **Mutallâka**, İkdam Matbaası, İstanbul 1898.

Hüseyin Rahmi, **Mürebbiye**, İkdam Matbaası, İstanbul 1899.

Hüseyin Rahmi, **Bir Muâdele-i Sevda**, İkdam Matbaası, İstanbul 1899.

Hüseyin Rahmi, **Metres**, İkdam Matbaası, İstanbul 1899.

Hüseyin Rahmi, **Tesadüf**, İkdam Matbaası, İstanbul 1900.

Hüseyin Rahmi, **Şıpsevdi**, Kitaphane-i Askeri, İstanbul 1911.

Hüseyin Rahmi, **Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç**, Kitaphane-i Askeri, İstanbul 1912.

Hüseyin Rahmi, **Gulyabani**, Matbaa-i Hayriyye ve Şürekâsı, İstanbul 1912.

Hüseyin Rahmi, **Cadı**, Matbaa-i Hayriyye ve Şürekâsı, İstanbul 1912.

Hüseyin Rahmi, **Hakka Sığındık**, Kitabhane-i Askeri, İstanbul 1919.

Hüseyin Rahmi, **Toraman**, Kitabhane-i Askeri, İstanbul 1919.

Hüseyin Rahmi, **Tebessüm-i Elem**, Kitabhane-i Hilmi, İstanbul 1923.

Hüseyin Rahmi, **Efsuncu Baba**, Kitabhane-i Hilmi, İstanbul 1924.

Hüseyin Rahmi, **Evlere Şenlik; Kaynanam Nasıl Kudurdu?**, Kitabhane-i Hilmi, İstanbul 1927.

Hüseyin Rahmi, **Muhabbet Tılsımı**, Kitabhane-i Hilmi, İstanbul 1928.

Hüseyin Rahmi, **Mezarından Kalkan Şehid**, Kitabhane-i Hilmi, İstanbul 1929.

Hüseyin Rahmi, **Şeytan İşi**, Hilmi Kitaphanesi, İstanbul 1933.

Hüseyin Rahmi Gürpınar, **Dirilen İskelet**, Hilmi Kitabevi, İstanbul 1946(yazılışı 1923).

Hüseyin Rahmi Gürpınar, **Can Pazarı**, Atlas Kitabevi, İstanbul 1968 (yazılışı 1923).

Hüseyin Rahmi Gürpınar, **İnsanlar Önce Maymun muydu?**, Atlas Kitabevi, İstanbul 1968 (tefrika 1934).

Hüseyin Rahmi Gürpınar, **Ölüler Yaşıyor mu?**, Atlas Kitabevi, İstanbul 1973 (yazılışı 1932).

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında Eskişehir'de doğdum. İlk ve orta öğrenimimi Eskişehir'de tamamladım. Liseyi İstanbul'da okudum. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdim. Marmara Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı anabilim dalında Yeni Türk Edebiyatı bilim dalında yüksek lisans yapıyorum.